

геблом

ИЛКІАЗ ТҮРКҮСҮ

геблом

ИЛКІАЗ ТҮРКҮСҮ

пеетлар хем аннатмаklar

Кишинев
Литература артистикэ
1989

ББК 84Г
И 43

ПРЕДИСЛОВИЕ С. КУРОГЛУ

ФОТО Т. АНАНЬИНОЙ

И $\frac{4702150600-95}{M756(10)-81}$ 81-89

ISBN 5-368-00420-6

© Издательство «Литература артистикз», 1989.

Йылдызларын айдыннында...

Деделердән етишмишти бизә бир инан, ани гөктә мум гиби йанар йылдызлар — инсанарын өмүр шафкы. Дуудуйнан бир инсан, гөктә пеедаланырмыш йылдызын бири. «Йылдыз дүштү — инсанын бири гечинди», — деерләр.

Йылдызларлан гөк зенгиндир. Ангысы — таа шафкы, ангысы — таа тунук, ама хербирин кенди шафкы вар. Керван-Кыран йылдызы — гөкүн меркез йылдызымыш. О йолжуларын шылаамыш. Чобан йылдызы сабаайы ачармыш. Еркин, акына, чобаннар даннарлан бадашэр. Бүүк йылдыз да, күчүү дә гежейи айдыннадэр.

...Гагауз литературасынын гөкүндә бир бөлүк йылдыз пеедаланды. Халк инанына гөрә — инсаннарлан ер зееделенди. Литература чатасы да генишленди.

Некадар таа чок йылдыз гөкү каплээр, таа айдыннык гежеләр. Еер шыларсалар... Бу хепси пеедаланмыш йылдызларын шафкы — гөрүмлү. Таа чок му, таа аз мы шафк едер хербири, ама белли хепси, гөрүмлү.

...Бу «Илкйаз түркүсү» топлумун йолу диилди кыса. Кими авторлар: Мариноглу Тодур, Булгар Степан, Топал Иван, Филиоглу Васильй, Гагауз-Чеботарь Пётр илк йазыларыны гетирдиләр 1979 йылда. Топлум хазырланды 1982 йылда. Ама типара йол ачылды сонда. Етишинжән бу илкйаз гүнүнә кач керә авторлар кенди йазыларыны ениледиди! Ин йазылар да айырылды, усталымы да оннарын бүүдү.

Ойа, ама инсанжасына йапылы бу иш бир каави умут верер, ани булунмайжэк ким десни, аники топлумун пеетлери хем аннатмаклары алатлан йазылы. Биздә вар өлә умут.

Литература гөклерин капулары ачык. Мераклыына гөрә, окуйжу, айырыныз беендин йазылары. Бу топлумун ардына типардан чыкажэк П. Гагауз-Чеботарын, В. Филиоглунун хем С. Булгарын, Т. Занетин хем Т. Мариноглунун айыры кийатлары. Беендин йазыжыларлан данышын, кийатларыны оннарын качырмайын!

Топлумун пандалында окуйжунун хавезинә гө-

рә булунажэк йазы, нечнки хербир авторун кенди йазы брүйүшү вар.

П. Гагауз-Чеботарын еникуну сөзү, нижә кафадар сеси, ангысы сансын сакынэр үркүтмәй мусаафирини... Ама бу сакынманын йакынны вар, деринни вар, инанны вар, инанны, дейелим.

С. Булгарын сөзү йолуну алэр инсанын үүреендән, кендибашы табестиндән, дүшлериндән хем акына дүшүнмеклериндән кенди өмүрү ичин, йапынын алт ташларын каавилин хем йуфкалы ичин, адестлерин йонма акынтылары ичин. Автор дүшүнүптә аарээр хем булэр сызынтылары. Чешмә бойуна са куш та конэр, инсан да кендини чекер. Ама...йазыжынын чешмесинин дамарлары халкын өмүрүндән чекер кендини.

П. Мойса дүймуш халкын бу дамарларыны. Онун пеетлериндә дуйулэр маани, дуйулэр түркү, ама хербир йазысы — кендини, дерин үрек дуйгусунун.

В. Филиоглунун да сеси сансын инсан зрасындан копмуш: аннашылы, ердеки, боша диил. Заамети да, умуду да, зорлуу да, севинмелин да инсанын — бүтүн алажа бойалы өмүр вар онун поэзиясында.

Т. Занет гирди литературайа дүшүнүп тә, ачык гөзләрлән. Бакышы онун кескин. Гөрер о ону, нейин йанындан өбүрү вар насыл гечсин. Диил, ани хербир иши денесин. Онун гөзү үүренмиш айырмаа, нашей ичин ләазым йазмаа, хем йазэр да. Йазы чизисини автор түрлү-түрлү дегер, кенди йолуну излеер.

И. Топал — йазыжыларын бириси, ангысы сиирек йолу айырмаш — «чөкелекли» критик йолуну. Азедерләр ми критиклери, оса метедерләр ми, оннарсыз олмаз. Аз йазэр бизим критик, сансын чекидән индирер шу йазылары, ама критика панайырында өлә гечер. Йазды биркач ни статья Д. Кара Чобанын йаратмасы ичин. Вар умут, ани калем и йазылажэк.

Мераклы, кендибашы аннатмакларлан кийадын үзүнә чыкты Н. Туфар да, М. Дурбайло да, Г. Генов да. Бу аннатмаклар кийады таа топлу, хербир мераклынын истемесинә гбрә, гөстерер.

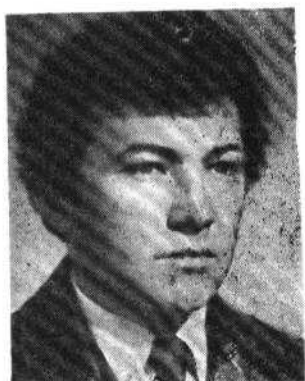
Тодур Мариноглу бу аннадылмыш йарадыжыларын далгасындан. Каны да онун, сөзү дә — бир далгада, поэт далгасында. Нередә бир ажы, нередә бир севинч, нередә бир ана, нередә дә севда — орада дуйгулу, ажыйы дуйан, ачык ба-

кышлы йарадыжы, ангысынын үрек далгалары — канатлы.

...«Бизим умутлар» бөлүмүнө сыйды биркач генч авторларын айырылы йазылары. Хелсинг йаклаштык бир өлчүйлөн — айырмаа ен ши йазылары. Беенеженез ми оннары, кендинез бакын, айырын. Ама, запетмейин. Кими ангысы севииндирежек бизи, умут вар, ени йазыларынан. Бу ени, ачык маави далга куведини топлээр, деннин диндиндэн топлээр. Етишежек ми бу далга деннин кенарына, оса услуланажэк мы, кесилип, билинмеер... Вакыт гөстережек. Ама...бу далгайа умудумуз вар. Жабадан гагауз демемеш ми: «Инсан умутланмазса, бир гүн дә йашаймай-жэймыш».

С. Куроглу

ПЕЕТЛÄР

ТОДУР ЗАНЕТ

Занет Тодур Иванович дууду 1958 йылда Коңгазда, Комрат районунда. Башарды Кишикевдакы политехник институтуну. Ишлеер гагауз газетасында «Ана сөзү» редактор.

Литература тарафындан чалышэр он йылдан зеедә, Пазээр пеет хем ушаклара дейни, хем дә сууқклерә дейни.

Онун пеетлери типарланды журналларда: «Кодры», «Звездочка», «Горизонт».

Тездә издательство «Литература артистикэ» типарлайжэк онун ики кийадыны: «Заманнээрсин, свим!» хем «Карымжалык».

ИНСАНА ЛААЗЫМ...

Инсана ләәзым бир ер,
Нередә ана беклесер,
Чыкып күү кенарына,
Йаш дөкер узун йола.
Инсана ләәзым бир ер.

Инсана ләәзым бир ев,
Бажә нередә түтер..
Гечтеки шафкы, сыжаа
Коруйэрлар дуварлар.
Инсана ләәзым бир ев.

Инсана ләәзым гүнеш,
Еритсин йалпак атеш
Арайа гирән бузу,
Донмасын генчлик сөзү.
Инсана ләәзым гүнеш.

Инсана ләәзым ана,
Унутмамаа дарсымаа
Бир раатлы йашамакта
О ихтияр, йоргун жана.
Инсана ләәзым ана.

Инсана ләәзым Ватан,—
Халкына калсын дaмaр,
Қанында — дедә сеси,
Узактан евә чексин.
Инсана ләәзым Ватан.

ЕВЛАР

Ачан йыкэрлар евелки еви,
ени йапы дүзмәә дейни,
санжы тутэр мэ уреени?

Өлә бир ев ески
бүүтмүш сенин дә дедени,
каавиледиң темелини.

Ачан йапэрлар бир ени еви,
ко дувары калсын ески,
да, сеслесин о, дааважы гиби,
бүүнкү өмүр дүүлмесини.

Ачан йыкэрлар евелки еви,
ени йапы дүзмәә дейни
санжы сыкэр мы үреени?

ЗАМАННЭЭРСЫН, ЕВИМ

Заманнээрсын, евим!
Те гезә-гезә гелдим
бу йоргун капуларна.
Дурма күсүлү бана.

Алчалмыш үүсек сачаан.
Безбелли йыллар ачан
үк гиби басты сана,
йокту ким олсун арка.

Чатламыш топрак фырын,
өмүрсүз — ихтиәр салкым.
Дут аажы салт ешерер.
Е, кимә о дут верер?

Хепсимиз даран-перан.
Йанында — анам-бобам.
Йок жан-жун аулуида...
Капымнар салт аклымда...

Диз чөкерим капуна.
Даарсыдын мы оолуна?
Аннадым: бурда ерим —
Чевирмә бени геери.

СОНЕТ

Ачан гечәрдик барабар,
Дүннәә долларды куш сеси.
Бана геләрди, йок кенар
О севдаһа... Ама бизи
Артык ежел бекләрди аар.
Титси елиннән о чизди
Бир йол: узун, улу хем дар.
Жанымыздан — нижә кеси —
О йол гечти: браайып гүчлү,
Долаштырып, хич йок ужу,
Бизим майыл севдамызы...

...Учту йыллар. Салт аклымда
Узун о йол. Хем кысметсиз
Ики гөлгә йол бойунда.

АИАЗ

Тантелалы ресим
пенчеренә геерили.
Ону аяз йапты
шанлы ресимжи гиби.

О — пенчередә, сеттә —
йуфка бир мум йалыны
хем шишедә гөлгә —
симанын нышаны.

Гелеер... кайбелди илкйаз,
нечин сә йок кушлар.
Қаавилешер аяз,
коолашэр ренкләр...

САУРГУН

Саургун, саургун,
Севдамы сән беним саурдун.
Ансыздан дондурдун
О кескин дуйгуму.
Не йаптын?
Не йаптын, айазлы саургун?

Саургун, саургун,
Йолуму сән беним саурдун
О евә, нередә
Хеп йәрим бекледи.
Не йаптын?
Не йаптын, каранлык саургун?

Саургун, саургун,
Жанымы сән беним саурдун.
Салт калды умудум
Хем раатсыз бир уйкум.
Не йаптын?
Не йаптын, жанабет саургун?

Саургун, саургун,
Бу аушам сән хептән бозулдун:
Йабанжы олана
Севдими ададын.
Не йаптын?
Не йаптын, сән титси саургун?

Саургун, саургун,
Нечин диилсин уйгун?
Саургун, саургун,
Бир түрлү сән дургун.
Сән дургун,
Саургун.

Ихтияр анам, бени афет,
ани сиирек
йашамамда
йалпак олдум. Хабер — ин, бет
верәмедим
узаклардан,

ани каарлар — кахыр изи
конду көмүр
сачларына,
гечән йыллар — дерин чизи
серпти йалпак
еллеринә,

ани калдын евдә йалныз
о дөрт дувар
арасында,
ани чаннар гиби, сессиз,
өтер солук
ичерлердә,
ани хастайкан хош лафым
етишмеди
вакыдында,
ани донаркан, бир йалын
йакамадым
бош котлонда.

Йылдан-йыла пек зор булмаа
ара хызлы
йашамакта,
браайып иши, гидин сормаа
нки-үч лаф
бир аушамда,

гөрмää, нижää шылээр кысмет
сенин дарсык
гөзлериндä...
Ихтияр аһам, бени афет!
Санжы копэр
жан еримдән.

* * *

Ушаклардан айырылма
Гежә-гүндүз полигонда,
Биз үүренериз корумаа
Паалы раатлыы, ана топраа,
Күчүк ушаан илк лафыны
Хем Ватанын пак адыны.

МЕМЛЕКЕТ

Мемлекет кач динштирдин
Бу ердә, дедәм benim.
Некадар кахыр чектин,
Салт билер йоргун тенин.

Не миллет бөлә ежел
Гечирди бу дүннедә,
Ушакларына темел
Ии браады ер үстүндә?

Қач сыра сабур, умут
Иакынды браамаа сени,
Қач сыра кара булут
Қан-дамна ерә серити?

Қач сыра аһаз, кытлык
Хашлады тарлаларны,
Қач сыра бозук раатлык
Қалдырды оолларыны?

Ама сән, дедәм benim,
Гүн-гүндән филиз вердин.
Корудун өзү, көкү —
Бужакта халкым бүүдү.

ЧИЗИЛАР

Чойу йазды
хем сөледи,
ани дүннәә пек алажа...
Нейә гелер бу ажаба?
Санардым боз,
ешил, маави.
Санардым о
түрлү ренкли.
О са дүннәә —
ики чизи...
Ики чизи. Е диил ми аз?
Бири кара. Бири бийәз.

Өмүр учарды
тез, илин.
Бән билмәәрдим,
не о пелин.
Бән билмәәрдим,
не о ажы.
Бән билмәәрдим,
не о санжы.

Бана дейәрдиләр: «Севин!
Бу йашаман сенин — ресим!
Ачык бенизлән йазылы,
кара ренкин хич йок ады.»

Чок йыл бу сөз хаслы
бана кысмет верди.
Ама кыпым йаслы
ежелми кести...

Те озаман бән аннадым,
ани дүннәә — ики чизи:
бири кара — ежел ады,
бири бийәз — өмүр изи...

Генч ооллары
Ватап йоллады
Афганистан топраана.
Силӓхлӓн билӓ
Изин о верди:
Раатлыы, Сербестлии корумаа.

Те биз орада:
Не биз гӓрдӓк,
Аман, аллахым, аман.
Адыннан сенин
Кенди халкыны
Доорӓэр душманнар, аман.

Кыйамӓэрлар не
ушаклары,
Не да ихтиӓр инсаны.
Адыннан сенин —
Жамилерни
Йакӓрлар оннар, аман.

Не варды биздӓ,
Ӓсӓзлерӓ,
Вердик, Ватаным, вердик.
Битки сомуну
Бу ӓзерӓ,
Оннарлан билӓ пайеттик

Ики йыл ежел —
Хербиринӓ
Гӓз ерлериннӓн бакты.
Байыр ӓстӓндӓн,
Кӓшӓ ардындан
Генч жаннары бичтирди...

Битәрди куршун,
Битәрди сужааз,
Йанарды долай ташлар.
Душман кеезиндән
Қалардык биз аз...
Прост един бизи, аналар.

Ама, калкып
Ташлар алтындан,
Генә гиттик илери.
Атешлән бетва
Қарыштырып,
Вердик душмана борчлары.

Мали, мали, ихтияр малим,
Қаар сауарды дышарда,
Еникуну түркү чалардын,
Иыллар учарды онүмдә...

Рөкейә сарылы йапаа,
Ий дә быкмазды хич дөнмәә,
Чалардын, ани бир вакыт
Инсан дүшмүш бет есирләә...

Қымылданарды гөлгеләр
Алчак таван киришиндә,
Беним гечәрди онүмдән
Дедәм, бобам бу ичердән...

Сефтә халк масалларны
Бән, мали, ишиттим сендән
Хем евелки гечимлери
Аклым йонәр зетли ердән.

Бүүдүк, ма, мали, бүүдүк.
Йарым дүннәә дә биз гөрдүк,
Салт евелки гүчлү түркүн
Хеп аклымда, хеп, бүүннән-бүүн...

Кахыр... Бүтүн афта
Иаамур, йаамур.
Жана йок бет кейфтә
Өмүр, өмүр.

Долай дүннәә титси
Олду, олду,
Ачан севда сеси
Өлдү, өлдү.

Қалды бана йалан —
Емин, Емин.
Вердин она ачан
Сечим, сечим.

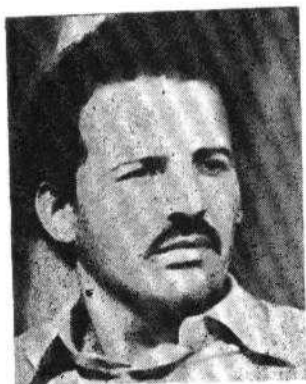
Қысмет, йәрим, сана —
Дуа, дуа.
Билерим, йок жана
Даава, даава.

ҚОЙ АДЫМЫ...

Қой адымы беним Гүнеш,
Да чин сабаалән гелейим
Дан ериндән, сефтә атеш
Сурадына бән серпейим.

Қой адымы беним Лүзгәр,
Үүленүстү бән гелейим,
Ачан гүндән кызәр ерләр,
Солук серин бән есейим.

Қой адымы беним Йылдыз,
Хербир аушам бән гелейим,
Ачан каләрсин сән йалныз,
Дерин уйку да верейим...

МАРИНОГЛУ ТОДУР

Мариноглу Тодур Иванович дууду 1955 йылда Авдарма күүйүндә, Бессарабка районунда. Башарды Кишиневдакы В. И. Ленин адына университети, журналистика факультетини. Ишлеер школа үредижиси дуума кууйүндә. Пазмаа четти 80-нжи йылларда.

Тодур Мариноглунун темалары чекилер өмүрүн гүнешли хем булутлу хаваларындан, йардыжынын жан ериндәи. Бунун ичин пеет сырасы дуйдурэр бизә үрек санжыларыны, апсыз гөрүнтүлерини, ажыларыны, сипрек сефаларыны, ачэр бизә түрлү бойалы гениш дүннесейи, ангысы алмыш да өрмүш кендинә йыва поэтын үреендә. Те нечин, беким, поэт сөлпети йардым едер ачмаа айдыннык дүннесейин сүрмели капуларыны.

Степан Куроглу

Гезин, гөрүн истәрсениз бүтүн дүннейи, калмасын хич бир көшеси дә, гийинин өлә гөзәл, несой таа кимсей йоктур гийиндии, дадын ен татлы имеклердән, ама мамунун лафларындан таа гөзәл, таа татлы, таа мехлем бишей йок бу дүннейдә. Онун бийаз сачларында, дерин бурушукларында, үрек санжыларында бизим күчүклүүмүз калды. Йоктур жан дойсун ердә йашамаа, йоктур инсан дойсун демәә маму!

АННЭЭРЫЗ БИЗ...

Хептән йоргун гезерсин,
Кушлар чаларкан теллердә,
Пиличлери беслеерсин,
Татлы сабаа серинниндә.

Үрәйн санэр — каавийсин,
О таа инанмээр ихтиярлаа.
Етмиш йаша саабийсин,
Иардым етмәй бакэрсин таа.

Вайлы гүннәр есерләр,
Гежелерин дады ажы.
Дертләр артык енсерләр,
Коллээр артык бетер санжы.

Илач ичин гездикчә,
Сенинжә дә бүүдүп ушак,
Аннээрыз биз гиттикчә:
Не пек зеедли азарламак.

ХЕП САНАЖЭЙЗ...

Софра хализ өлә донадылмыш,
Хализ өлә датта да имекләр.
Бизә гелер, ани сендән калмыш,
Сендән калмыш ма, маму, имекләр.

...Те шинди сансын ичери гирдин,
Сыжак екмәә кырын-кырып вердин...
Ах, сарылмыш йыллар шү синжири,
Ах, аннадык, ки дөнмейжән геери!

Геери геләмейжән, софрамыза
Етишмейжек, анам, йалпак сесин.
Гечәрсә бир ихтияр йанымыздан,
Хеп санажэйз, аники сән гечтин...

САНЖЫЛАР

Никто не забыт,
ничто не забыто.

Ерә дүшәрди аналар,
Зееглийди ки ажылары:
Гөктә өтәрди куршуннар,
Фоларды топ солдатлары.

Ерә дүштүкчә, аналар,
Йола бакарды умутлу.
Женктән геддийнан сакатлар,
Кахырлан гөзлери долу.

Евдә вакыт гечәр үркүк
Уйку да хич даалмаз дерин.
Ушак деер: «Бака, ал куҗак!»
Сорэр да: «Нәнда еллерин?»

— Узак ердә калды оннар,—
Жувап етти боба офлаар.
Аалээр ушак, аалээр боба...
Куҗаа даатмыш чиркин топлар.

Ама качы, билсән, күчүүм,
Калды гезмәә макак-макак
Дийл бир сокак хем дийл бир йыл...
Геберни, ким женгә кайыл!!!

ГҮЗ ЧИЧЕКЛЕРИ

Калдын пек еркен йалнызлаа,
Чөктү гежә гөзлеринә.
Ушак ойнааркан кужаанда,
Өмүр чыкамээр хавездан.

Ени кувет гүлүмсейрәк
Верер ушак гежә-гүндүз.
Ажы гечмиш көрланарак,
Салт үреендә калмыш гүч гүз.

Салт үреендә калмыш гүч гүз —
Дүштүн пек еркен йалнызлаа.
Ачан өмүр өлә дийл дүз,
Башча доләр салт гүз чичәә.

ГИТТИН...

Гелдин дә гүнеш чыкты,
Гөзлерим дә камашты.
Аннадым шу неетини
Хем дә хош табеетини.
Дейәмедим: «Генә гел!»
Сөләмедим: «Ах, афет!»
...Гиттин, сарынып гүнешлән,
айаз сыкты үреми.

СЕССИЗ ГЕЖЕЛЭР

Алдым сени севәркән,
Сесли гечәрди гежеләр.
Бендән гиттин үфкейлән,
Гөктә йанаркан йылдызлар.

Бендән гиттин үфкейлән
Имек тütärкән софрада.
Брактын бени кендимнән
Хем бир портрет та дуварда.

Гөктә йанаркан йылдызлар,
Гелер, ачәрсын капуму.
Ама гечерләр афталар,
Қахыр бозәр хеп уйкуму.

Сессиз гечерләр гежеләр,
Сууктан таван чөкер ерә.
Мусаафирсиз калды гүннәр,
Үрәән ачылмээр хаберә.

СЕВӘРСЕНДИ ИНСАН...

Иаасын йаамур чывгын —
Севги алифленер,
Иалан гелснн йакын —
күлү да еленер.

Севәрсейди инсан —
Еши хеп аклында.
Өмүр гелер кыса
Йәр йоккан йанында.

* * *

Сенин үзүн — дурук чешмә,
Сусуз йанэрым хергежә.
Не аар гелер: бүтүн дүннәә
Үүренмемиш дүшү тутмаа.

* * *

Гөзүнүн аардына
Үреени сакламышын.
Дилинин ужуна
Аадымы чыкармышын.

РЕСИМ ВАҚЫДЫ

Лүзгәр — аркуш.
Дийдийкән телләре
Узун уулту
Чыкты диреклердән.
Қаар нижә куш
Илин конэр ерә.
Айаз. Куйту.
Ресим шишелердә.

АЙДЫН АҚАРДЫ...

Айдын, кызыл айдын
акарды ичери.
Ики инсан сәйды —
Йаврулары ерин
Аначлыындан датмыш
Өмүрүндә сефтә,
Дөрт гөз гөктән атмыш
Серсемели ерә.

ФАСЫЛ ГЕЖА

Гежә. Гөктә не йылдыз, не дә ай. Кими ердә тунук булутлар йапәр кайырым-кайырым. Долайда жан-жун йок. Ишидилер салт сессизлик. Шылакларын шафкы хем сиирек көпек салмасы белли едер, ани йакында булунәр несой са күү.

Күүйүн кенарында, нижә дийшикли хавада ай, йалабээр гөл. Онун бойунда түркү мў чаләр, о са чекишер ми генч хем ихтияр сесли курбаалар, далгаландырып дүз суйу. Те йолда пеедаланды бир машина. Йапраклы кавакларын бойундан гечәркәнә, онун бир шылаа чекетти аачлар арасындан кыпмаа, кәр сансын урәр йумрукларыны да деер: «Бән варым, бән варым, бән варым!»

Бу гежейә севиндим. Ону гечирерим ана дилимдә лафлара, нижә бонжуклары ипләә, недән үреемин хербир ержеезиндән дуйдум, ани бән дә, бән дә варым бу ердә...

НЕЙЧИН ?

Кантар тутэрсын белиндә,
Сөкүк лафында — жебиндә,
Селәм верәркән, дүшүнерсин,
Иардым едәркән, аалашэрсын.

Е, нейчин озаман йашээрсын?

ЗАМАН СӨЗҮ

Дүннәә дөнер,
Дүннәә дөнер,
Биздән саклы,
Дүннәә дөнер,
Дүннәә дөнер.
Сааде йыллар
Бизә сөлеер,
Бизә сөлеер,
Ани хаслы
Дүннәә дөнер,
Дүннәә дөнер,
Дүннәә дөнер...

ЙАЛНЫЗЛЫҚТА

Брактын бени йалнызлыыма —
Дениз олду байыр-байыр,
Улу баарды үркүк кушлар...
Гемижиләр кыйакланэр —
Саваш, узун саваш гелер.

ГЕЗЕРИМ ЙОЛЛАРДА...

Гезерим йолларда,
Истәрсә не олсун!
Гечәр гүннәр калсын
Үрәән аклысында.

Гезерим йолларда,
Гөзүм шашмаа билсин,
Үрәәм евә чексин,
Күстүйсәм анама.

Гезерим йолларда,
Йәрим йалныз калсын,
Башка севги дуйсун,
Суудуйсам сыжаана.

Айол, кашларын,
Айол, бакышын —
Атеш каныма.

Айол, гүлүшүн,
Айол, өпүшүн —
Хавез йолума.

Айол, сөзлериң
Хем дә еллерни —
Хеп бир акылда.

Варым мы сенсиз,
Йоксун му бенсиз,
Ердейиз ми, гөктейиз ми?

ХАЙЫР ЕМИНИ

Байырлары, чайырлары
Қапләрым жан ериннән.
Булутлары, йылдызлары
Етиштирәмеерим аклымнан.

Сулар, йылар качәрлар барабар,
Буушәрым оннардан калмаа геери,
Оннар ставро койәрлар мезара,
Ама бракәрлар хайырымызы.

ДУШЛЕРИМА ХЕР ГҮН
ГЕЛЕРСИН...

Сени гежә-гүндүз аарэрым,
Гежә-гүндүз аклым йолда.
Гөкү парам-парча йапэрым —
Бана узаксын йакында.

Кушлар беклеер чалмаа кадынжа,
Гүлләр курумээр башчада.
Сана калдым евли аклымжа,
Чоктан йашээрсын үреемдә.

Гүннәр узун кыша бензеерләр,
Гөктә йанамээр йылдызлар,
Ичер ичи долу кахырлан,
Гөлдә сусэрлар далгалар.

Дүшлеримә хер гүн гелерсин
Таазә фенецлән елиндә.
Умут верәркән кайбелерсин,
Гежә конэр излеримә.

ДҮННАА АЧЫҚЛАНДЫ...

Ўзәркән икимиз,
Дийдим гүөслеринә,
О саат күчүклүүмүз
Ўрктү гечтиклийнә.

Дүннәә ачықланды...
Коркуйлан хызланып
Биз икимиз даалдык
Шефкә дадылмадык.

ДООРУИДУК

Бана дөнәсин, чок качтым...
Да те бана сән сармаштын —
Дооруйум бән,
Дооруйсун сән.
Өпүп бени, сән утандын,
Өпүп сени, бән аннадым —
Дооруйум бән,
Дооруйсун сән.

УМУТ

Сабаа ойнээр шылак айдыннан...
Гежә конмуш сачларына...
Кейfli гезерим умудумнан:
Гөрүшелим биз йаарына.

* * *

Қахыр йыларлан барабар
Гезер, бракып чиркин излерини,
Инсан дизер түрлү лафлар,
Болай генчләр ачсын гөзлерини.

ЕМИННÄН...

Еминнән биз йашээрыз,
Узлээрыз ежели.
Қыштан чыкмаа буушээрыз,
Гүлләр ачсын дейни.

ГЕЖА ДОЛЭР АЙДЫННАН...

Лафет, чекиш, гүлсәнә —
Кайылым чок сана.
Сыжак, йалпак етиннән
Ешлийим акына.

Гежә долэр айдыннан,
Аклым чыкэр гөкә,
Ачан пеликлериннән
Дийерсин бойнума.

Заман саады гүдәрди,
Ки уйансын дүннәә...
Гөк йылдызы истәәрди
Бизимнән гезинмәә...

ЛҮЗГАР ОЙНЭЭР...

Лүзгәр ойнээр кара булутлан,
Ийлерләр фиданнар ерә.
Аачтан инер ушак коркуйлан,
Конамээр гарга теллерә.

Гүнеш атеш канатларыннан
Атлээр далдан ешикләрә.
Уйандырып далгаларыннан,
Гөлләр дә сес верди ерә.

Сүпүргә елиндә сокакча
Гезер лүзгәр, үфлеер сазы.
Олмуш боодай, кырда йаттыкча,
Кувет буламээр узлансын.

Дермен дурэр. Аачлар алты —
Таазә бир дал долу емишлән...
Бөлук-бөлүк койуннары
Чобан даадэр көпеклериннән.

ГЕНА...

Несой масалларлан гелдин сән,
Китлийди үрәәм — бошанды.
Гөктән йылдызлар елеттийнән,
Гүлләр башчада ачылды.

Афедейим, хич йалварма,
Унудулду ажыларым...
Генә бүлбүл шен каваллан
Гөкә калдырэр кушлары.

Хич коркма инсан еер гүләрсә,
Аники дөймүшүн геери...
Баксана айа, шенненсәнә —
О генә бизә верили!

КАЛЭРЫЗ АЙЫРЫК...

Өлә, калэрыз айырык.
Йабан лафлар салэр жана,
Башка йолжу чалэр сыклык,
Сенин дойамээр сыжаана.

Аклым качэр о йылларда,
Ачан истээрдим бүүк олмаа,
Фолаардым паска кушлара,
Гүнеш меклээрди аннымда.

Доймаз ойнаардык барабар,
Чичек капардык кызлардан.
Сансын дүзлүктү йамачлар,
Ажы билмәздик йарадан.

Өлә, калэрыз айырык.
Йабан лафлар салэр жана,
Башка йолжу чалэр сыклык,
Сенин дойамээр сыжаана.

*ЙЫЛДЫЗЛАРЫН
АЙДЫННЫЫНДА...*

Йылдызларын айдынныында
Брактын бени, атешледин,
Гелайдин, айол, ардыма
Нижа гелер сенмаз сесин.

Кайды булут гозлерима,
Умут йуфка, йок не демая,
Лузгар ми тую гиби бирдан
Чозуверди бени сендан.

Гелди те илкяз долайа,
Халым чыкамээр колайа.
Сан йоксун, йоксун йанымда —
Йарам битишмеер кахырда.
Сан йоксун, йоксун йанымда —
Ерда йок ер бу ажыдан.

КИМДИН, МАРИ КЫЗ?

Кимдин, мари кыз?
Бакып, алатладын...
Лүзгәрдин сән, беким,
Сурадымы йактын?

Кимдин, мари кыз?
Гечип, гүлүмседин...
Гүнеш, алле, адын —
Долай жомертленди.

Кимдин, мари кыз?
Пелиин кушаа — гөктә...
Ачан дийдим сана —
Елим калды бошта.
Кимдин, мари кыз???

СОЛПЕТ БОНЖУҚЛАРЫ

Аннадар ана йашы беки?!
Вар мы, оса йок му дүннеейдә севги,

* * *

Каушту гүнеш бакышында —
Урулу бир куш калдым гөктә.

* * *

Ах, йандым чатыр-чатыр, севә,
Бак олдун гелин башка евә.

* * *

Башка бир ад сөлеерсин дүшүндә —
Гежелери кууэрым ичердән.

* * *

Гежә айдынныында
Сенин да варды айдынныын.

* * *

Айырэр ким не истеер:
Бириси — север,
Обүрү — кууэр.

* * *

Ики киши олмушту бир —
Долай сусмуш, долай шашыр.

* * *

Бызаа барэр-чарэр дамда,
Иняан сүдү акэр йолда.

* * *

Те, бир йылдызчык дүшер гөктән,
Безбелли сүүнерсин үреемдә.

СОЛЕИИШЛАР

Кыврак бойа кыврак өрүйүш йакышэр.

* * *

Некадар ешик — окадар йанылт.

* * *

Хербир иштән качажан, салт кенди кендиндән
качамэйжан.

* * *

Лалемин кахырыны дуйдуйсан, таа инсансын.

* * *

Үүрен кендини, сора ол аалемә насаатчы.

* * *

Соба йысыдэр дышандан — йалпак сөз,
ичйандан.

* * *

Пиняркән үүсәә, дүшүн: вакыт гележек
инмәә дә.

* * *

Күсү гечер, ама лафлар унудулмээр.

* * *

Кимин гөзлери гөктә, онун йуфка көклери
ердә.

* * *

Дооруйу сөлерләр нижә вар, ама йаланы —
дүшүнүптә.

* * *

Пара ойнээр инсаннан, нижә кеди йумаклан.

* * *

Екмәән дады — ажыкмакта.

Айак кабыны йол йыртэр, инсаны — кахыр
дерглеер.

* * *

Пали саларса филә — салэр дийл
ахмаклыындан.

* * *

Индиксиз — тикенненериз.

* * *

Ангы капудан севги гирер, о капудан
чыкмээр.

* * *

Чичек заманы кыса, ама гөзәл.

* * *

Ушак бакмасы — чичек ачмасы.

* * *

Қаавилик — чалышмакта.

* * *

Дишли ол, ама дийл пайетмектә.

* * *

Севдадан йаныы су сүүндүрмәз.

* * *

Инсаны билги зенгиннедер.

* * *

Лафчынын датсыз лафлары.

* * *

Биз дә гөзәлиз чичек баашлааркан.

* * *

Ен чиркин, ачан деерләр: «Йоксун».

* * *

Быктысан йашамаа, өмүрү көтүлэмä.

* * *

Кинин еллери запсыз.

* * *

Пынарын дерининнä маана булмээрлар.

ПЕТР МОЙСА

Мойса Петр Иванович дууду 1951 йылда Комратта. Башарды Кишиневдакы искусство институтуну. Дуума ерлериндә кулланэр культура занаатыны, ишлеер заведующий культура бөлүмүндә. Иаратма йолунда иседаланды 80-нжи йылларда. Кими йазылары типар олду рус хем гагауз диллериндә.

СЕВДА

Гүнешә каршы маави чичекләр
Кырда-байырда сармашык ачмыш,
Гидер генчләр кыр үстү ел-елдән,
Ана-бобадан икиси качмыш.
Хей, севда, севда, кими раат браактын?
Сендән куртулсун вар мы куветли?
Сенин елинә генчежик калдым,
Ким сенсиз калды, о му кысметли?
Сенин елиндә чок бән гечирдим —
Хашландым кендим, хашладым сени,
Шинди ии гүнә бән дә етиштим —
Истедним артык верди елини.
Ким сенсиз калды — о дийл кысметли,
О бу дүннеейдә — бир сакат йаимыш,
О бир таш-топач йаамурсуз пеклик,
Ани чичексиз кыр үстү калмыш.
Безбелли севда — сирек мусаафир,
Хербир саабийә еваллаа гелмәз,
Бракар адыны да геери дөнәр,
Хем башка заман, беким, йаклашмаз...

ОЗЛА БЕНИ...

Қожа вакыт гечти гүндән,
Ачан дедин, бени ки булажан.
Өзлә бени, уйан шиндән!
Башча дурэр чичек дайамажа.

Феналарын бакышлары инжә,
Истәмеер кимсей бән сана йаныым.
Дуйэрым, чок бөлә бән сүртмейжәм...
Куртар бени, куртар бени, жаным!

Аарээрсын мы хем, айол, булмээрсын,
Билинмеер, беким йоллардан?
Қимә бән сорайым да аннатсын,
Булдун му не, кендин ми кайбелдин..?

ОЛСА...

Олса колай браасын бизи кахыр,
Бак билинер, булушмайжэйз зеедә,
Чешмә суйу бир йаш гиби акэр,
Йангыныны гежә сериниедер.
Унудулмаз, не вар арамьзда,
Верәр кьсмет бизә гөлгесини,
Ки олалым аалемнән сырада,
Вақыт геләрсә — хепси севинсин.
Ама билсән не гүч олду дүннәәм —
Гөк челинәр да йол чизәр сана,
Қаршы байыр чайырлан бирлешәр,
Ки сән геләсин йалнайак бана...

БУЖАК

Уйгун Бужак, кәәмил Бужак,
Тарафым беним ширалы,
Сабаайым беним гүн гиби йалпак,
Қысмедим беним — бийаз канатлы.
Қырларын, о гүз кырларын,
Денизләр гиби далгалы,
Бир севги гиби сыжак лүзгерин
Ичиме хептән каплады.
Гөклерин, пак үзлү гөклерин,
Гүмүшлән ми йалдызлы?
Насыл маави чичәән бакышы,
Ичерин кырнак донаклы.
Генчлиин, куветли генчлиин,
Чалышәр кысмет уурунда,
Қач керә йалнайак гиттим
Қызларны гөрмәә Саман йолуида?!
Бужаам, майыл кауш сеси,
Айдышнык, өмүр тарласы —
Бу му дийл сана ана көшеси,
Бу му дийл сана боба аркасы?!

ОЛСАН ҚАЙЫЛ...

Хей, мари йавклум, хей, мари гөзәл,
Не пек бакышын гүнешә бензәр.
Гечимин — үрәә далгалы алиф,
Гел пайеделим гүннән гежейи.

Илкйаз салт гелсин — кыра чыкалым,
Бийаз алмалы куҗак алалым,
Йоргуннук пееда олсун, айол, сапалым,
Ай ууру, жан шафкында лафа дуралым.

Гүз зенгин олар — ачык хавалар,
Чок шенник ойнар краалы пазарлар.
Йәри донадар гелин ен уйгун елләр,
Дүүнүмә чаарарым отуз маалә кәр.

ГҮЛЛӘР БОЙУ...

Чиркин йылар, кара йылар,
Ианык гөлләр гелип-гитти,
О гөлләрдә бийаз гүлләр
Чоктан ачты булут гиби.
О гөлләрдә бийаз гүлләр
Краалы дурэр, салланарак,
Көкләриндә женктән күлләр
Чоктан сууду, олуп топрак.
Сааде анам калды ана —
Онун суумаз дуйгун үрәә,
Ики оолу гитти ондан
Жаны, гүлү аркаламаа.
Бу гүлләрин, ушакларын
Гүнешини гетирдиләр,
Кенди паасыз йыларыны
Ашырыда кайбетдиләр.
Маави гөкүн арасында
Гүн нек айдын, гүлләр бийаз,
Салт... оннарын башларында
Гүлүмсейрәк ана дурмаз...

ГҮЛЛӘР

Вар гүннәр — сүйнмәз гүнеш,
Ани йәкәр жаныны,
Вар гежә — гөрүм шаш-беш,
Ани аләр аклыны.
Олса бу хавалары
Чичек гиби топлайлым,
Филжан гиби кызлары
Ардымыза чааралым.
Салт еллеримиз баалы
Илк севгиниң блезиннә,
Хем каләр гүлләр краалы
Кызларың кысметинә.
Еер вердийсән үреени,
Санма, геери алажан,
Еер йолдуйсан гүллерни,
Шу башчада нәбажан?

Гүн думан ичи калды
Бенизсиз хем канырык,
Нәәны генә йолландын
Гепә-генч ачынтылык?
Қырда ешил йорганнар
Чакыр краалан йалдызлы,
Үрәәм узаа йолланар,
Билмәм недән кахырлы?
Ани даа мы гүженик
Сустурду түркүсүнү,
Ани гүл мұ сүүнежек
Хашландырып үзүнү,
Ани кыр мы калайжэк
Қара күтүк башаксыз,
Ани йол му байылжэк
Дайанмаа бир адамсыз?
О са сенин гөзүнә,
Ачан шинди бакажан,
Қомүр гүлүн еринә
Сары йапрак гөрежан?
Гүн думан ичи калды
Бенизсиз хем канырык,
Нәәны генә йолландын
Гепә-генч ачынтылык?
Гүз тә сени каплайжэк,
Алтын дөшек кыражэк,
Дөшеенә ми йатайым
Илкйазадан аалайым...

ГЕНЧЛИК

Генчлик йашээр үйкусуз,
Насыл илкйаз бийазлы,
Генчлик йанэр инансыз,
Насыл севда кайыллы.
Генчлик өмүр ешиндә —
Чакыр йазын сабаасы,
Генчлик сабаа чийиндә —
Бир чичек касабасы.
Генчлик жаны утанмаз,
Насыл гүлүн гөзелли,
Генчлик үрәә аннамаз,
Насыл ушак истедни.
Генчлик йашээр анасыз,
Насыл кышлы бир мера,
Генчлик гениш хем башсыз
Севгийи биләнирә.
Генчлик насыл бир емин
Бракылма евеллердән,
Генчлик насыл бир гелин
Дүүнүн кейфли гүнүндә...

*ИЫЛДЫЗЛЫЫН
ОРТАЛЫЫНДА...*

Иылдызлыын орталыында
Бир атеш адам йаксын,
О калар о замандан
Иылдызларлан йашасын.
Зерä сыжаа дөнежек
Иарым гөкүн бакышы,
Мусаафирләй гележек
Иылдызларын гүмүшү,
Иыл-ба-йыл да долайа
Алтын хору дөнежек,
Иылдызларын аазындан
Сессизлик дөкүлежек.
О адама бензейән
Ким-ангы гөзäl йылдыз,
Иарадажэк седефтән
Бир алтын пеликлән кыз.
Да өлдүйиән дә ону
Иылдызлар унутмайжэк,
Онун хализ варлыыны
Алтындан дирилдежек.
Иисанныкта олмалы
Сыжак хеп өлә паалы,
Сыжак гелән гүнештән,
Сыжак гелән үректән...

ИСТЕЕРИМ...

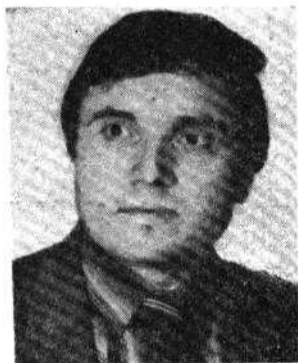
Гүнү, санэрым, сүүндүржам,
Соларсам бир керә йалаи,
На да хептәи кудуражам,
Оларсам сөзгимә пишман.
Истеерим калайым каави —
Сатылмамаа, фитләмемәә,
Истеерим гөк олсун маави,
Чакыр олсун бүтүн дүннәә.
Истеерим жан хашлак олсун,
Севда -- семиз, дурук --- сабаа,
Истеерим жан бүтүн калсын
Узункан йол, генишкән даа.
Гөрерим кыр генишлииндә
Чичәә чичек йавклу олмуш,
Шу гүлгүлү гергефиндә
Севда түркүйләи дуруммуш...
Гүнү, санэрым, сүүндүржам,
Йоларсам бир чичәә евә,
Ко бир гечән, ешсиз бир жан
Майыл олсун севә, севә...

ОЛСУН ИАҚЫН...

Бән сенин кийадыны,
Ажы-татлы лафыны
Гүлүмсейрәк йакмадым.
Иаш долу бакышыны,
Қазақ кысмет балыны
Бектемәй хич быкмадым.
Иол узун, вакыт кыса —
Сааде умут курмасак,
Вакыдын вар заамети.
Гечсә бүүнкү кырмысаа,
Иаз гелән бизим олса,
Қач йазы биз кайбеттик?
Ии достум, олса колай
Полу сармаа үз долай,
Доорулук та пай йапсын,
Севмейән селәм йазсын,
Палаиҗы булушмасын,
Паныклар олсун йакын.

МАРИ КЫЗ...

Аушам заманында, гежә каранныында
Гөрмедни ми бир йылдыз,
Ани гөкү чизип, сүүндү кашында,
Сенин кашында, мари кыз?
Евә сән гидәркән, айлан гечинәркән
Бакышымды о benim.
Токады капаркан, пенчередән гүлүмсәркән,
Ианнышлыынды о сенин.
Гөзүн сечмедийсә, үрәән дуймадыйса,
Чок жаным ажыйар йалныз,
Дүшкүннәә карырсам, кахырымы гүлмесән,
Макар гүлмесән, мари кыз...

ФИЛИОГЛУ ВАСИЛИЙ

Филиоглу Василий Георгиевич дууду 1949 йылда Комрат районун Бешалма күүйүндә. Башарды Кишиневдакы кыришчилик институтуну. Ишлеер дуума күүйүндә колхоз башына йардым-жы. Пазмаа башлады 80-нжи йылларда.

В. Г. Филиоглу — гагауз поэзиясында ачык бир умут. Быкмаз севгийлән чифтчиләә хем инсанаа, о севиндирди бизи кәәмил пеетлериннән хем түркүлериннән, ангылары олдулар артык халк түркүлери. Онун иш севмеси хем бежермеси инандырэрлар бизи, ани жанабиси нижә агроном буук берекет кабул едежек диил сааде кырда— баада, ама пеет йаратмасында да.

М. Кәсә

БЕНИМ БЕШАЛМАМ

Бекленән вакыт гелди,
Дуумалы топраам!
Гүнә дийштирмәм сени,
Беним Бешалмам!

Даалды кара булутлар
Урундан сенин,
Дирилди о умутлар —
Хошлуклар дерин.

Дүзлешти о чукурлар
Евелдән калма,
Каплады ачар гүлләр
Сени, Бешалма.

Үрәәм солумаа доймар
Тарла кокусу,
Ел узадәр фиданнар —
Күүйүн өртүсү.

Қырлангач узак ердән
Гелди бизлә,рә,
Түркүсү бирлик дилдә —
Севинмелерә.

Сарылып та өпейим
Сени, Бешалмам,
Қысмедини пиетлейим,
Үрекли анам.

Бекленән вакыт гелди,
Думаалы топраам!
Гүнә дийштирмәм сени,
Беним Бешалмам!

БУЖАК

Паалы Бужак тарафым,
Жанабинә вар лафым:
Несой бөлә кысадан
Дийштирмиш сени инсан?

Гелмейинжә йанына,
Зоордур хемен танымаа,
Не такым көклү сөзүн,
Пылдызлыйдыр хем гөзүн.

Иап-йалныз ани дерә,
Хеп күсү тутан ерә,
Сарп йашээрлар, уйгунну,
Ел узадып дуйгунну.

Да, топрак — йанык евел,
Шинди бүүтмеер сармашык,
Не дә кирпи-чөкелек,
Салт баашлээр сыжак екмек.

Йамач йок — хайлак калсын,
Чукурлар билмеер нәпсын,
Хепсижни бак йамачлар
Килим-баалар олмушлар!

Зааметимизи бизим,
Пиетлерни түркүмүзүн
Баашладык, Бужак, сана,
Сән дә баашла Ватана!..

КЫСМЕТ

Дуумуш ушак ни гүндә,
Каблетмиш баашыш-өмүр:
Олсун файда дүннеейдә,
Кимнерә инсан дейнир.

Битмеер адамда заамет.
Заамет — бир атеш коору.
Йашамак — о бүүк кысмет,
Сүндүрмейлим биз ону!

Сүндүрмейлим, адамнар,
Бүүк кысметни кооруну!
Биздә кары, ушак вар —
Ал, өп күчүк оолуну!

Ки севинсин ушажык
Бобайа, анасына,
Гүлләр ичиндә ачык
Дойамасын солумаа.

Херкерә гүн шыласын,
Еллери коксун топраа,
Хайырлы чөшмә йапсын,
Долу олсун хем софра.

СЕВДА

Илкйаз гүлүн ичиндә,
Шылалы дурук чийдә
Гөрдүм сенин үзүнү
Севдалы да гөзүнү.

Бени не сарфош етти
Бакышын о деринни,
Лафымы хептән кести
Дудакларын селемни.

Кайбелди аар йоргуннуум,
Бүүленмиш олдум ерин,
Сыклашты усул солуум,
Уйанды дуйгум дерин.

Кәр кыстав о ичерләр
Дийшилди, олду мейдан,
Дирилди хем башчалар,
Лафетти герчек фидан.

Олдум сарфош ичкисиз,
Түркү дә чалдым сессиз,
Томруклу йылдыз далы,
Олдум сана севдалы...

Топланалым, севгийним,
Ичинә о гүл чичәән —
Севдамыз хеп хашлансын,
О чичек тә хеп ачсын.

АХ, КАРА ДЕНИЗ!

Ах, Қара дениз,
Гök гиби темиз!
Салт öпмäя сени,
Сарп гөзеллини.

О чанни сесни,
Шен о пестлерин
Не дүртер бени,
Серт о үреemi!

Сән, олуп икрам,
Топраама мейдан, —
Пек кәр шенненер,
Йоргуннуун сенер.

Қим сени гөрән,
Сөлейжән те бән:
О бирдән бирә
Олажэк дерә.

Саваш'чэк олмаа,
Қарышып далмаа,
Жанына хашлак,
Дуйгуннуун ки пак.

Ах, Қара дениз,
Дийлим öлчүсүз,
Сармашырым йа
Қәр дә бүтүннә!

ИНСАНЫН УСТАЛЫЫ

Курактан чатлар ердә
Бүүн гечер дерә.
Нердә кум сарыйды пак —
Сарп, бесли топрак.

Хармандан таш кайбелди,
Техника гелди,
Да йапэр о ишини
Ўзлән кишини.

Онүндә гөзүн бүүйер,
Чак гөкә дийер,
Папынын о өртүсү —
Касаба үзү.

Те, ая да кәр баксан,
Учмалы инсан.
Бир дә не она олмуш —
Йылдыза конмуш.

Ким буннары дүшүнән?
Хеп тә бир адам.
Да гөрериз хализдән
Устасы — елләр.

УШАК БҮҮТМÄÄ —
БУУК КЫСМЕТТИР..

Ушак бүүтмää — бүүк кысметтир,
Евдä о — ачар чичектир.
«Дүдүжәктир» аазчаазы,
«Ма-ма-му» — илк лафчаазы.
Гүн гүндән гечер вакыт:
Те гезер, дүшүп-калкып.
Бир дә гитмиш качарак,
Үреемизи ачарак.
Иштән гелмишин йоргун,
Ушак: бәка, не олду?
Не ажыйәр сенин башын?» —
Сорәр, бана сармашып.
Гийип кенди-кендинä
Такесини терсинä,
Айна онүндä дөнер,
Еникуну сөленер:
«Шансора бән бүүк олдум,
Дөрт йашы да долдурдум.
Йок кимнинән ойнамаа —
Бир кызчааз ләәзым алмаа.
Мамужуумдан ишиттим
Алажәймышлар сатын,
Шинди йокмуш парамыз —
Нәбәжам бөлә йалныз?»
Бу лафлары хем башка
Ишиттийнән ушактан,
Не кахыр хем не кавга,
Башка гелмеер аклына.

СЕВИНЕРИМ...

Бу аслыйдыр, дийлдир дүш,
Несой сөлемәә,
Бүүнкү йашамак — конуш,
Йок насыл доймаа.

Ачылды үрәәм хептән,
Генчленди йашлар,
Сансын ешерди сефтә
Үзлән о даллар.

Севинерим үректән,
Севинер кушлар,
Йылдызлар маави гөктә,
Хем дә йамачлар.

Севинерим, аники
Кефсизлим гечти —
Бир гүлдән олду ики,
Ки томрук сечти.

Ангысынын ачмасы —
Шенникли фикир,
Өмүрүн чекетмеси,
Ким кысмет дөкүр.

Да онуштан севинмәк
Хич билмәз хотар:
Севгили кары, ушак
Дүннейи тутар...

БҮҮЛҮ ШЫЛАК

Ешил йапраклар вакытсыз дүштү
Хем ачык гүлләр шансора күстү,
Учту генч кушлар сыжак ерлерә —
Полланма кысмет сансын бизлерә.

Паалы йылдызым, сени беклейжәм,
Түркүмә дә пеет хеп бир еклейжәм,
Үреми салт ач, тутуштур ону,
Да билмәз биртаа севги дойуму.

Узатсана сән бүүлү елини,
Да, учуп, гөрсәм йакындан сени.
Ики топ чичек алып ашаадан —
Донаклы фенец ачсын башында.

...Инжежик лүзгәр — йаклашәр
илкийаз,

Атында каарын чийдемжик бийаз:
Йылдызын бүйлү шылак етмеси —
Севдамын олур бу чекетмеси...

ҮРЕЕМДАН

Ах, долай,— дүннәә үзү,
Севдалы сана гөзүм!
Хей, үрәәм не пек хошлу,
Дуйгулу хем гүнешли.

Өмүрлү сендә вар даа,
Пак гүндән копма хем баа.
Тә екмек бүүдән дә кыр
Өлчүсүз йанэр хайыр.

Гүн саалык баашлээр ерә.
Чии дурук акан дерә
Дост олэр йанык топраа,
Ки долу олсун софра.

Севинсин геләр гүннәр,
Севданын шафкы сүүнмәр,
Байраклы калксын даннар,
Гүл гиби ачсын жаннар.

БААШЛЭЭРЫМ

Ах, үрек, дерий жанны!
Сән баашла хеп шафкыны,
Сыжааны о инсана,
Ким севинч дөкер жана.

Кәр олсун сачлар биаз —
Билмесин битмәк илкйаз.
Сенмесин хич чичекләр,
Чан гиби өтсүн сесләр.

Не мутлу о жаннара —
Ии үрек ачаннара,
Кимперин лафы паалы,
Бакышы да йардымлы.

Ким коймуш хем неедини,
Саймамыш зааметини,
Чок ашырлайып байыр,
Шүкүрлү йапмаа хайыр.

* * *

Бу стихын пеетлерини,
Дуйгулу ел өпмеми
Чок баашлээрым оннара —
Ии үрек ачаннара.

ХОШ ГЕЛМИШИН!

Хош гелмишин, Жанабин,
Икрамны күйүмүзә!
Сарылмак дүшәр беш бин
Коор-хашлак үреемиздән.

Капумуз ачык: «Буйур,
Хош гелмишин евимә!»
Гелмели сыжаа дуйур
Олчүсүз о севинмәм.

Хем дуйур көрпә фидан,
Узадып бонжук седеф.
Үзүмнәр, копма гүндән,
Үректән дүзәр бир кеф.

Каушлар елдә, кавал,
Гайда, кобза сес дүзүп,
Курмушлар бир дүз ава,
Кәр бекләрмишләр гүзү.

Бу, етмишинжи гүзү
Бүүк Октябридән беери.
Вар бир данышмак сөзүм:
Опелим ләазым ери.

Опелим хем вакыды,
Гүл-йашамайы дүзән,
Ким ачты хем токады,
Айдынны верди бизә.

...Хей, достум, тутуналым
Биз дә хору ойнамаа!
Шенникләә шу далалым,—
Чок ишләр ки вар анмаа...

МАМУ

Маму!..

Дөрт салт буквадан бу лаф.
Кач түрлү ама кораф
Бу лафын өтмесиндә,
Дерининин битмесиндә.
Ушажыын — бу илк лафы,
Гүүс дүүләр дә тарафы,
Ангысы копма ондан, —
Пай олуп хашлак о жан.

Маму!..

Гөз йашы онда битмәз,
Бука — о йалныз йутмаз.
Дойурур — кувет сүзүп,
Уйудур — бир пеет дүзүп.
Калмасын чөрек екмек —
Динненмәк даһаа — дирсек.
Хамурлу таа о елләр, —
Дизилмиш тә гисиләр...

Маму!..

Хепсинә дедик йапыр:
Хич битмәз онда кахыр.
Ким хаста, ким дедикчи,
(Кәр йансын бүтүн ичи).
Күчүкләрлән — о күчүк,
Бүүдүләр — она хеп үүк,
Ки үрәә онун гениш, —
Дайанмак та бүүктүр иш.

Маму!..

Вар онда, вар чок кахыр.
Ким ама гүдер хатыр,
Бүүк илач олуп илләә, —
Унутмаз ана үрәә.

Савашмаа онуштан салт
Ии ишләр йапмаа бин кат:
Гүн дуаар олсун шафкы,
Уйкулар — шекер татлы.

КО...

Хорозлар өтер...
Сабахлы заман.
Долайы өпер
Айдынны о дан.

Ко илк лаф десин
Гүн,— онда сыра,
Хем камчы сеси,—
Сыыр чыксын кыра.

Тоз ко калдырсын
Налланмыш бейгир,
Хеп бир сарылсын
Бүүк ишә верги.

Гүн шылаа, йаамур
Браксыннар ко из,
Берекет олур —
Ен дерин дениз.

Далгасы олсун
Сыжаклыы үрәән
Да, далыи, дөнсүн
Гүл чичәә о жан.

*ИЫЛ КУШААН
КОРАФЛАРЫ*

Чифт-топрак пишер,
Бууланып гүндә,
Тамахлы ичер
Жан о суйундан.

Чотуклар дарсык,
Ах, дарсык гүиә!
Илишер не сук
Чиидем гөзүмә.

Тә башлээр томрук
Лалейә гинимәә,
Еркен чии дурук
Диз чөкүп, иилмәә.

Лүзгержик инжә
Рубажыккан пак
Уурайып гежә,
Селемнеер йалпак.

Селемнеер он кат
Кырлангач телдә
Хем чифтчи занаат —
Ешиллик ердә.

Еркен. Саат алты.
Күү усул сессиз
Уйкудан калкып:
«Хош гелмишиниз!»

Бирбойдан* са чак —
Текерлек сеси,

* Б и р б о й — название урочища.

Изметә кыйак
Чифт о саабисен.

Ким кувет коймуш
Илк екмәә — хелал!
Мейвалар, емиш...
Салт копар да ал.

Гүндөндү ачмыш,
Куаннар — майыл.
Оол гөлә качмыш,
Йысланмаа кайыл.

Мералар — килим —
Гөз кәр кысканчлыы,
Вар не үүнелим —
Билмедик аачлыы.

Софралар должәк
Хеп евимиздә.
Иаз сыжаа калжәк
Хеп үреемиздә.

Гүн йыраклашәр,
Азалдын сыжаа.
Ай бүтүн шашәр
Корафлы Бужаа.

Седефә гинмиш
Усуллу даллар,
Аарлыктан иилмиш
Изметли йоллар.

Йоргуннук та бүүк.
Йорулмушту кыр,
Ки оидайды үүк —
Берекет — байыр.

Кушчазлар дүзүп
Иукарда бир сес,
Дөн-дөнөр бизи,
Учарлар ки тез.

...Гүн са хеп шылээр,
Азалдып сыжаа.
Гүз мў йаклашэр
Севгили Бужаа?..

Айазлы хава.
Бажалар түтер...
Бир сыклык — ава
Пойраздан өтер.

Даартылы долай
Дүз хасайлан пак,
Кыз гөзлү бу ай
Сарп верер шылак.

Ушаклар халка, —
Бир гүлүш, ойун...
Хич битмәз шака
Хем каймаа дойун.

Усталык гелер
Пек еллериндән.
Санди кәр тә деер:
«Диил ләәзым рендә.

Бабуйу артык
Пак каардан йаптык.
Кәәмил дә дуруш,
Битмесә бу кыш!..»

О ГҮЛ ШАФКЫ ХЕПБИР
ИАНЫР...

Бүүнкү гүндә, гүн шафкына,
Совет халкын сайысына —
Тә йаманды ени жанжааз,
Ко шен хепбир өтсүн чанжааз!
Ана үрәә дуймаз кахыр,
Севсин боба гиби хеп кыр,
Гел, гүн евә олсун йорту,
Ватанына бир корунту.

Гежә солуу датлы есер,
Таазә коку долу ичер.
Бузлу үрәәм хашлак дүүлдү,
Дерин дуйгу бирдән гүлдү.
Йылдыз изи, копма йырак,
Иаклаштырды кескин шылаа.
Шафкы пелин сувазладым —
Пак күчүжүк бир евлады.

Жандан дуйуп карым — Шафк—Гүл
Деди: «Гечти тә бунжак йыл,
Зеетленмекләрлән кәр макар,
Ама бендә дуйгу тә вар,—
Хич ыхмады о йыллары,
Неетим чыкар тә йукары,
Йынадына да зорларын
Олур benim бир таа оолум!»

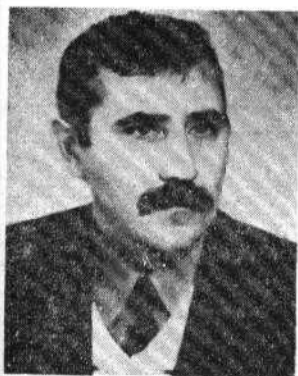
Гиргин лафлар уйандыры
Салт динл бир ев,—бүтүн кыры,
Олуп хализ бүүлү файда,
Сабаа каршы кышлы айда.
Хава айаз, ама гүннү,
Онбирийди феврал гүнү.
Шафк-Гүл уйуйээр хич уйкусуз,
Уйуйээр йарим бир дуйгусуз...

Вақыт ааржа айқырлайып,
Минутлары да хеп сайып,
Ачыл о аар бизз капу —
Айдыннанды бүтүн йапы:
Бир инсанжык чыкты паалы
(О рубалар — памук краалы),
«Сарп чоужжак!», — кääмил деди,
Гөзүмдä кәр буз ериди...

Үрääм билмәз севмää хотар,
Таазеленди сеник отлар,
Бирдән бүүйүп бүтүн карыш,
Йылдыз та йол алмыш йанныш, —
Инип евләр бойу ашаа:
«Шылаам — баашыш олур ушаа!..»
...Олду долай бүтүн ени,
Гүн илкйазлы шылээр шенни...

Четин үрää, олуп ики,
Дурук жана — седеф фикир, —
Авшам-сабаа гимн чалыныр,
О гүл шафкы хепбир йаныр...

АННАТМАКЛАР

БУЛГАР СТЕПАН

Булгар Степан Степанович дууду 1953 йылда Курчу күүйүндә, Башарды Кишиневдакы университетти, история факультетини. Литература горизонтунда пеедаланды 80-жи йылларда. Гөстерди кендини нижә бир йорулмаз инсан чалышмак йолунда халк культурасы ичин. Дуума күүйүндә курду бир музей.

Нижә публицист газеталарда типарлады бир-көч статья. Ии белли олду йазыжынын пайы гагаузларын историясына да. Кенди документли очеркларында С. Булгар гөстерди кыйак, сербестли гагаузлары, ангылар революция ичин, бизим паалы Ватан ичин кан дөкмүш.

С. Булгарын литература аннатмаклары йазылы дүзгүн, мераклы. Оннарын геройлары — миллет табестли, ичкүветли, ердеки. Аннатмакларынын персонажлары инсан арасында бүүмүш, биберли туз да банмыш, дүшүнүнтә йашамыш. Аннатмаклар үүредер ана тарафы севмәә, ни адетлердән атылмамаа, ажы дуймаа. Аннатмакларда кәр түр-лу дә чалындыйса, хава да өттүйсә, вар насылмы ишидилмесин? ...Тилардан чыкмаа хазыр С. Булгарын айыры кийатлары да. Умут вар, ани данышажәйныз оннарлан.

Степан Куроглу

ТРАҚАЛЫ ОҚҰЗ

Оналты йашындайкан, бән ишләрдим чырак Шкембә Ванка чорбажыда. О зенгин адам benim дайымды. Чок керет сөләрди о, ки алмышмыш бени тербилемәә хем адам йапмаа. Хепси бу йалан, лафларлан о суварды инсаннарын гөзлерини, ки тутсуи кендизиндә таа бир парасыз чырак.

Ишләрдим бән барабар чорбажынын ески чырааннан Пич Костийләи. Аалем данышарды она Пич, йакида Масалжы. Она дәәрдиләр Пич, нечин ани анасы дуудуртмушту кызкана. Ама Масалжы — нечин ки онун гиби чок масал билсин башка йокту күүдә.

Некадар биз ишләрдик, шашардым бай Костинин палачорлууна. Гийирди йазы-кышы бир йама-йама үстүнә дими. Башына йазын гийәрди бир йыртык саман паралийа, кышын — бир сойук балабан калпак. Дәәрдиләр, ани Пич Кости о доннарыны бүтүн афта ташыйармыш ишә, пазар гүнү да гийәрмиш оннары өнү аардына да гидәрмиш хоруйа. Кышын, ачан о гийәрди йаамурлууну, санылырды дири коркулук Пичин варды бүүк айлеси: дөрт ушак, карысы нечинса кзчмышты ондан да евленмишти ашырыйа. Бай Костинин бир иш чыкмазды аклысындан — насыл бакмаа ушаклары? Чок керет варды ишиттим ондан: «Өлүрсәм, нәбажаклар Вани, Софи, Насти, Ленчи...»

Геләрди Пич сабаалән, данышарды чорбажыя:

- Ванка, версәнә бир чарык.
- Нәптын чарыны, ба зулум?
- Кеди имиш

— Брә, брә... Сән бени зүүрт чыкара-
жан ба!

— Е шинди нәбайым? Өлдүрейим кедийи
ми?

— А гел ба, гел ба урсуз, бакайым сана
бир чарык.

Чорбажы окунарак чыкарарды бир деликли
чарык да серт бакышлан бакып, чыраана мы-
рылданарды. Пич са отурупта ерә гийәрди
чарыны.

Пич гиби шалвер аз варды. Шалверли да
онун йоклуктанды. Шинди чорбажыйы алды-
лар концентрарейа»*. Чорбажыйка деер
Пичә:

— Еркенә гел, Кости бати, дойур хайван-
нары хем ташы йакажак хайада.

Пич гелер таа каранниктан. Гирер беним
одажыма:

— Уйу, вакыт таа еркен...

Кенди са, гидип гирәрди чорбажынын
маазасына. Аларды бир парча пиинир, бираз
туршу да гидәрди евә, дойурсун сабаа ек-
меенә ушакларыны. Иашарды са о чорбажы-
дан узакта, чак күүйүн кенарында. Браийип
имейи, гелирди геери. Уйандыарды бени да
чекедәрдик ишлемәә. Бираз ишлейип, сөләр-
ди чорбажыйкайа:

— Султана гелин! Нестә, гелдим сизә да
генә геери гиттим. Баардым-баардым, сиз са
уйанмәрсыныз. Истәмедим сизи калдырмаа.

Бир сабаа бай Кости гирер чорбажынын
маазасына, ичер некадар ичәбилирсә шарап,
оләр сарфош да йолланэр евә. Көпрүдән ге-
чәркән, дүшер дерейә. Айдыннандыйнан, ин-
саннар чыкармышлар ону чамур ичиндән. О
са отурармыш чапраштырып бажакларыны да
чалармыш түркү.

*Еркен калкан киши
Шараба деер диши —
Уур гидир иши...*

Бир жумаа гүнү, таман чорбажы гелдиди концентраредан, пейдаланды онун кайнатасы да бираздана чыырдылар бербер Котой Митикуйу. Гиришти бу траш етмää хем кырмаа чорбажыйы. Шарап ичерлär, лафедерлар. Биз да бу вакыт икимиз Пичлän верирдик хай— ваннара имää. Ишидериз, бизи ичери чаарэрлар, казыдык фышкылы аяк, кабларымызы да гирдик ичери. Чорбажы деер Пичä:

— А ол траш. Бän öдейжäm.

Кайыл олду бай Кости. Отурду скемнейä. Котой сабуннады онун суратыны. Чорбажынын кайнатасы башлады дакылмаа Пичä:

— Траш ет быйыкларыны. Не лääзым оннар сана? Филжана гирерлär ичärкän.

Шакадан-шакадан траш еттиртилär берберä чыраан быйыкларыны. Ачан Пич бакты айнайа, баарды:

— Не йаптыныз, не йаптыныз? Гүлдүнүз бени.

Чорбажы кишнейрäk деди:

— Кайыл олдун е...

Пич сä гүженди, насыл бир күчүк ушак. Бän сефтä гөрдүйдүм, нижä ааларды бүүк адам. Гагауз адамнары олур ааласыннар сааде бир йакын хысымын өлүсүндä, башка керä сän гөрмейжän ааларкан оннары. Ама бай Кости окадарадан гүженик гөрүндүйдү бана, ани кендим хемен ааламадыйдым. Быйыксыз онун сурады фасыл ачык куветсизди.

Евä гиттийди о каранник олдуинан.

— Айып инсандан.

Гитти да гелмеди, быйыклары бүүмейинжän. Ачан са гелди, дүштү бир серемжейä. Чорбажы тутэр ону маазада бир чанак туршуйлан. Бän ишиттим еркен сабаален сес да чыкывердим дышары. Чорбажы дүвәрди Пичи камчыйлän.

* Концентраре — аскержилик (рум.).

— Хырсыз! Насыл сенин еллерин курума-мыш ажаба!

— Бән алдым сааде чүрүклерини.

— Истәр хепси чүрүсүн. Бән чорбажы бырда!

— Вай бей! Вай бей!— баарарды Пич.

Дүшүрмейинжә ерә адамы, чорбажы браамады елиндән камчыйы. Ачан Пич йыкылды ерә, чорбажы асты камчыйы аажын чаталына да деди:

— Бу сана нам ичин!

Пич гелди йаныма сеник, есмер суратлы. Лафсыз алды күрәә да тутунду күрүмәә дамы. Ишләркән о аар-аар офларды ажыдан. Бакарак она истедим севиндирмәә ону. Бу бетерә үүлендән сора, ачан Пич хайдады талигайы фышкыйлан үклү атмаа хендәә, бән гиттим крычмайа да алдым бир ока бийаз шарап, ики да дилим пастырма. Авшам үстү, битирдийнән иши, бән дедим:

— Бай Кости, буйурун гелин беним одама. Истеерим кираз едейим сизи бир филжан бийаз шараплан.

О таман йыкарды еллерини да сыжак судан онун еллери тütәрдиләр.

— Сән шараба еркендән алышма.

— Бән алмадым о шарабы кендимә е...

Пич йамултту башыны, маана кайыл да биз гирдик беним одажыйма, нередә сыжакты, исләә кыздырарды котлонда куру тезекләр. Икимиз да чыкардык аар йамурлукларымызы. Бән дөктүм она бийаз шараптан, ички бонжукланарды да йалабыйарды атешин кырмызы шафкында. Пичин гөзлери дирлди.

— Нередә да булмушун бу шарабы?!

— Кырчмада алдым.

— Бак сән иши. Бу батижинин попаз шарабы. Ах, исләә да иш!

— Маасус сизин ичин!

Уректән истедийдим севиндирмәә ону бу зор гүнүндә. Ачан гөрдүм, ани йымышээр онун үрәә шараптан хем сыжактан беним да үреемә олду илин. Шарап ичти о йакын бир ока. Озаман бән сордум, нейи чоктан хазырланардым сормаа:

— Бай Кости, аннатсана бана бир масал,

О ичти филжандан шарабы дамнадарак. Дикти филжаны диби йукары да бән гөрдүм онун забун сөрпешик бувазыны. Дудаандан дамнады бир-ики шарап дамнасы да кайдылар койнусуна. Кара, чатлак аужун терсиннән силди жиба быйыкларыны да деди:

— Аннадайым ба...

Ама о алатламазды, чыкарды чаашырларынын дерин жебиндән бир күчүжүк кисет түтүннән долу, орайы да сыкыштырылыды биркач кыйма ески газета йапражыы. Йакып цыгаркайы, о ики елиннән диинди үреенә. Бән билирдим, ани о хастайды грыжадан. Кимикерә, ишләркән, онун чекедәрди ажымаа ичи да ишидилирди биртүрлү клокламак. О дурарды да усулуннан ики елиннән сокарды барсакларыны шкембеси ичинә. Буну йапаркан, о бакарды пелин гөзлериннән бир тарафа. Кобаклары бу момент бүүләрди да, безбелли, гөзлери карарарды.

— Барсакларым чыкәр,— дээрди о, бакарак бана.

Бән да шаш-беш бакардым она. Қорку капларды жанымы, титсинәрди етлерим, коркардым, ани шинди о сокамайжек барсакларыны ичинә да оннар чыкажаклар дышары.

— Бай Кости, нейчин сән гитмерсин Уужуйа? О алыштыражак сени.

— О алыштырәр, ама сааде кырыклары хем бертиклери. Буну о алыштырамайжак.

— Гит дофтора Қограда.

— Йок парам. Дофтор парайы север.

Ама бу зоор хасталык енгел етмәзди ан-

натмаа түрлү жүмбүшләр, фыкралар, масаллар: «Настрадаин хем боярлар», «Попаз, жанавар, гаарга хем бөрек». Хепси масаллардан бирини лафтан — лафадан тутэрым аклымда да о масал ишидилер бана Масалжынын сесиннән... «Естек-пестек, топал ешәә бир көстек, ким масалы сесләме» — аннысына дамга. Заман замандайкана, башак самандайкана, бән саллангачтайкана, дәду деликаныйкана. Бир вакыт вармыш, бир вакыт йокмуш, вармыш бир адам хем бир кары. Вармыш о карынын үч кызы, назлймыш о кызлар, бишей оннара буйурамармышлар. О адамын чожууна карынын жаны ажымазмыш, бишейә саймармыш ону. Чожужаа кары йоллармыш отлатмаа тракалы өкүзү. Йапармыш чожаа тезектән чөрек. Ачан чожук отладармыш өкүзү, отуруп аалармыш.

Бир керә өкүз сормуш: «Нечин аалээрсын, чожуум? Чожужак жувап етмиш: «Йок беним мамум, өлдү, бобам алды бир башка кары, о сааде кенди кызларыны бакэр. Тә гөр, не бана койерлар имәә». Өкүз демиш: «Чек сол буйнузуму». Чожук чекер өкүзүн сол буйнузуну, чыкэр ордан бир софра: кырма, сүүш таук, бийаз екмек хем не таа жанын истеер — дүннәанын имеклери. Сөлер сора өкүз: «Идийнән, сора топла, кой буйнузу еринә».

Шинди чожук гелер евә шен-шен. Кары дүшүнер: «Не өлә бу чожук шен чок?» Алэр да йоллээр бүүк кызыны, гөзлетсин, нәбэр чожук. Кайнадэр кызына бир сүүш таук, койер бир сомун бийаз екмек, бир да ока бийаз шарап. Кыз гидер чожуун аардындан, өлә сечилмедик. Ийер-ичер исләә, йатып уйер гөлгедә. Гелдийнән евә, сөлеер анасына: «Бишей йок орда, отладэр өкүзү.» Ертеси гүнү кары йоллээр икинжи кызыны. Бу да какусу гиби, имиш-ичмиш, уйумуш, гелдийнән евә,

демиш анасына: «Бишей гөрмедим, бишей имеди о». Шинди кары йоллээр күчүүнү. Койер она имää-ичмää. О күчүк кызы шалвермиш, не ийер, не ичер, сииредер хепсини: насыл чожук өкүзүн йанына йаклашмыш, насыл буйнузу чыкармыш, насыл ичмиш-имиш, нижә буйнузу коймуш еринә. Ишиттийнән буну кары йапэр кендини хаста. «Не истерсин?»— сормуш адам. «Бишей истемерим, сааде тракалы өкүзүн йаанысындан дадэйым. «Нәпсын адам, деер: «Сабаа кесежәм өкүзү». Чожук ишидер да гидип сөлер өкүзә, ани истерләр кесмää ону. Өкүз жувап етмиш: «Коркма, оннар бени кесемейжәк. Ачан коолайжаклар тутмаа, сән геливер йаныма. Бән илиштирежәм буйнузума, атлайжэз токаттан да учажэз-гидежиз.» Өлә да йапэрлар. Хепси топланэрлар тутмаа өкүзү. Башламышлар адамнар кооламаа хайваннары. Өкүз хызланып капмыш чожуу да атламыш токатлар үстүндән да качмышлар. Сансын учмушлар-гитмишләр. Гидерләр үч гүн. Өкүз сөлер чожаа: «Бак, хазыр ол, гележәк бир бүүк бийаз өкүз, коркма, бән ону енсейжәм.» Сора өлә да олэр. Сабаалән гелер бир бийаз өкүз, тозадарак, атармыш бүтүн топрак үстүнә. Чыкэр тракалы өкүз. Гүрешерләр. Тракалы өкүз, уруп ону, баттырэр гыртлаадан ерә. Диннерләр бир гежә, өкүз генә деер: «Гележәк бир сары өкүз, чок зетлейжәк бени, ама енсейамейжәк, бән ону енсейжәм.» Өлә да олэр. Гүрешерләр, некадар буушерлар, да тракалы енсеер сары өкүзү. Гежелеерләр чожуклан тракалы өкүз билә. Тракалы өкүз генә лафедер: «Шинди гележәк бир күчүжүк кара өкүз. О бени енсейжәк. Ачан чекедежәм дүүшмää, сән етиштир чекмää буйнузуму.»

Сабаа олэр. Бакэрлар — гелер бир күчүжүк кара өкүз, ама гелер бүтүн тоз тозадэр. Шинди йаклашэр, буннар чекедерләр дүүшмää. О

кара өкүзчүк баттырэр тракалы өкүзү диза кадар, сора гыртлаадан. Чожук чекер буйнузу да гидер ордан. Кара өкүз енсемиш тракалыы.

Сабаа олэр ертеси гүнү, чожок са гидер-гидер, етишер бир чайыра. Ааламыш-ааламыш, ачмыш буйнузу. Ачтыйнан таа — долмуш чайыр маллан: бейгир, койун, инек, дана. Шинди истеер топламаа малы — топлаймэр. Гелер бир бүүк йылан, сорэр: «Не аалэрсын?» Чожук демиш: «Топлаймэрым бу малы.» Йылан салламыш кафасыны да демиш: «Йардым едежам топламаа, ама ен севгили гүнүндә йудажам сени.» Йардым едер топламаа буйнуза малы. Чожук гидер-гидер бир гүн, ики гүн, үчүнжү гүнә гөрер бир шафк узакта. Хеп савашмыш узактан кайбетмемәә о шылаа. Үчүнжү гүнү авшамнан етишмиш. Урэр пенчерейа. Таман да о инсаннар чыкарармышлар кыырма. Йашармышлар о евдә бир дәдуйлан бабу хем вармыш бир кызлары. Лафедәрмишләр: «Гелсә бизә бир мусаафир, вар не коймаа. «Таман да бу вакыт урэр чожок пенчерейа». Сорэрлар: «Кимсин?» Чожук жувап едер: «Йолжуйум, кабледин ичерин аннадажам, нейчин гелдим». Чыырэрлар чожуу ичери, отурдэрлар софрайа. Ийер чожок. Гирришерләр чожаа сормаа: нередән гелер? нерейи гидер? О аннатмыш, не гечирмиш. Демишләр: кал бырда, тә бизим вар кызымыз. Беенирсәниз бири биринизи, ол бизә гүвәә. Чожук калмыш. Биркач гүн гөрер кызы, беенер. Аннашэрлар, кач вакыттан сора дүүн олажак.

Аннашмактан сора бир сабаалән чожок ачэр буйнузу — долэр херерси мал. Йаклашэр дүүн пазары. Хазырлэрлар имеклери, кесерләр койун, дана. Гелерлар гелиннан гүвәә стеоноз олмактан. Чожук са билер, ани ен севгили гүндә гележек о йылан. Гечер гелин-

нән гүвәә каршыа. Бир да бакэрлар йылан гелмиш капуйа, дикмиш кафасыны. Ачан чо-жук гөрмүш йыланы, осаат чаармыш саадычлары да үүретмиш, не йапсыннар. Саадычлар тез казэрлар бир куйу, йакэрлар ичиндә бир бүүк атеш, өртерләр асырлан. Йанында койерлар софрайы имекләрлән. Илкин теклив едерлар йыланы. Йылан савашэр отурмаа да дүшер куйу ичинә. Гелиннән гүвәә куртулэрлар. Йылан са патлээр, пүфламыш бүтүн. Чо-жук кысметли йашамыш карысыннан, олмуш оннарын чок ушаклары, ама бир заман да чо-жук унутмамыш достуну — Тракалы өкүзү...»

Хайли вакыт гечтийнән, беним кулакларында ишидилер масалдан тә бу лафлар: «Коркма, оннар бени кесемейжекләр. Ачан бени коолайжаклар тутмаа, сән геливер йаныма. Бән илиштирежәм буйнузума, атлайжэз токатлардан да учажиз-гидежиз...»

Пич Кости өлдү ансызындан. Чорбажы йолламышты ону кышын ун үүтмәә дерменә. О да пек коркармыш, чалдыртмасын чуваллары уннан да, сарынып хеп коркулук йаамурлууна йатэр талигада, гежә са урэр суук. Сабаалән ону булэрлар өлү.

Ону гетирдиләр талигайлан. Хабер гелди илери. Бән чыктым каршыламаа. Гөрүнжә талигайы таа узактан, беним инди йашлар үзүмә. О сансын күчүк ушак уйумушту, кысып бажакларыны, койуп еллерини дизлерин арасына. Гөзлери йумулу. Быйыкларында калмыш бир саман парчасы. Сансын дни омузуна — калкывережек да дейежек: «Өлүрсәм, ким бакажэк Ванийи, Софийи, Настийи, Ленчийи...?»

Бундан сора бән гиттим чорбажыдан. Бишей сөләмедим, сааде бир еркен сабаа алдым чыкымы да гиттим касабайа. Ики йыл ишледим хамал, йапы ишчиси, гемижи. Ачан Испанияда чекетти цивил женги, бән гиттим

орайы да республиканнарлан билә гирдим дүүшә. О йылын, мартын битки гүннериндә, Гвадалахарада бир дүүштән сора бән хем бир генч республиканец кайбеттик бизимкилерини да, сакланарак, йарым гүн гездик байырлыкта, нередә бுவәрди чок йабан лимон аажы. Авшам үстү чыктык бир ики катлы евин йанына ишленилмиш бийаз таштан, доздалайанындан ев сарылыды дувар ауллан, каршыда үүсек токатлар, мешә аажындан йапылы. Биз йоргундук, кафадарымын омузу раненди куршумнан, сабаалендән имедийдик бишей, биркач ииши лимондан каарә, да онуштан кайнарды гурсакларымыз. Бу евдә санеын олмалы олсунду бишей имәк тарафындан. Илкин биз сакландык бир бүүк ташын аардына. Бырдан сииреттик орталы. Кимсейжик гөрүнмәзди. Йоргундук хем аачлык көрлеттийди бизим кушкулумузу. Биз копуштук бу евә, ама бырда чыкмады кыс — метимиз. Ансыздан лимон башчасындан атеш еттиләр да чыктылар еди-секиз киши каскаларлан башларында, еллериндә түфекләр. Биз осаат таныдык фалангистлери, оннар тазылар гиби такыштылар ардымыза. Ерифләр качаркан да атеш едәрдиләр. Бизи зорду кеезлемәә, нечин ки оннар булунардылар ашаада, биз са йамажын орта ериндә. Куршуннар урдулар токада да тафталар деликленди, сансын куртлар имиштиләр аажы. Биз кафадарлан йаттык ерә. Куршуннар дувәрдиләр токада, дувара, жывларды башларымызын үстүндән. Ачан куршун разгеләрди дувара чимчирик чакарды да таш парчалары серпәрди таа бизим үзлеримизә. Топлайып куветлеримизи, биз не качабилирсәк хызландык да гирдик аула, кападык токатлары, сүрдүк ики бүүк сүрмә. Ев бошту. Мердивендән биз пиндик тавана, калдырып тозу, йаттык. Öртүдә разгелди бир аралык, ангысындан бизә гөрү-

Кадынанын пүскүлүнү йапарлар,
Енсә сачына дакарлар,
Пүскүл ойнар дөнә-дөнә,
Бән күл олдум йана-йана.
(Маанә)

Влади гелди касабайа поездлән майын ир-ми бешиндә.

Достларлан — аскерләрлән, ангыларыннаи о служба йапарды, гирди гаранын ресторанына да орда оннар идиләр-ичтиләр. Дөрт кишийи оннарын ротасындан колвердийдиләр гөрүшмәә онар гүнә. Даалажаа заман сармаштылар достчасына да гиттиләр.

Чыкып гара йапысындан, Влади бакынды. Касаба енез уйанарды. Гүнеш чыкты үүсек евин аардындан да долдурду сокаклары. Ансыздан гиришти чывдырмаа фонтан да бир булутчук су думаны етишти таа Владинын үзүнә. Несойса кефли дуйгу каплады онун үреени. Влади дурду гаранын ешиклериндә, сансын не-сә дүшүнәрди гирежәә заман касабайа. Бир-ики йолжу тыкачлы рубайлан, еснейрәк урулдулар она. Влади алды чемоданыны да инди ешиклердән тротуара. Дарсыклы үреендә олду бир илин хавез, ама жаныны каврарды сыжак далга, ачан дүшүнәрди, насыл булушажек Женәйлән. Владийи алды үфкә кенди-кендисинә, ани йазмады, ки гелер гөрүшмәә. Елин терсиннән дийди ченесинә да бакынды бир витринада. Ләәзымды траш олмаа.

Влади ичти бир түтүн, сора гирди траш олмаа. Бербер, бир кел кафалы адам, сабунады чожуун сурадыны да башлады казымаа көржә устурайлан йанакларыны. Биткидә ал-

ды бир бүүк серпинтийи да одеколоннады, фырладарак таа чок гөзлеринә. Влади үфкелли өдешти да чыкты.

Панайырда о алды чичек. Илкйазын инсаннар бири-биринә шендиләр да она айырдылар ен гөзәл лаалелери.

Индийнән тролейбустан о дурмак ериндә, нерейи йакынды Женанын еви, севги ажысы генә саплады Владинын үреени. Некадар савашмады дүз-доору дүшүнмәә, о ажы дуйгу ичиндә унуттурамазды гечмиш дуйгуларынын сон кокусуну. Влади сансын өпәрди Женанын дудакларыны да дуйарды кысмети. Дуруркан часовой бир кыш вақыды, аклысына хеп геләрди Женә, онун гүнешли гөзлери. Да дүшгиби гөрүнәрди о гүн, незаман гиттийдиләр Женәйлән шефтели башчесинә. Алтын гиби гүнеш аз-бучук йысыдарды. Онун шафкы гечәрди йапраклар арасындан, да солук башчадә йалабыйарды хербир ренктә. Влади пинди аажә да топлады бир койну шефтели, сора икиси да отурдулар аач алтында от үстүнә. Шефтелиләр оп-олмуштулар, гөзәл хем мезетли кокардылар. Женә айырды ен күчүк шефтелийи да утанжак, хич бакмайарак Владийа, далады мейвайы седеф гиби дишлериннән. Олмуш шефтелинин акты суйу да Женә өбүр аужуннан савашарды корумаа дамнама-сын шефтели суйу бүрүнжүк фистанына.

Олә калдыйды о Владинын аклысында...

Влади үүренәрди ев курмак усталыыны, икинжи курста, ачан булуштуйду Женәйлән. Кыз енез гирмишти үүренмәә училищейә. Ачан оннарын бакышлары каршылашты илк керә, Влади сансын гөрдү узактан, нижә бир думан хашырысы, кенди ежелени. Чок дарсыклыктан сора Влади кыйышты буйур етмәә ону кинояа.

Бундан да хепси чекетти. Қино гидәркән, енесейип коркуйу, Влади елтенди алсын кызын

елини кенди елинә. Женә жувап етти она сусмаклан. Влади отурарды коркарак солумаа, аннамайрак, не оләр онун үреендә. Кысмет сарфош еттиди деликанныйы.

Уч гүндән сора Женә нечинса күстү Владийа. Чыкмазды ичердән, ачан Влади чаарарды ону. Чожук гидәрди касабайа да гезәрди сокакларда сапата гиби. О дуйарды, ани хембеттән кайбетти башыны.

Гечти гүз, гелди кыш, ама Женә хеп истемәзди башка булушмаа Владийлән. Бир авшам үстү, ачан Влади хазырланды йатмаа, кимсә урду капуйа. Влади чыкты.

— Хи-хи-хи!

Влади даптуру калды. Женә дурарды онүндә.

— Авшам хайыр олсун, Женә!

Ама кыз сансын ишитмеди онун селәмини.

— Влади, аннәрсын мы... Хич та билмерим, насын сөлемәә.

— Сөлә, Женә, сакынма.

— Владижик, аннәрсын мы, кызлар бизим ичердән вердиләр бана гетирейим оннарын кийатларыны почтайа. Бән са, прост кафалы, унуттум.

— Вер, бән гөтүрежәм!

Кысмет долдурду Владийи. О кайылды атласын ев үстүндән, еер буну истейайди Женә. Бырда са — кийатлары гөтүрмәә почтайа. Влади алды кийатлары Женәнин елиндән да дуйду онун елинин сыжааны. Ки дуйсун бу дуйгулары, Влади хеп дүшүнәрди, не йапсын? Бырда са кысмет кенди гелди она. Етиштирәмеди о сөлемәә бир жандан лаф, ачан кыз йаклашты да өптү онун йанааны, сора, дөнүп, тез гитти. Почтайа Влади етишти качарак, онун гиби кысметли йокту дүннәәда...

Бу аклына гетирмекләр генә сарсыттылар Владинын ичини да о дуйду, ани бөлә халда о йок насыл гөрүшсүн Женәйлән. Дерин дуй-

гулу дүшүнмекләр йуфкаладардылар Владийи. Бу иш, сансын бир сарп хасталык: етер сааде гетирсин аклысына Женәйи, да онун исиләрди куведи. Бу сой бела генә туттуйду Владийи. Ләәзымды гитмәә да булмаа Женәйи, ама Влади хеп узадарды булушмайы, сансын коркарды ондан. Гүн етиштирмишти чыкмаа йукары, сыжакты. Влади чөздү кителин копчаларыны. Отуруп бираз, алатламайрак аарды конаа, нередә йашээр йәри. Бак Женә шиндәән сора, битирдийди училищейи да ишләрди йапы ишчиси. Гезерәк сокакларда, нердә сык-сык бүүйәрдиләр салкым аачлары, Влади булду о еви. Кары-чорбажыйка сөледи, ани Женә йок евдә. Владинын далгаланмасы бираз гечти да о боллатты кендисини, дурукланды евин йанында. Бираздана денеди, ани пенчередән она бакәр кары-чорбажыйка. Влади да бакты она, да о инсан чеки-верди пердейи. Гезинип евин долайларында йакын ики саат, сора Влади пинди үчүнжү ката да сөледи карыйа, ани Женә беклесин ону йаарына сабаалән, саат онда.

Влади гежеледи аскер гостиницасында. Не бир да дүш гөрдү, йоргуннук хембетән енесди ону да далды дерин уйкуйа, раат геринип йатаанда. Ичердә о йалнызды. Саадә сабаа каршы она гелди бир фасыл кысажык дүш. О дүшүндә гөрдү, насыл бир бүүк бийаз йапракта йазды бир пиет да аклынжа санарды, ани стих бир гөрүм, ангысы вар сааде дүшүндә, бу иш хализдән да өләйди — дүш. Сансын пиетлери йазды ели, чыкыверди колундан хепси йазылар. Бу дуйгулара карышарды корку, ани о шинди уйамарса да гечирмәзсә стихи йапраа, о дөрт куплет кайбележекләр хептән. Владинын башы сансын йарыларды ики парчайа: ачан о савашарды уйанмаа, йазылар башлардылар гөлгеленмәә гүн йалабыклары гиби су үстүндә. Қыпырда-

мадмазкан, о генә гөрәрдәи хептән бүтүн стихи. Бу хал тутту Владийи пек азыжык, кәәр уйнажаа заман. Да ачан о уйанды, хич бир да лаф гетирәмеди аклына о пьеттән.

Саат алты сабааленди. Аскер сынашмасы етиштирәмеди колвермәә Владийи. О генә траш олду, йалабытты чепичлерини, паклады формайы. Иолда гидәркән, о йанныш бензетти Женәйя бир кызы, ани гидәрди кол-кола чожуклан. Влади йанылды, ама етиштирди о минутта кысканчланмаа хем өлә кескин, ани жемен дурмады жаны.

Гирдийнән о сокаа, нердә бекледийди дүн ики саат, ансыздан гөрдү Женәйы. О гимнийди кәәр нижә патреттә, ангысыны Влади каблеттийди службада, бир ай геери кадар. Кара фистан герили кыврак бойунда. Күпеләр фасыл йалабыйардылар гүнештә, сачлары бүүмүштүләр таа да кыврак ерлештирилиди башында. Гөк сансын башлады чалмаа бир гөзәл хава, солук олду өлә таазә, ани хашларды үнүүнү. Гөрдүйнән бири-бирини, оннар алатладылар каршы. Етиштирәмейип бакмаа бири-биринин гөзлеринә, өпүштүләр, азыжык сармаштылар да дурдулар лафсыз. Сора Влади алды онун елини да оннар отурдулар скемнедә. Бырда бир ер паркчааз гибийди, скемнә сарылыйды узун баа чотукларыннан. Долайда кимсей гөрүнмәзди, сансын истемәздиләр енгел етмәә оннарын булушмасына. Влади дуймады, нижә челиниверди гиби аклысы. Севги бошандырды онун дуйгуларыны да сармашты кыза, алды ону белиндән. Женә са усулуннан өтәйетти онун колларыны.

— Диил ләәзым... диил ләәзым. Биз диилиз ушак е.

Хава суулду, йапраклар аачларда сансын сиирелдиләр, сокак гөрүндү сүпүрүлмедик. Влади денеди, ани оннар отурмушлар тозлу

скемнейа. Соакта пейдаландылар бабулар сепетчикләрлән, ушаклар, карылар, адамнар. Оннары сансын тутмуштулар капалы да шинди колвермиштиләр. Влади бакты Женәнның гөзлеринә, сора диишик сеслән сорду:

— Сән нейчин өлә? Сән таа северсин ми бени?

— Северим.

— Е нейчин өләйсин?

— Е сән северсин ми бени? Нейчин озаман бана йазмадын, службайа гиттийнән.

— Бән истедим озаман унутмаа сени.

— Нейчин унутмадын?

— Унудамадым.

— Нейчин истедин унутмаа?

— Сандым, ани бән сана диилим еш.

Оннар сустулар.

— Бән истерим биз евленелим, — деди Влади.

— Сән сордун му бана?

Влади тутту солууну, сора йаваш сөледі:

— Бән бир афтадан сора гидерим геери службайа.

— Сән билерсин Влади, ани бән кайылым евленмәә. Хади гидеҗиз да аннадаҗиз какуйа. О бизи аннайҗак. Евә гитмәә, анамабобама сөлемәә евленмәк ичин истерим. Оннар бракмайҗаклар.

— Кайылым, гидеҗиз какуна.

— Диил бүүн.

— Нейчин?

— Сән билерсин, ки бән иштәйим. Ләәзым дилемәә, бир-ики гүн отпуска версиннәр.

— Аннашаҗэз өлә, кужум. Бән гидеҗәм бүүн евә да ики гүндән сора гелеҗәм, ама сөләмейҗәм евдә, ани евленеҗез.

— Исләә. Шинди өп бени.

Влади өптү. Женә бүтүн тениннән дуйдуртту, ани өзлемиш Владийи. Майыллы сеслән деди:

— Хади гиделим бана ичери.

Оннар гиттиләр Женанын одасына. Бырда кырнакты, исләәды. Женә диишти фистаныны да отурду Владиинин йанына. Кары-чорбайыка са гезәрди капудан-капуйа. Сора гечти ичердән балкона. Влади илкин үфкеленди, иштеди сөлемәә бир-ики серт лаф о карыйа, ама нечинса сеслән гүлдү. Кары даптуру гелди, бакты Владийә, чыкты ичердән да башка ишидилмеди. Женә деди:

— Влади, сән ону коркуттун.

— Е не гезер ойаны-буйаны. Гөрмер ми, ани аскер йарисиннән булушмуш.

— Хади браалым ону. Шинди бән сени дойуражам.

О гетирди бир филжан каймак, сужук дилим-дилим кесили хем ики чашка кафә. Оннар идиләр-ичтиләр. Женә хеп измет етти Владийә.

— И, Влади, и каймак, тә сужук, таазе екмек.

Владийи са генә тутту о фасыл дуйгулар, ачан о бишей ийәмәрди. Не аларды аазына хепси каларды буазында, малез о каймаа хич бакамазды. Влади алды ики-үч кашык каймак да дамнатты доннарын үстүнә, сансын еллерин синирлери суумуштулар. О браады кашы да кабаатлы бакты Женәйә:

— Ийемерим...

— Беенмерсин ми?

— Сән билмерсин, ама бенимнән еркерә өлә, ачан сениннән булушәрим, йакида сенин ичин дүшүнерим, бишей үнүүмәә гирмер.

Женә бакты-бакты Владийә бүүк гөзлериннән, сора йавашыжык узанды она да өптү дудакларына, өлә бежерикли, ани Владийә гелди бир секунд, ки о диил Женә. Ама сааде бир секунд гөрүндү, сора о унутту да сармашты севгилисинә. Оннар исләә ерлештиләр диванда да таа өпүштүләр. Женә йумду гөз-

лерини да башлады йавашыжык сувазламаа
Владинин сачларыны, татлы өпәрди. Инжә
духи кокусу, кызын майыллыы йаптылар Вла-
дийи сарфош гиби, ама некадар оннар өпүш-
мәздиләр, дуйуларды, ани несә етмер, насыл
етмер гүз вақыдында сыжак. Бу дуйгу дуйул-
мазды пек ачык. Влади дүшүндү, ани бу
уйгунсузлук, йабанжы евдә булунэрлар дейни.

Авшамнады. Женә генә гииди сокаа дейни
рубаларыны да гечирди Владийи демир йол
станциясына. Ачан поезд гелди перрона, Же-
нә алды Владинин еллерини кенди елинә да
деди:

— Ачан сән гиттийдин службайа бән ха-
стайдым.

— Е нейчин бән билмедим?

— Сән гелмәздин, йазмаа са бән истеме-
дим.

— ...
— Биләйдин, не бана зорду, ани сән гел-
мерсин!

— Прост ет бени, Женә.

— Йок бишей. О шиндәән сора гечти.

Пинежәә заман вагона Влади сармашты Же-
нәйа да өптү ону. Опәркән, Влади денеди,
ани Женә туйаннамыш, хем дуйду, насыл о
титирер.

Ики гүн евдә гечти дарсыклыкта. Евдеки-
ләрлән булушмакта аудамады о фасыл дуй-
гулары Владинин ичиндә, ангыларыны гети-
рәрди дүшүнмәк, ани оннар Женәйлән бир-
ики гүндән сора саклы евленежекләр.

Влади каршылашты Женәйлан филан со-
какта да оннар гиттиләр Женәнын какусу-
на. О инсан йашарды касабанын кенарында
кенди евиндә. Ушаклары йокту, кожәсы гит-
мишти даайа пара казанмаа. Женәнын ка-
кусу каршыларды оннары селәмли, буйур етти
софрайа. Женә бакты Владинин гөзлеринә,
сора дөндү какусуна да, гүлүп, деди:

— Ади, танышын, бу Влади!

Инсан узатты елини.

— Тоня.

Женя геня гүлдү:

— Тә, таныштыңыз.

Софрада отураркан, Влади дуймазды кендисини бол, о кает утанарды Женянын какусундан, онун бакышындан. Дагыла-дагыла, о ичтиртти икишәр филжан шарап Владийа хем Женяйа. Оннар отурдулар софрада, бактылар ренкли телевизору геч олунжан. Лаф софрада нейчинсә кыт олду. Оннар тутунардылар ба ону, ба буну лафетмаа, ама несә еклешмәрди. Влади аннатты бираз аскерлик ичин. Тоня сеследи, сора Женя аннатты, насыл оннар ишлерләр йапы ишчиси. Да бир минутта, ачан хепси сустулар, Тоня калкты ериндән да деди:

— Шансора ләазым йатмаа уйумаа.

Влади йатты куфнедә. Женя какусуннан йаттылар ичердә.

Дайанып оникийадан Влади чыкты куфнедән да йаклашты евин какусуна. О гүндүз таа денедийди, ани капу ачыларкан гыжыр-дээр, нижә йааланмадак дингил. Ай сакланды булутлар арасына. Влади дурду йакын бир саат, дайанып дувара. Ичти үч түтүн да ачан ишитти, ани йолдан, тангырдайрак гечер машина, ачты капуйу да гирди хайада. Гирдийнән, она гөрүндү, ани Женя какусуннан уйандылар да онуштан о дурду бираз ериндә. Кулакларында зыннарды, сансын индийнән аеропландан. Машиналарын сеси сусту, башка да бишей ишидилмеди.

Влади йаклашты кривада, ама танымады, ангысы Женя, ангысы да какусу. Ичердә каранныкты, нижә зынданда. Влади иилди да осаат дуйду Женянын сачларын кокусу. Влади дииди онун омузуна елиннән да дуйду пармакларын ужуннан онун сыжак тенини. Женя

кыпырдамады, ама салт йавашыжык уунду йанааннан чожуун елиnä. Влади, тутуп солууну, диз чоктү онун башы ужуна. О, онун сачлары! Йалабийан ай шылаанда омузлары...

— Гелсәнә куфнейә.

Женә йарым аазлан жувап етти:

— Исләә, бән гележәм.

Кулажыы онун сыжакты, Влади өптү ону. Сора пармакларын ужунда чыкты ичердән, аралык браайып капуйу. Дышарда ай айдынды.

Женә гелди тез. Владиин ичиндә жан сарсарды. Ачан Женә ачты капуйу, дышардан ай айдыннатты ону бир секунд: о дүбүдүз долду ай шылааннан. Женә гелмишти фи-стансыз, гөлмекчә. Айын шафкында бүрүн-жүк тутушту бин йылдызчыклан. Капу капанды да генә олду караннык. Влади кымылдамайрак бакарды она.

— Влади, нередә сән?

— Бырда!

Владиин сансын тутулду сеси да о отурду патын кенарына. Женәнын гөзлери сынашты караннаа да о булду Владийи, ерлешти йанына.

— Бән өлежейдим сенсиз Влади,— илк лафыйды онун.

— Женә...

Влади өпәрди ону да дуйарды, ани онун тиби кысметли йок бир да инсан дүннәәда. Женәнын сачлары даалды да дүштү сура-тына. Оннар буламаздылар бири-биринин дудакларыны. Бираздана херерси олду аар, гөкләр индиләр алчак, сардылар инсаннары маави буулан, гүн шафкы гечти булутларын арасындан, йысытты, кести бир чалайа солукларыны да кайбелди...

Сора оннар олдулар йалныз, кенди-кенди-леринә, сансын оннары айырырды учсуз-ке-

нарсыз кыр. Владийә геләрди, ани хепси, не вар бу дүннәда, йашамакта, кайбетти паасыны да йашамаа шиндәән сора хич та йок нейчин. Женә диишилмишти, о диилди о Женә илк севги гежесиндән, насыл калдыйды о Владиинин аклында, жанын ичиндә. Ама Владиинин фикириндә нечинсә ишидиләрди онун, Женәнын лафлары, те о ен паалы кийадындан, ангысыны Женә йазмышты бир бучук йыл геери. О кийады Влади лафтан-лафадан тутарды аклысында. Тә о йазылар...

«Першембә. Сән йоксун беним йанымда, сендә репетиция. Да бана биразчык зоор. Онуштан биразчык, ани үч сааттан сора бән сени гөрежәм да бундан бана исләә хем илин. Беним хепсиндән исләәжним, майылым, бән сени пек истерим гөрейим. Өлә чок, ани таа пек йок насыл.

Фасыл, насыл бән вар насылды гөрмейим сени бүтүн гүннерлән. Билерсин ми сән, кимсин? Билмерсин. Сән беним күчүжүк гүнешим. Дүннәда бир гүнеш хепсинә, бендә са таа бир.

Сән беним майылым, ангысыны бән дүшүндүм, да дүшүм, аллелем, олду хаслы. Сән ишиттин ми масал хаслыя чыксын? Сән беним түркүм, кимикерә гарипси, ама таа чок майыл. Бән кайылым ону сеслемәә дивеч. Сән беним илк йазымын суук кыш вакыдында, йаамурда, кызгын йазын. Сән беним дүшүм хем кахырым, беним умудум хем ажым, ама хеп окадар беним кысмедим, өлә бүүк, ани йок өлчүсү.

Тә кимсин сән. Шинди билерсин ми? Унутма буну, исләә».

Бу унутулмаз йазылары аклына гетирмектән сора Влади калкты Женәнын йанындан да чыкты дышары. Отурду цемент үстүнә ешиклерә, гиришти ичмәә түтүн. Даларды сиврисинекләр. Жанында олду бир ажы

дүүнүк. Аклына гелди аскерлик, достлары да о бүтүн үреклән истеди дөнмәә оннарын арасына.

Ачан Влади гирди Женанын йанына, гөрдү, ани о уймушту. Қыйнаш ай шылаа урмушту онун суратына.

Влади дурду мусаафир о ездә таа ики гүн. Дурду, ама кендиси да билмәзди нечин дурэр. О сансын олдуиду серсем. Үчүнжү гүнү, авшам үстү, Женә гечирди Владийи автобуса кадар. Оннар хич өпүшмедиләр. Женә күсүлүйдү хем үфкелийди.

Саат докузда авшам үстү Влади пинди автобуса, ангысы гидәрди аэропорта. Дарсылык бүтүннә капладыйды онун үреени да о ерлешәбилди автобусун скемнесиндә. Фикириндән гечәрди түрлү ишләр: аскерлик, достларын үзлери, олмамыш истемекләр. Женә, онун какусу Тонә, Да таман шинди, ансыздан, сансын бир думанны ердән, онун аклысына гелди тә о стихтән ики йазы, ангыларыны о гөрдүйдү дүшүндә аскер гостиницасында.

*Прост ет бени, жаным,
Кимсей бизи севмеди...*

Үрәә йарыларды ажыдан да фикириндә дуйуларды бу лафлар. Влади бакарды автобусун пенчересиндән. Қаршы гелән шылақлар гечәрдиләр, насыл келебекләр фенерин долайанында. О ачарды гөзлерини, сора йумарды да генә дуйарды дудакларында онун дудакларыны, ели дуйарды онун сачларыны. Ичиндә жаны оларды дениз бойу, ангысыны исләр далга, сора чекилип ачыләр гүнешә. Женанын са үзү ба йаклашарды, ба кайбеләрди. Кайбелмәзди о гөзәл коку, онун сачларын кокусу. Влади савашарды чыкмаа бу дүшүнмеклерәдән, копармаа бу дуйгулары, насыл зындан букааларыны. Да генә ишидәрди о лафлары.

Дөрт йылдан сора, пазар гүнү, таман Влади сыкарды жибрейи таскада, кимса чаарды ону сокактан. Влади йыкады еллерини да чыкты. Токат йанында дурарды Женә. Гөрдүйнән Владийи, о гиришти аламаа. Влади сааде йанаанда дуйду онун йашларыны. Оптү ону. Урәә далгаланды, насыл илк керә гөрдүйнән ону. Сачларындан геләрди унудулмаз сарфош едән коку.

— Сән нейчин аарамадын бени,— сорду Женә да гөзлери генә суланды.

— Бән дүшүнәрдим сенин ичин,— жувап етти Влади. Она етмәзди солук...

— Сән беним ичин прост му дүшүндүн?

Онун гөзлери долуйду кахыр. Влади сусарды.

— Сөлә, сөлә, нейчин сән алмадын бени?— сора екледи,— хич диил пишмансын да?

Гөзлери таа гарипленди. Влади дайанамады. Бакты бир тарафа. Урәә сыкылды кахырдан, ажыдан, күсүдән. Жувап етти:

— Не сөлейим? Сән кендин билерсин.

Ама Женә, сансын ишитмеди Владийи.

— Олә прост бана, ани истерим баармаа. Йок шиндәнсора ким бени ишитсин.

Хызлы үфледи лүзгәр. Аачлардан силкинди йапраклар: кырмызы—сары, кырмызы—сары.

Биз булуштук панайыр ериндә. Бән дурар-дым күфлү демир токатлара дайалы калдырылы йакайлан. Чисәрди йаамур. О са, гечип йанымдан, дурукланды еникуну, бакынды. Бизим гөзлеримиз булушту да ондан сора о таныды бени. Таныды гөзлерими. Бән дүшүндүм: ажаба букадарадан мы диншилмишим, ки о бирдән таныйамады бени? Сора хесап алдым, ани пек ханидендән гөрүшмедик да дуйдум, ки буна йок не шашмаа.

Биркач диленжи сарды ону, диленерәк, ама о буруштурду бурнусуну хем дудакларыны да несә сөледі оннара, хич бишей вермедәән. Бән билирдим онун табеетини бу тарафтан. О бир керә да йоктур вердин диленжилерә бир да гүмүш. Насылса бән сордуйдум она, нечин о вермер оннара бишей? О жувап еттийді, ки азетмәзмиш шуннардан күчүклүүндән таа. Да тә бу керет та, бакарак она, benim аклыма гелди о чоктанкы гечмиш гүн, ачан бизи икимизи кабул еттийдиләр революция-жылары да нижә биз севинәрдик оннан. Бу ханиденки олмуш ишләр гелдиләр аклыма ансыздан, нижә гөзүнә геләр бир йаш дамнасы. Гөзлерим думаннанды да олмайайдым дайалы шу демир токатлара, дүшежейдим ерә. Те бу момент Жамбаз калдырды гөзлерини да гөрдү бени. Қирпиклери титиреди. Насыл да олса биз оннан достук ески вакыттан. Биз бактык хайли бири-биримизә, сора о йаклашты бана, сокуп еллерини жеплеринә. Ики-үч адым йапты хич бакмайрак бана, сааде гечәркән йанымдан сөлейиверди:

— Гел аардыма.

О заман бән аклымжа дедим: «Оники йыл

капанда... Симам диишилмиш артык». Да жаным азыжык ажыды кенди-кендимә, ани генчлиим капанда гечти. Санжы нижә бир иннә саплады үреемин ичини, сора учту маавиләә, нерейисә биткисизләә, тә о маави кушлу, кырмызы бойалы генчлиимә.

Жамбаз илерледи, ама сора ансыздан дурду да бакты кәр гөзлеримә кенди сулу маави гөзлериннән. Гүлүмсейрәк деди:

— Бән сени танымадым. Прост ет, диишилмишин.

Дөнүп о гитти илери, бән да онун аардындан. Жамбазын гениш аркасы кайбелип пейдаланарды инсан арасында. Бән са савашардым калмамаа геери. О гидәрди тез, билмейрәк, ани беним саа бажаамда варды ыжыран түфек куршумундан. Далайып ашаакы дудаамы, бән алатлардым Жамбазын аардына шу батаклы йолжа. Лүзгәр естикчә, аачлардан дүшәрди уфак сары йапраклар. Да йол оннардан хемметән алажалыйды, насыл чингенәйканын фистаны.

Каршы гелән инсаннар хич не денәрдиләр бени, не да бакардылар бана. Биләйдиләр оннар, ани бән алты гүн геери качтым капандан, оннар үркежейдиләр хертарафа, нижә калабалык ичинә дүштүйнән бир кызгын топ. Кимсей доздолайда шүпеленмәзди, ани бән качакым. Оннар дуймаздылар, ама беним аркам шинди да дуйарды учан куршуннары... Гечән гежейи бән гечирдим аяк үстүндә. Нижә бир йабаны гечтим, сақынарак хербир фышыртыдан папшойлар ичиндән. Йоргун хем аач еркен сабаалән етиштим бу касабайа.

Йаайарды битмәз суук гүз йаамуру. Йоллар сулу чамурду, онуштан аякларым йашты хем кендим үшүдүйдүм, өлә ки гөзлеримин онүндә пейда олурду кырмызы далгалар. Маасус камбурлаштырып кендими карыштым панайырда алыш-вериш йапан инсаннара, сааде

көпрү йанында ардыма дакышты ики йолук көпек. Олмалы, оннар дуйду кокуйу битиш-мемиш ыжыранымдан. Бән үркүттүм көпеклери, сора бир дередә йыкадым сары чамурлу еменилерими да гиттим Жамбаза. Бән биләрдим, ани о ишлеер панайырда. Ама ондан каарә йокту да кимә гитмәә. Садежим о варды нижә йардым етсин, сааде о. Бән инанардым, ани о йардым едежек бана, бак биз биләрдик бири-биримизи таа күчүклүктән. Макар ки чок керет күсүшәрдик, бән сайардым ону хем инанардым. Ачан Татарбунар калкынтысындан сора бени туттулар да кападылар зындана, бән сөләмедим, ани биз икимиз да ордайдык, макар ки бени дүүдүйдүләр өлүм хатининә кадар. О замандан онүнкү дишлерим йок аазымда. Нижә бән варды насыл амазлайым ону, ачан икимиз дә бирердә дүүштүк. Сатайдым ону бән, сатажәйдым кенди жанымы да. Чок ишләр гечти беним сыртымдан шиндийә кадар, таа чок умут гечти беним аклымдан. Ама ен зоор гүндә бән гетирәрдим аклыма достуму, ангысыны корудум капандан. Бән варды насыл гидеим Галаса, ама бендә йокту не пара, не да документ. Онуштан сааде бир йолжаазым варды бүтүн дүннеедә — Жамбаза. Да, герип кобакларымы, алатлардым онун аардына, силерәк суук тери аннымдан. Айаам ажыйарды, кафам дөнәрди аачлыктан. Бир парча екмек көпәән да аазындан алажәйдым. Бу татлы халы куртулуш ичин каавиләрди дүшүнмәк: «Жамбаз бени куртаражак... Куртаражак!».

Онун аркасы гөрүнәрди бана, нижә буулан адама су кенары. Йол гелирди бана учзус: гечип бир таш көпрүйү, биз индик ашаа бир гениш сокаа, сора саптык насыл са арайа, ордан чыктык бир пүсүр сокаа, нерейә инсаннар сыбыдармышлар күллери. Бакып о күл тепежиклеринә дүшүндүм, ани жамалла-

ры йакмаа башламышлар, ани ичердә Жам-
базда олмалы сыжак. Да осаат дүш гүттүм,
нижә йатажам сыжак күмбет үстүнә да
уйуйжам раат. Истәр чатласыннар бени
аарайаннар. Биз гирдик Жамбазлан бир кү-
чүжүк ев ичинә. О йардым етти бана пинмәә
йаш хем даанык басамаклардан. Ичержәәз
күчүжүктү хем каранныкты. Кокарды ескийә.

— Ерлеш,— деди Жамбаз.

Кенди тез гидип гетирди бир чанак суук
фасүлә хем бир гүвеч ени туршу. Қойду хеп-
сини софрайа. Бана са кескин кокту марара
да йымышадым дуйгудан, ани куртулуштайым.

— И,— деди Жамбаз,— фасүлә хашлан-
мыш.

Дайайып томбарлак сомуну гүүсүнә, о ке-
сти ики бүүк дилим да койду өнүмә. Бән аач-
тым хем йуфкайдым ажылардан. Биләрдим,
ани ләәзым имәә, онуштан ийәрдим, ама
азын дады йокту. Етмәзди кувет йутмаа
имейи. Жамбаз дөктү бир чөлмежик шарап.
Ичтийнән ону осаат олдум сарфош.

— Саа ол!— шүкүр еттим бән.

Сустум бираз. Сора дедим йаваш сеслән:

— Нестә, бир бийаз парча йок му?

— Нейчин?

— Бажаамы истерим бааламаа.

— Не олду?

— Куршум илишти.

— Чок му?

Бән кыстым омузларымы. Жамбаз дурду
бака-бака, сора гитти башка ичерә. Биразда-
на дөндү, гетирерәк елиндә бир бүүк без пар-
часы хем бир дилим койун йаасы. Бән чы-
кардым нем рубалары сыртымдан. Жамбаз
иилди да йакындан бакты йарайа. Куршум
урмушту бир үч пармак диздән йукары да
исләә чентмишти ети, беллийди, ани синир-
ләр саа. Таа калкынты гүнүндә биз вардыр
гөрдүүмүз куршум йарасы. Бөлә йаралар

алышарды, ама те о простту, ани йара чекетмишти азмаа да урарды лешә.

— Не бакэрсын?!— сордум бән.— Не, йоктур гөрдүүн му?

— А?

Жамбаз бакты гөзлеримә тез-тез, сора йаалады йарайы йаалан да исләә сарды о без парчасыннан.

— Иат та уйу,— деди о достча бакышлан.

Бән астым нем рубаларымы жамалын йанына, курусуннар дейни. Кендим пиндим жамал үстүнә да сансын еридим. Еникуну длардым татлы уйкуйа. Хепси сесләр калардылар узакта, геердә. Да аклыма гелди күчүклүүм. Сансын бән бизим евимиздә, да бобам гетирмиш дышардан бир бийаз кузужук, тутарак ону кужаанда. Кузужук титирәрди, йавашыжык баарарды: «Ме-е-е». Сора бән алдым кузужуу бобадан да бааладым бойнусуна кырмызы-бийазлы гарустан пүскүл...

Бән уяндым ансыздан. Олмалы, беним зоор йашамам каавилетмишти бендә кушкулук. Сеслендим. Дышарда ишидилди сесләр. Нечин-са жаныма гирди ажы да аклыма гелди, насыл күчүккенә, коркуп каранныктан, уяндыйнан, чаарардым анамы. Да осаат о гелирди йаныма, днийәрди сыжак еллериннән башыма да хепси коркулар кайбеләрди. Ажабаа билсә анам, нередәйим бән?

Айдыннарды. Йыканмадык сырчалардан гирәрди бир тунук пүскә шафк. О сары шылажык өлә йуфкайды, ки жаным таа пек ажыды. Бән индим жамал үстүндән, гииндим. Рубалар курумушту, сыжажыктылар. Чыкардым револьвери, ангысыны бән тутардым койнумда. Тунук йалабийарды алты атешли токмак. Бу саат кулаам ишитти йабанжы дилдә:

— Кушку олун...

Чыкывердим хайада. Хызлы ачылды дыш капусу. Кокту думана да бән даптуру гелдим,

ачан гөрдүм ики жандар түфекләр елиндә. Оннар гөрүнжә benim елимдә револьвери үрктүләр геери. Етиштирдим сечмәә, нижә фырлады кывылжын каваллардан да осаат саар олдум патламактан. Бир куршун урду нерейса капунун йукарсына: сува парчалары серпти енсемә. Икинжиси делди гүүс тафтамы. Нәәндән таа кувет булдум да чекиливердим геери ичери. Синдим, атеш еттим капу ашыры. Кимсә баарды, башлады иннемәә. Бекледим таа бираз, атеш еттим генә. Дышардан капуйу куршуннар йаптылар калбур гиби. Атеш еттим таа бир керә — куршумнар битти. Озаман бән хызланыпта атладым пенчередән. Сырчалар даалдылар, бән чыкывердим дышары, кырып чотук көнүнү, ани бүүйәрди пенчеренин йанында.

Думан даалмышты. Гүн долдурмушту бу гүженик сокаа да бана о йалабыды өлә ихтибар, ани алды гөзлерими. Пайак шылады бүрүнжүк ипликлериннән. Көшедән атеш етиләр. Генә кеезледиләр кәр гүүсүмә да бән дуйдум, ани өлерим. Бана гелди, ани лүзгәр алды бени, насыл бир сары салкым йапражыны да илин сауртту, катып башка йапракларлан. Дүштүм, нечинса сол йаныма, да бана гөрүндү о сокак, нәәнда диптә ики офицерин йанында, еллериннән жөплеринә сокулу дурарды Жамбаз.

БИТКИ АВШАМ

Зындан караннык сармышты евлери, ачан битки автобус гелди күүйя. Тангырдайрак синжирләрлән текерлеклериндә, автобус копарды дон каар парчаларыны, гечти дерезиктән да, ансырып, дурду. Гыжырдайып, ачылды капулар.

Кургаф, сыбыдып тütүнү, гирди автобусун ичиня. Ерлешип исләя, о йумду гөзлерини. Уүсек диреклердә тутушту шафклар, гөрүндү онун үзү. Кургаф бир деликат адамды, йанында койду кафесли чемоданыны. Ики афта геери о гелдийди касабадан гөрүшмәя анасыннан хем бобасыннан. Ики афта о диннендийди ана тарафында, верилдийди боллаа, хич бишейлән зорламады кендисини: пек севиндийди, ани анасы хем бобасы саады, макар ки пек ихтәярламыштылар.

Сабаалән о ичәрди таазя сүт, йаки да ййәрди каймаклан гөзлемя. Уүлен екмееня йапардылар онун истедииня гөрә каурма, сүүш таук, кырма хем таа башка мезетли имееләр. Сабаа екмеендән сора Кургаф капанарды ичери, бурада ер маасуз хазырды она деин да йатырды, окуйарды, сииредәрди телевизору. Соактан сииректә ишидиләрди гечән машиналарын басык уултулары. Бир керя соактан гелди титси сесләр — беллийди: йолда кимса урулду. Кургаф чыкмады, нечин ки таман уйукларды, хич истемәзди не чыкмаа сокаа, не да кымылдамаа. Уреендә о буларды доорулук кендисиня, ани кимсей йок не десин она. Не йок му насыл бир керя йылда капансын өлә, нижя о истеер?

Уүлеендә анасы хем комшуйкасы ашчылык едәрдиләр. Кухнедән кокулар етишәрдиләр

она, да о гетирәрди аклына, насыл гөрдүйдү, ачан ики траш олмадык гагауз, гимни кептарларлан, кесәрдиләр кочлары. Адамнар чекәрдиләр буйнузларындан инат хайваннары аач алтына, нередә далда асылыйды сиври гегә. Бастырып, йыкардылар кочу ерә, кескин бычаклан кесәрдиләр буазыны. Сыкы тутардылар, дайайып дизиннән хайваы, ки хич далбынмасын да. Кочун буазындан кан акарды доору куйужук ичинә, маасус бу иш ичин казылы. Ордан сора ону йаларды көпек. Кургафын аклысында калдыйды лафлар: «Кыр, ва! Кыр енсә көкүнү!» Да адамын бири хызлы дартты кочун буйнузларындан белинә доору — чатырдадылар кытырдаклар. Сора адамнар асардылар гүүдейи геерки бажаандан гегейә. Камышлан шиширәрдиләр да сойардылар. Аар дери саркарды ерә да, салланарак, сүпүрттүрәрди ери.

Кургафын гөзү өнүндә хеп дурарды о дирсәадан сувалы еннәр. О истемәзди оннара бакмаа, ама нечинсә бакарды да дуйарды бир корку те ондан, ани ону чекер шу каавиеллерә, ангылары тütәрдиләр суукта, беллийди оннарын шиш дaмaрлары, фасыл каавийдиләр иштә: кесәрдиләр, тузлардылар.

Кургаф гүлүмседи, өлә гүлүмсәрди о, ачан аклына гетирәрди күчүклүүнү. Незамандан гиттийди евдән, неләр гечирмедийди, ама хеп таа бежерәрди тутмаа кендисини, каавийди.

Автобус дартты да Кургаф ачты гөзлери ни. Салона гирәрди тütүн, чиркин кокту бензинә. Бакты пенчерейә, ама бишей гөрмеди. О истемәзди инанмаа, ани ики афта гечтийди да о генә чок вакыда бракарды ана тарафыны. Автобуста ондан каарә варды таа бир йашлы киши, башында ондатра калпак. Кургаф таныды ону — бир чала совхозда бригадир ишледийди. Мотор уулдады, автобус гидәрди сарсарак куйуларда. Көпрү йанында

дурду да ӧнӧнкӧ капудан гирди таа бир йолжу, о ихтӧӧрды, чыкмышты камбуру, гиимнийди кара димилӧрлан хем ески абайлан. Онун бакышы разгелди ондатра калпаклыя, да дӧдунун ӧзӧндӧ пейдаланды севинмелик.

— Е-хе-хей! Мӧли, авшам хайыр олсун!— селӧм верди о.

— Заманнӧрсын, Санди ага!— жувап етти ондатра калпаклы.

— Насыл ишлӧр, Мӧли?

— Йаваш-йаваш.

— Бӧн са гелерим больницадан. Бабум беним пек хасталанды. Ики керӧ бӧӧн ону долаштым.

— Не окадар мы ашаалады?

— Йуфка, кардашым, йуфка...

— Доорулажӧк, кахырланма.

— Ажыса ону Аллаа!

Кургаф истӧр-истемӧз ишидирди бу конушу да денеди, ани ондатра калпаклы диил каннаат она. Дӧду аннамады буну да илерлӧрди ачмаа ӧреени.

— Ей, ама насыл биз ишледик сениннӧн бригаданда?! Хич унудулмӧр. Насыл йашамак?

— Ислӧӧ, ислӧӧ...

— Бӧн са бӧӧн ики керӧ гиттим бабуя. Отурдум онун башы ужунда да сусӧрым. «Идин ми?»— сорӧр. Бӧн жувап едерим: «Идим» Кендим са бишей аазыма алмадым. Хич та истӧмерим. Биз са оннан ислӧӧ йашадык... Бир керӧ, ачан таа диилдик евли, гечерим оннарын евин йанындан бакӧрым: токатлара каршы дурӧр бир талига кошулу гӧк бейгирлӧрлӧн, йуларларында пешкир баалы. Ачан гӧрдӧм буну, кесилдим, гӧзлеримӧ йашлар инди. Авшамадан ер кендимӧ буламадым, сандым, ани кайбеттим севгилими. Хоруда булуштуйнан, о бана деер: «Санди, сендӧн каарӧ кимсейжӧӧ гитмейжӧм, истӧӧр кессин-

нәр!... Тә өлә шинди дөрт дувар арасында йалныз калдым!»

Дәду калдырды елини да генә колверди. Сора силди йашларыны. Сусту. Ишидилирди, насыл о аар солурду. Автобуста сансын таа бет бензинә башладыйды кокмаа. Ондатра калпаклы ансырды. Сорду дәдуйа:

— Сансын кызын вар?

— Кызым Русияя гитти. Евленди орда да хич гелмеер.

— Е Дани, чожуун, не, гелмеер ми?

— Дани капанда...

— Аа-а-а...

— Набажан, ачан өлә.

Бу дәдунун аннатмасындан Кургафа олду наафилә. Онун кендисинин да анасы-бобасы кәр бөлә йалнызлыкта йашардылар. Кургафын ичини башлады сансын бир жанавар кемирмәә да тә о илин хал, ангысыны о дүздүйдү кенди-кендинә, даалды-ериди каар гиби. Жанына пек аар гелди, чыкмазды аклындан ихтәр ана-бобасы, евлери, ани чоктан тертип гөрмемишти. Былдыркы ер тепремесиндән чатлаклар өлә да калмыштылар тыканмадык. Кургаф ачык гөрдү о бурук чатлакалары, дейежейдин, дувары йылдырым урмуш... Онун ичиндә ансыздан сансын бишей актарылды, үнүүндән несә сивишти йукары ченесинә, да башлады сызламаа дишлери. Кургаф гетирди аклына мамусуну, насыл о кестийди баш пармааны, картофли паклайаркан, сора тузлады кесни да сарды бир парчайлан. Бобасы да таман тутарды озаман кужаанда кара кузужуу, ангысыны, суукту дейни, гетирмиштиләр ичери...

Автобус дурду битки дургунтусунда, күү кенарында, өтәә доору биртаан станциейадан дурмазды. Дәду аар калкты ериндән.

— Қалын саалыжаклан!— деди о, иилип, инди. Таа капу капанмадыйды, ачан Кургаф

ишитти, насыл о ихтӕӕр офлады да бундан онун тени тикенненди. Автобус гечти кӕпрӕдӕн да хызланды.

Кургаф калкты ериндӕн, йаклашты шоферӕ, дурду, бираз илери бакарак, сора деди:

— Дургут!

Шофер аннамады.

— Не?

— Дургут автобусу, ба!

Шофер басты мыйаа, машина гыжыр-гыжыр кызаклады.

— Ач капуйу!—капу ачылды.

— Нерейи сӕн ба?

Долайда йайылмышты бош кырлар, сессиз гӕктӕ суук шыларды йылдызлар. Чепичлерин алтында каар гыжырдарды, нижӕ о кочун енсӕ кӕкӕндӕ кытырдаклар кырыларкан. Кургаф дикти абасынын йакасыны да гитти койу караннаа.

О ИНСАН

Қара Федигордү ону дүүндә да осаат таныды. О инсан хализ өләйди, насыл Қара билрди ону аклысында, умутларында.

Отуруп софранын көшесиндә Қара арада саатта бакарды онун үзүнә. Дүүнүн шаматасы гитти бир йанына да хепси олду узак, макар ки йанында баарышардылар, шен долдурардылар, бошалдардылар филжәннары. Иирдиләр. Баарардылар не вар сеслери. Софранын ортасында бир сарфош, калкып ериндән, баарарды: «Саадычлар, шенсиниз ми?» Ону савашардылар отуртмаа еринә, сарфош дирешәрди. Узун, бурук дизили софранын ужунда гөрүнәрдиләр гелиннән гувәә. Оннар отурардылар гогор да кимикерә өпүшәрдиләр. Ама Қара бишей денемәзди о инсанын үзүндән каарә. Қара севәрди ону. Севги дүбүдүз долдурдуйду ону да о олду гиргин хем чемрек.

Қара ишләрди демир йолда хамал: индирәрди, үкледәрди көмүр, киреч, таш. Қара севәрди бу аар ишини, нечин ки бу иш аударды ону. Чок керә, не олурду она, гириширди өлә хызлы ишлемәә, ани не екмек ийәрди, не бишей. Атарды о ташлары вагондан, гөзлери карарынжа. Инсаннар да дәәрди:

— Эй, тамах адам!

Күүдә Қарайы сайардылар бираз алык, ама кимсей билмәзди, ани о север бир кызы — дүннәанын гөзелини.

Август бир гежеси, ачан хава сыжак думаннан сарэр доздолайаныны да бүлбүллерин түркүлерин хавасы карышәр чекиргә цырылдамасыннан, ачан инсан сарфошланэр чичеклерин кокуларындан — Қара йатарды боста-

нын бордейин ичиндә. О гөрәрди дүш...

Ачылды гүнешли хава. Кыз дурарды гүнә каршы, елиндә тутарды биркач чичек. Алтын гиби шылак гечәрди пембә фистанындан да долдурарды тенини илин шафклан. Ансыздан йаады кысажык гүнешли йаамур. Кыз дурарды Қаранын өнүндә. Бүүк кара гөзлери бакардылар селәмлы. Йаш фистан йапышмышты тенинә, белли олурду кыврак бажаклары хем гүүслери. Сүлүк кара сачлары даалмышты омузларында да йалабыйардылар. Кара алды онун елини аужуна, сарп далга гечти оннарын теннериндән, чичекләр дүштүләр ерә. Уфледи илин лүзгержик да кызын йаш сачлары дииди Қаранын сурадына. О алды кызы инжә белиндән. Сансын бир алтын дүш серилди оннарын үстүнә да бишей хич гөрүнмеди. Кара дуйду онун дудакларыны да өптү.

О гүндән Кара бекләрди, инанарак, ани булушажек о инсаннан. Кара инанмазды, ани гөрдү сааде дүш. О индирәрди көмүр — гөрәрди ону, ташыйарды таш — гөрәрди ону. Севги йарарды онун гүүсүнү.

Тә бүүн да, ачан чаардылар ону дүүнә, о гелди вакытлан да, енез отурду софрайа да калдырды гөзлерини бакмаа чалгыжылара, даптуру гелди. О инсан бакарды она. Те о инсан, ангысыны Кара биләрди хем бекләрди. Кара таныды ону. О дуйду, ани титирер.

Чалгыжылар чалардылар гөзәл хавалар. Дүүн есириди. Кара са хич калкмады ериндән. О хеп бакарды она. Ама өлә да йаклашмады. Бираздана о гөрдү, насыл о инсанын йанына йаклашты бир бабу да несә сөледи онун кулаана. Кара гөрдү, насыл о инсан тез чыкты ериндән софрадан. Гечти ойунжуларынын йанындан да гирди ичери, сора чыкты ушак кужаанда. Кара гитти башчейә да гезди орда хич денәмейерәк, ани гүлбуржүн чалылары

йыртэр рубаларыны, ани аачларын даллары тырмалэр суратыны. Онун сансыл аклы алынды, гечти софрайа да сарсынарак отурду еринä. Дүүнжүлär са ойнардылар, баарышардылар.

Сора Кара гөрдү о инсанын кожасыны. Адам гөзäлди хем гөрүшүклүйдү, биаз гөлмеклän, деликат бир адам. Каранын думананды гөзлери, о дуйду, ани инсан бакэр она.

Сабаа каршы дүүн битти. Чалгыжылар уйукладылар. Сарфош, ани баарарды: «Саадычлар, шенсиниз ми?» уйумушту, койуп суратыны пача ичинä.

Дүүнжүлär башладылар даалмаа. Лääзымды гитсин Кара да. Онун гөзлери булду о инсанын бакышыны да икисинин да кирпичлери титиреди. Не йапмаа? Карайа гелärди, ани о кайбелер да бираздана ондан калажэк сааде бир ауч тоз бу дүннääда.

Ачан инсан, ушак елиндä, хем сарфош кожасы чыктылар сокаа, о бакмады Карайа, макар ки чожук савашты таа бир керä булушмаа онун гөзлериннän.

Гүн дуурду нем хем аар. Аачларын йапраклары тунук йалабыйардылар. Бир йалныз калмыш жäвга несä чиркин баарарды кавак аажында. Лузгержик хенез сериннедирди сурадыны.

Кара чыкты дүүндän касабайа. О гидärди, ама кенди да билмäзди нерейн. Йарым гүн гезди о сокакларда. Уүлендän сора башлады йаамаа йаамур. О пинди автобуса да гелди евä.

Евдä кимсей йокту. Кара диншти куру, гиинди ени рубаларыны. Алды түфää, долдурду онун ики кавалыны да чыкты дышары. Йаамур хеп йаайарды. Башчедä о дайанды бир алма аажына, илиштирди түфään тетинини далжааза да атеш етти кәр сол тарафына, нередä хеп битмäзди бир кескин ажы.

ҚЫРМЫЗЫ КҮПӘ ТАШЫ

Гежә йарысы Семизли ансыздан уйанды. Караннык ичердә хызлы лафедәрдиләр. Күчүжүк пенчередән шыларды ай, ама ондан ичерси айдыннанмазды, одаһа конмушту фасыл тунук гөлгеләр. О йуфка шафк шыларды өрүлү пердә арасындан, ачыклайрак кәр о көшен, нердә топланмышты артык бир афтанын гүбүрү. Онуштан Семизли илкин гөрдү о пүсүр көшеи да истейә-истемәз гелди аклысына, ани сабаалән чекиштиләр чожукларлан: ким паклайжак ичерсини?

Сора Семизлинин гөзлери сынашты караннаа да о таныды, ким уйандырды ону. Бириси онун одасынданды — Урум, өбүрү башка ичердән — Терзи. О отуларды скемнедә, ичәрди тütүн да алаттыларды Уруму:

— Хади, ва! Гидериз, инсанжыклар беклерләр.

Урум алатларды. О алатлап гиинәрди да уйку серсеми буламазды рубаларыны, йыкты скемнейи.

— Йакайым шафкы?— сорду Терзи.

— Брак, Семизли уйер.

Сора насы-нижә ел йордумуннан Урум гиинди да гирди криват алтына аарамаа еменилерини. Терзи са хеп дүртәрди ону:

— Ама да кызчаазлар, чичек гиби!

Генә несә лумбурдады. Урум дүшүрдү аскыйы рубаларлан ерә. Сора сыбыдамаа артты оннары скемнә башына. Чакты каранныкта сырник, да о саат кокту тütүнә. Семизли гөрдү, насыл оннар гүлерәк чыктылар дышары. Капаркан капуйу, ангысы са кишнеди да деди:

— Не хавезим вар бүүн шу кызлара.

Семизли өлә да йатарды сессиз, кыйыштырмады айкырсын оннара, макар ки илктән үфкелендийди, нечин ани уйандырдылар ону гежә йарысы. Истедийди уйандыйнан баармаа: «Эй, сабаа — ишә! Аалеми да ләәзым саймаа». Ама бишей сөләмеди. Өлә да сессиз бекледи, чоҗуклар гидинжәк. Ачан са оннар гиттиләр, кахыра дүштү. Өлә илин бир усулук сарды ону, нижә думан сарэр алчаклыы. Да о йалнызлык дуйгуйлан үреендә, тарашлайып каранныкта, булду түтүн пачкасыны, чыкарып бир сигарет. Сырник атешчи и шылатты бир гөз кыпмасына онун кара кашлы суратыны. Ичерәк түтүнү, о чекти пердеи пенчередә. Гөрүнәрди, насыл тунук шылээр демир йолу. Линиялар шашкын долашмышты, йалабийардылар суук, учлары фасыл кесиләрдиләр буулу каранныкта.

Гежә-гүндүз тангырдарды-баарарды электровозлар, сарсыдардылар топраа аар үклү вагоннар. Семизли сынашыкты буннара, ама нечинсә азетмәзди бу станциядан, зифтли топрактан. Бакарак өлә, онун аклына геләрди бозулмуш баалар, сыжак гүнеш, шыра кокусу. Бир да, бакаркан пенчерә ашыры, онун фикери гитти башка ерә. Түкүрүп түтүнүн ужуна, о сүүндүрдү ону да севинди, ани собалары еркен гириштиләр йакмаа. Дышарда геч гүз, ичердә сә исләә, сыжакты. Достлары бөлә суук гүз гежеси гиттидиләр нерейисә? Йаамур да вар насыл йаасын... Сора Семизлинин дудаклары титиреди. О аар гүлүмседи да гетирди аклысына, нижә о он йыл геери кенди кәр бөлә гүз гежесиндә алатларды Менешайа. Шинди о Аллаа билер нердә калды. Қим ангы башкасы алды ону? Семизлинин аклына гелди бир гарип түркү севгилиси ичин. Да сансын дөндү геери о инсанын йанына, ангысы калдыйды онун өмүрүндә, нижә бир беклемели севинч. Боз гөзлери капла-

дылар маави хавайы да херерси олду геврек хем инжә, нижә инжәйди йарисин бели. Да Семизлийә гелди, ани дүбүдүз дүннәә олду өлә хошлу хем пак, насыл узак чан сеси. Семизли йумду гөзлерини, макар ки ичердә зындан каранникты, да аклынжа дөндү геери, те о маави солуклан долу гүнә, нердә ерийәр-диләр сүүт аачларын йапраклары, нилдерәк аар даллары суйа. Да кескин йапраклар кесәрдиләр акар суйун үзүндә чизи. Хем гүн йалабийарды су үстүндә алтын балык капчыы гиби. Семизли зоруна савашарды гетирмәә аклына о чоктанкы дуйгулары, ани геләрдиләр она парам-парча, насыл даанык сырча. Ансыздан несойса кувет чыкарды Семизлийн серсемликтән да о хализдән гиби гөрдү кендисини Меневшанын йанында. Насыл дурарлар оннар хеп о сүүт аажын алтында, да гүн шыләр йапраклар арасындан, икисинин да үзлеринә конәр фасыл дири гөлгә. Ики тер дамнажыы кайды онун йукаркы дудажыы үстүндә. Дудаклар титирер, несә сөлеер, ама бишей ишидилмер...

Сора Семизли ачык гөрдү станцияйи, насыл гидер пинмәә тренә. Меневша гечирер ону. Гидәркән, о хич бакмады геери, зерә, ачан бакәрсин геери, узактан гөрерсин сааде күчүжүк фигурайы. О са истәрди, Меневша калсын аклысында дил узакта гөрүнән, ама онун үзү. Онуштан Семизли хич бакмады геери Меневшайа.

Бундан каарә таа геләрди аклына, насыл бир авшам о гитти комушусундан истемәә керпедени. Урду капуйа. Бираздана капуйу ачты бир балабан ериф да Семизли гөрдү, ани ичердә скемендә отурәр Меневша. Семизли унутту, не ичин гелди, дурду сууп ериндә. Меневша да гөрдү ону да койуп елин ужуну дудакларына, гиришти үүсүрмәә Капу капанды, да Семизли гитти геери...

Дышарда чекетти несә шыпырмаа, да бир-
раздана пенчерейи йыслады йаамурун ири
дамналары. Йаваш-йаваш Семизли гелди кен-
дисинә да уйуклады гиби, ама хеп таа кол-
вермәзди ону шу менгенә гиби дуйгулар. Она
хеп таа гөрүнәрди, насыл о пинди поезда,
сора, чыкарып пенчередән кафасыны, бакты
геери, нердә калды Меневша: чайыр ешилди,
гүн инмишти ашаа сирек кавак аачларын
аардына, да ешил йапраклар олмуштулар
кырмызы. Гүн, сансын кырмызы күпә ташы
ичиндән гечмишти, кесәрди гөзлерини да би-
шей гөрүнмәзди о кырмызы йалабык шафкын-
дан каарә. Некадар Семизли савашмады гөр-
мәә, гөрәмеди да уйанды зеттән, ачты гөзле-
рини. Гүүсүнү бастырды йоргуннук. О йатты
таа бираз өлә, бакты — ичердә о йалнызды.
Гелди аклына, ани Урум хем Терзи нердесә
йаамурда гидерләр кызлара да ансыздан, ни-
жә йылдырым гежә йарысы, кескин дуйду,
ани онун генчлии шиндән сора битти.

Сабаа каршыйды. Иылма Танас хем карысы геләрдиләр дүүндән евә.

Иылма сарфошту. Карысы, гечирип саа колуну Иылманын колтууна бракмазды ону дүшсүн. Бош гарафа елиндә чатлакты. Иылма салларды ону хем лафедәрди. Карысы ондан балабанды да онуштан Иылма, калдырып кафасыны, бакарды онун сурадына.

— Эй! Бизим чо́жук прост, коркәр кыза йаклашмаа... Хе-хе! Бана бензер!

Карысы са, чевирип сурадыны, сансыл бет кокудан, жувап едәрди:

— Ола́ сизин тамызлык. Бән сана йаклашмайадым евленмейжийдик. Качардын кызлардан, ни́жә йангындан.

Оннар гирдиләр аула. Карысы сүрүкледи Иылмайы ичери, чыкарды чизмелерини, сойундуртту рубаларыны. Ансыздан Иылма фырлады ич донжа.

— Нередә чо́жук? Бән истерим сормаа о зулума, незаман о гелин гетирежәк? Хепси достлары евленди, сааде о бир ала-бугу гезер.

Иылма гечти чо́жуун ичеринә. Бир минуттан сора йарым аазлан чаарды карысыны:

— Мари! Гел бурайы.

Карысы гелди. Иылма саллады кафасыны, насыл көпек чыктынан су ичиндән да сорду:

— Кач кафа орда, мари?

— Акылдан бозук,— деди карысы.

Сора бакты кривада да сансыл тыканды.

— Ы-ы-ыг!

Чо́жуклары сармашык йатарды бир кызлан. Ердә дааныкты рубалары. Иылма хем карысы, дикинә дуруп, бактылар бири-биринә. Сора Иылма чекти чо́жуун омузундан. Чо́жук

йумулу гөзлән чекти кызын кафасына йорган-ны да деди:

— Не баарэрсын а, тетү?

— Не иш бу ба?!

— Бән ону гелин гетирдим.

Йылма сенди, сансыл ону кестиләр.

— Е нейчин бизә сөлемедин, оолум?

— Утандым...

Гелин са далгаланарды йорган алтында. Беллийди, нижә титирер. Йылма айды. О гө-стерди карысына йумурууну да оннар чыкты-лар ичердән. Йылма чөздү гөлмәән копча-ларыны, отурду пата.

— Утанжак беним чождуум,— деди о.— Ба-на бензеер.

ЖОЛТАЙ МЕЗАРЛЫЫ

Евелки бакырлар күфленди. Гүн урдуйнан оннар йалабымээрлар шиндәнсора. Деделеримиз бизим калдылар аклымызда, гелерләр бизә дүшлердә.

Ески мезарлара гөммерләр башка өлүлери. Ески мезарларда ташлар йыкылмышлар. Ким гөрдү ески Жолтай мезарлыыны? Бу күүдә адет өлэймиш: хербир адам кендинә мезар ташы азырлармыш, доорудармыш, гөлгеләрмиш ону. Онуштан о мезарда гөрмейжән ставро, ама сааде таш.

Бән гечтим да гөрдүм, дурдум, сесиргендим, бактым... Мезар ташлары йан, ешил чимен бүвер мезарлыкта. Ансыздан ишиттим талигаларын окларын гыжардамасыны, өкүзлерин баармасыны... О гагаузлар гелерләр Добружадан. Заман дурмуш оннара, те о чифтчилерә, ангылар сүрмүшләр келемейи. Оннар гүндүз сүрәрмишләр, гежә да баа дикәрмишләр. Женк вакыды да женк етмишләр. Капитан Димитрийлән түрклерә каршы коймушлар, еллибашы да Койчу ен бүүк башчә курмуш Комратта.

Ески Жолтай мезарлыы... ешил от, насыл 180 йыл геери. Бир мезар ташы йыкылмыш гүн батысына доору да ставрозун ойукларын-да топланмыш йаамур суйу.

Йолжу, йолун дүшәрсә Бужаа, сайма зааметини, гел ески Жолтай мезарлыына да баш ур она — евелки гагаузлара.

Йол үстүндә гөрдүм йарым сомун екмек. Кушлар да гагаламазды ону, нечинки машиналар бири-бири аардына гечәрдиләр йолдан. Хепси машиналарын кара текерлеклерин тозлу пүтүрежеклерин учлары, илиштирип фырладардылар екмәә бир ойаны, бир буйаны. Утандым кенди-кендимдән. Сансын бән сыбыттым о екмәә ерә, өлә дуйдум жанымда аҗы, нечинки екмәән өнүндә биз хепсимиз бириз.

Евеллердән таа гагаузларда вармыш адет дууан ушаан гөбеени коймаа пулук үстүнә, сөлейрәк: «Чифтчи олсун!» Деликанны кызлар айырармышлар кендинә еш, хепси занааттан еш үүсек койармышлар чифтчили. Бир масалда екмек лафедер инсанҗа, куртарәр чожуу йыландан... Гелер бир йылан имәә чожуу. Таман онун дүүнүймүш. Ачан йылан, дикп башыны, деер гүвеейә: «Ийеҗәм сени!» Екмек лафедер:

— Бән дайнэрым букадар зетә, бени екерләр ерә, ердә чүруйерим, ондан сора аҗыйлан чыкэрым, бүверим, генә тенә олэрым, бени генә бичерлар, хармана койерлар, бени дүверлар, сора генә топлэрлар, таш алтындан гечирип, ун йапэрлар, ондан сора йуурэрлар, фырына атэрлар, пиширерлар, беҗерексиз кары йакэр да, бән генә дайнэрым. Ама адама докунма, и таа исләә бени!

Бу масалда екмек куртарэр адамы. Бөлә масаллар вар биздә.

Херзаман сайылармыш историяда о инсаннар, ангылары бежерәрмишләр кулланмаа топраа да бүүтмәә екини. Унудулмэр оннар да, ангылары пиширәрмишләр уйгун екмек.

Таа Евелки Рим гүнүндә бир адам, адыймыш онун Еврисак, пиширәрмиш пек уйгун екмекләр. Ачан о өлмүш, инсаннар йапмышлар она мавзолей. Осой мавзолей са дүзәрмишләр, сааде падишахлара хем бүүк философлара.

Ихтәәр инсаннар аннадәрлар, насыл зоормуш казанмаа сомуну евел, некадар зеет чекәрмишләр долдурунжак чуваллары уннан. Бошуна чыкмамыш гагаузларда сөленш: «И буканы, зерә о кысмедин!»

Чок паалы лафлар инсанда вар екмек ичин. Зормуш тарлайы ишлемәә — кыр ишинә ушақлар да гидәрмишләр. Качынын өкчелерини кырда едемектә бейгирләр чинемиш?

Харманда са? Гүн йакәр, ама хепси айлә иштә, саурәрлар екини, дүвен кыйер саманы. Инсан ишләрмиш гежә-гүндүз. Насыл бүүдәрмишләр терекейи евел, билерләр оннар, ким сүрмүш сабаннан, екмиш еллән, бичмиш ораклан.

Шинди чифтчинин елига девлетимиз верди исләә тракторлар, комбайналар. Социализма ачты инсана йол йашамаа бол, куртарды инсаны зоордан, фукааралыктан, аачлыктан, зееттән. Ама некадар да биз исләә да йашамайлым, динл ләазым унудалым о екмек паасыны, насыл йок нижә унутмаа аачлыклары, ангыларыны гечирмиш инсан. Ачан са йол үстүндә гөрерсин йарым сомун екмек, даптуру гелерсин...

Йолжу! Калдыр о екмәә да уфала кушлара, йакида вер ону бир көпежәә. Олмаз сыбытмаа ону йола да чинемәә. Зерә екмәән паасы өмүр. Бошуна гагаузлар сөләмерләр, емин верәркән: «Екмек урсун!»

КЕНДИ БАШЫНА

Бу иш олду дүүндә.

Каршыда отуран бир сиври сакаллы ериф сорду Мыса Ванийа:

— Не ичежән, шарап мы, оса ракы мы?

— Бән ичмерим не шарап, не да ракы.

— Сенин адын насыл, кардашлык?

— Мыса Вани.

— Исләә, Вани. Боза ичежән ми?

— Боза да ичмерим.

— Хастайсын мы не? О алмазды аазына ички тарафындан бишей. Ама сиври сакаллы бракмазды ону. О узатты гүүдесини софра ашыры да, капайып елин терсиннән, йарым аазлан сорду:

— Нейин ажәр, жеерлерин, олмалы?

Мыса кызды;

— Етежак олду, ба!

Сиври сакаллы, сансын аннамады, не она деерләр. О йолду биркач сач бурнусунун делиндән да дүрттү йанында отуран чилли суратлы адамы:

— Вардыр мы гөрдүүн бөлә инсан? Ичмер не шарап, не ракы... Ха-ха-ха!

Чилли суратлы деди:

— Бән вардыр гөрдүүм бу сой шейлери; инсан арасында шарап аазына алмэрлар, ама, йалныз калдыйнан, казаннан ичерлар домуза дайка дейинжә.

Сакаллы ериф севинди:

— Ко ичмесин, бизә таа чок калажак!

Чилли да аннатты:

— Сән билерсин, геченнердә карым баарэр: «Трофит, сән хич шарабы корумэрсин!» Бән она дерим: «Насыл корумэрым, мари? Бән артык фычынын йанында уйерым».

— Е-хе-хей!

Мыса савашты ишитмемәә бу конушмайы да чевирди башыны гелинин хем гүвеенин тарафына. Генчләр таман өпүшәрдиләр. Ерифләр са хеп бракмаздылар Мысайы раада: сиври сакаллы дөктү кенди филжанына шарап, чиллийа, сора узанды дөкмәә Мысанын филжанына. Адам етиштирди капамаа аужуннан филжаны.

— Ей, кардашлык,— деди сиври сакаллы,— сән доорудан хастайсын ба! Олмалы, акылдан бозуксун?!

— Бән үүрендим ону,— екледи чилли,— онун ичи испиртленмиш бүтүн. Шиндәнсора истесә да ичәмер. Иа гөзлери! Бүтүн обалакларындан чыкажаклар!

— Бракын бени раада!— парлады Мыса, онун ичи кайнарды бүтүн.

Чилли суратлы йайды дудакларыны гүлүштә:

— Ха услан, батижиин, услан... Тә сән ичмерсин, ама доору йапмәрсын. Бир филжанжык кырмызы шарап кимсейә таа наафилә йапмамыш. О кан верер инсана. Японияда заваллылар ичәрмишләр кырмызы шарабы чорба кашыыннан. Илач еринә. Да шинди дейжән, ани оннар прост му?

Мыса силди елинән аннысындан тери да, дөкүп, ичти бир филжанжык татлы су. Буну гөрдүйнән, чилли суратлы шаплатты аучларыны. Мыса калкты ериндән да генә отурду:

— Таа бир керә илиширсәниз бана, билмерим не олажак!

Сиври сакаллы дүрдү кашларыны, ойнатты сакалжыыны.

— Не олажак? Бән таа бир керә истерим ишитмәә... Не олажак?

Чалгыжылар кыврадардылар кадынжайы. Инсаннар бакардылар ойунжулара. Ерифләр

са сансын буну бекләрдиләр. Чилли йолланды сиври сакаллынын аардындан:

— Мыса ба, сенин гүншерин ми кыса?!

— Ха-ха-ха!

Мысайы тутту шейтан тери. Онун сансын бакышы сууду. Чилли калкты ериндән да иилди софра ашыры, онун гөлмеенин ужу дииди картофи манжасына.

— Ха чыкалым бир минуда сокаа ва, Мыса.

— Не ишим беним вар орда?

Сиври сакаллы күртлетти енселерини да деди:

— Хади гел дышары, сән ба...

Мыса калкты ериндән, гечти дүүнжүлерин арасындан да доорулду сокаа. Кескин шафктан, чыктынан, о сүрчтү, гөрәмеди онүнү. Етиштирәмеди дөнмәә, ачан колларыны бурдулар геери да, койуп бир кырник, йыктылар ерә. Мыса ансызлыктан аннайамады, не оләр, ачан койнусуна соктулар гарафанын аазыны да о дуйду, насыл шарап йыслады онун шкембесини да акты ашаа доннарына. Адамын карарды гөзлери, о чемрекленди да бошанды. Итирди чиллийи, капты гарафайы сиври сакаллынын елиндән да урду онун кафасына.

— А-а-а!

Сора етишти чиллийи да бас етти бир гарафа онун аркасына. Ериф тепти айгыр гиби да копушту сокаа узуннуу, сансын ону бөөрек тутту.

— Караул!

Чыктылар дүүнжүләр. Кимса алды Мысанын елиндән гарафайы. Ики киши туттулар онун колтукларындан. Аардындан семеләрдиләр сиври сакаллы хем чилли.

— Не олду бырда?— сорду евин чорбажысы.

Чилли осаат жувап етти:

— Не олду, не олду? Буйур еттик бу ада-

мы ичелим бирер филжан шарап, о са кап гарафайы да чекет дүүмәә бизи.

— Башымы да делди!— аалашты сиври сакаллы.

Мыса йаваш адамды дуумасындан. Да бусой йаланнардан онун тутулду дили. О истеди аннатмаа, ани хепси олду башка түрлү, ама бувазындан сааде чыкты:

— Бән... М-м-м.... Ыг... Ыг... Нестә...

— Да-а-а!— деди чорбажы. О дүшүндү не йапмаа. Бак маазасында саклайды сексән кила рагы, ангысыны о кайнаттыйды былдыркы шарабын батаандан. Геләрселәр милициядан сормаа, ким дүүштү, вар насыл булсуннар ракийы да, таванда да саклы аппарат...

Бу дүшүнмеклердән ону чыкарды бир дүүнжү. Алчажык, кафесли костүмнән гимни, о бир фасыл калын сеслән деди, тутуп чорбажынын омузундан:

— Бей, о бүтүн делирмишти. Бән кендим гөрдүм, насыл инсаннары гарафайлан дүвәрди.

Чорбажы изин етти:

— Йа, алын бу йаш аалыйы да гөтүрүн ону евә. Зерә үстү артык шарап олмуш. Дүүнү да бозмасын бизә.

Генчләр: девер, изметчиләр-туттулар Мысайы да чыкардылар дышары, чектиләр ону ашыры сокаа да брактылар, зоорлан отурдуп бир скемнейә. Қаранныкта оннарын бириси деди Мысайа:

— Сән ба, чожук! Бу сарфощчулуклан йаперсын сааде кенди башына!

ЖУРНАЛИСТ ТЕЗЕК МИТИ

Гүжүк айын ирми докузунда, сабаа каршы, саат дөрттә журналист Тезек Мити уйанды аар ажыдан бүтүн сыртында. Ачты гөзлери-ни да дуйду, ани о диил кендиндә. Тезәә гелди, ки онун дөшеендә йатәр бир йабанжы гүүдә. Кендиси са бакәр о шейә ичерин диптеки көшесиндән, нердә варды йарым метра кадар аралык: пайажанны, тозлу бир көшә, передә о тутарды сүпүргейи.

Тезәә олду коркунч, ани дуйарды йатан адамын сыртыны, нижә кендисини, да хеп о вакыт гөрәрди ону бир тарафтан, шу тозлу көшедән, несойса кыйын бакышлан, сансын онун бакышы гидәрди кыйнаш ай шылаан ардындан. Тезек хепсини исләә гөрәрди. Йатар адам уйуйарды аар уйкуйлан, бир өлү гиби — зордан өлмүш факир гиби. Саа колуну о коймушту гүүсүнә, сол колуну йорган алтына. Кырмызы бойада, кафесли йорган саркмышты ерә, да адамын саа бажәа дизә кадар ачыкты. Кывыржык сачлы бажәан чылбыры хем чоктан кыркылмадык ири, өкүздә гиби, тырнаклары тунук йалабийардылар бу свирелән каранникта.

Бу адам — бәним! — дүшүндү Тезек. — Ама нечин бән гөрерим кендими бир тарафтан? Оса акылдан мы бозулдум? Бөлә иш йоктур ишүгтийим илери. Олмалы, бу иш гелди бана йоргуннуктан. Шинди хепси олажәк нижә варды... Бән Тезек Мити, бән Тезек Мити.

...О сыкты кендисини, савашты дуймаа сыртыны, кыпырдатмаа синирлерини, ама йапамады буну: фикир ишләрди, ама онда сан-

сын йокту не ел, не да бажак, не да бел ке-
мии. Қалмышты сааде руху. Да ондан, ани о
гелмейжек кенди-кендисинә, Тезәән чыкты
йакыжы — йакыжы йашлары, ама нечинсә о
дуймады ичиндә дерин кахыр, ангысы аала-
дэр инсаны. Кахыр йокту, варды несойса
башка иш, дуйуларды дат, ама диил дилин
ужунда. Шу татлы-ажы дуйгу капламышты
ону, нижә буу, бир фасыл коку, осой коку о
илери йоктур коктуу да бу кокудан хем ажы-
татлы дуймактан онун кесилди солуу, тыкан-
ды көр үнүү да Тезек дуйду, насыл о нере-
дәнсә савашэр чыкмаа. Доорудан демәә, о
чыкмазды кендиси — ону чыкарарды бир фа-
сыл кувет. Некадар о чыкарды, окадар да
дуйарды кендисини илин, геердә са каларды
йоргуннук, мараза хем кемик ажылары. Ама
Тезек алып-сатарды, ани о таа биркач гөз
кымпасына айырыламарса о ески дуймаклар-
дан, шиндән сора айырыламайжэк да кала-
жэк йары йолда. О истәрди гитсин илери да
датсын кырмызы шараптан, те о дурук, иши-
татлы шараптан. О сансын дуйду, насыл ку-
румуш үнүүнү йыслайжэк густлу ички да бун-
дан она гелди илин хем исләә. Бу вакыт не-
сойса кувет итирди ону да чыкыверди суука,
нердә чывдырарды саургун, урарды пойраз
лүзгери, серперәк куру каар тозчаазларыны
кәр сурадына. Тезек аннады, ани о дүштү
каар ичинә, ама о үшүмәзди. Фасыл!... О дуй-
арды кендини исләә, иследән таа да исләә:
сырты генә гелди еринә, ама диил о ески
гүүдә. Онун сырты илинди, нижә куш кана-
ды. Ама журналист таа аннамазды, не онун-
нан олэр, нерейи о дүштү? О ачамазды гөзле-
рини, сааде дуйарды, ани ону йалээрлар бир
бүүк йымышажык диллән. Да ачан о ирди
кирпиклерини, гөрдү... О!... Гөрдү, ани ону
йалээр бир бүүк койун. Оннар булунардылар
чалмарда, нередә варды таа үч хайван.

А-а-а!— истеди баармаа Тезек, ама нейчин-са чыкты: «Ме-е-е-е!»

Тезек баарарды, ама не корку, не титиремäk йокту онун үреендä. Ичи долларды бир пак, лекесиз, татлы дуйгуйлан. Да бу татлы дуйгудан журналистин гелди аклысына бир чоктан оқунмуш кийаттан шизофрениин аннатмасы, нижä о дуйармыш экстазы: «...Бени калдырды бир илин булут. Бана гелärди, ани беним рухум куртулär кенди букааларындан да ии йашамак хем шүкүрлүк долдурär беним жанумы. Беним ичимдä башлады ени түрлү өмүр. Бән олдум кысметли хем бир тарафтан гөрүнärдим ени халда. Бән дуйардым кендими фасыл ислäя хем кенарсыз шен... Беним дуймаларымы варды нижä чок гөрмäя. Бән дуйардым үреемдä гөкүн дадыны. Сесим олду гөзäl хем пак, бән дурмайжa чалардым түркү».

Бүүк дил усулуннан йаларды онун сурадыны. Қойунун ийри-маави гөзлери бакардылар назлы хем жан ажызганны. Қойуннар хышыр-хышыр кемирärдилär куру папшой кочаннарыны. Илин сауарды каар. Гөктеки шылақлардан орталык шыларды замбак шылақлан. Токатлар, камышлан өртүлү чалмар, папшой кочаннары йывында, евин өртүсү — хепси ту-тушардылар кимикерä алтын йалабымақлан. Бундан гелärди куйту бу камыш дөметлериннән өртүлү чалмара. Пойраза калан дам дуварлары брақмаздылар лузгери, сааде ишидилärди, нижä йукарда, дипсиз гөктä өтер лүзгär.

Бираздана Тезек гелди кендисинä да бакынды.

Чалмарын ортасында йапылыды уйгун ахыржык. Онун сирик пармақлықларын араларындан саркардылар папшой саплары. Не гөзäl көкär папшой саплары!... Тезек шашты кенди-кендисинä, ани илердән хич аннамазды

папшой кочанын дадындан. О дуйду, ани жаны истеер бир папшой кочанжы, бүтүн аазы суланды. «Шинди дадажэз, дадажэз, несой иш бу? Окадар мезетли кокусу вар!»

Кузужук йаклашты ахыржаа, узатты инжә енсежини да йымышажык дудакларынан чекти бир йапражык. Хышыр-хышыр хышыр-дады куру, ама етли сары йапражыклар. Тезек савашты чинемәә, ама чиннейамеди. «А-а-а! Бән таа сүтлү кузужук. Ләәзым сүт емейим». Да бу момент, ачан Тезек Мити хесап етти, ани о сүтлү кузужук, онун башына сансын камчы сапынан урдулар да бу ажыдан онун кесилди инжежик бажажыклары. О гөрдү, ани биаз койун сүстү ону. Брамады йаклашсын ахыра. Тезек дүштү ерә, дикти йалабык тырнаклы бажакларыны, фикириндән гечти бир дүшүнмәк: «Не аарээрим бән бырда?» Олмалы, бу дүш, зерә шиндән сора айдыннанмыш, бән са таа дүш гөрерим. Ләәзым калкмаа, йысытмаа бир демир кружка су, траш олмаа да качарак качмаа редакцияйа. Бу сабаа ләәзым вермәә газетанын илк сайфасына бир информация, зерә о шаш редактор осаат чааражэк одасында да дейежэк:

— Тезек, не олэр сизиннән битки вакыт? Несой адамсыныз сиз, а? Бән сизиннән шакжык ойнамээрим. Еер таа бир керә вакыдында вермәрсениз информацияйы, өдежениз штраф ирми рублә гонорардан.

...Қокарды койун пытысына, нем йапаайа. Қара койун сүстү биаз койуну да йавашыжык башлады йаламаа Тезәә. Кузу коркудан үрктү бир йанына да көстекленди, тепинип узун инжежик бажакларынан, о баарды: «Бракын бени, бей! Бракын раада!» Ама сеси чыкарды заваллы хем гөзәл!

— Ме-е-е! Ме-е-е-е!

ЕНИ ЖАН

Сабаа солуунда кузу сесчези ишидиләрди, нижә бир гимн ени хайван өмүрүнә. Ики карт жавга да, ани конмуштулар армут аажын үстүнә сусардылар да бакынардылар бири-биринә ахмак бакышларынан. Кузужук калкты дизлеринә да, фырлайып ериндән копушту качмаа: йапты үч-дөрт адым да дүштү үзү койну, калкты да генә дүштү. Йатты өлә бирозчык, сансын дүшүнерәк. Сора о гөрдү өнүндә, несой ачылды күчүжүк капужук да гирди бир дәду, гимни йыртык кептарлан, сойук калпаклан башында. О йаклашты Тезәән йанына да узатты ики елини. Дәду бүүктү, нижә дев адамын кулаанда варды күпә, еллери да кожа аач көкү кадар — чатлак тырнаклы. Етиштирәмеди Тезек бишей йапмаа, ачан елләр калдырдылар ону йукары. Дәду усулуннан, ама каави тутту кузунун өнүнкү бажакларындан, өбүр елиннән сувазлады. Тезек кенди да аннамады недән, ама бу севгидән онун үреендә илиннеди да о башлады кендинә гелмәә, дартмады сыртынан. Кара койун башлады баармаа геердән, Тезек да жувап етти она:

— Ме-е-е!

— Мэ-э-э-эээ...— анырды кара койун.

Дәду са тез чыкты чалмардан да кужак тутарак Тезәә, гирди ичери. Гирежәә заман о силкти чарыкларыны каардан да таа сораачты капуйу. Кокту сыжаа, ичер долуйду аар солук: кокарды нем чараа, ески рубайа. Ама бу кокулардан айыры, кескин кокарды инсана, доорудан демәә, инсан теринә. Ичердә сыжакты, исләәди, ама нечинса чекәрди геери койуннара.

— Савчу, йа бак, кара койун кузу гетирмиш!

Жамалда кимса ешинди да сора партал-
лар алтындан чыкты бир чожек кафасы.

— Вер ону бырайы!

Дәду узатты кузуйу соба үстүнә, да Тезек
Мити, насыл бир шашкын кузу, куветсиз ве-
рилди Савчунун еллеринә. Бу ишилмемиш таа
шейтанныктан о кайбетти куведини хеммет-
тән да уйуклады, насыл чок ааламыш да
йорулмуш ушак. Ама фикириндә хеп варды
дүшүнмәк: «Вар не аарасыннар бени редак-
цияда». Ама бу вакыт несойса фасыл раат-
лык долдурду бүтүн онун гүүдесини, олду өлә
исләә, сансын онун гидишәрди сырты да ан-
сыздан йыканды кравалиндә (койун илажы).
Өлә илин олду. «Хыйар булажаклар бени
шиндән сора», — дүшүндү о.

Тезек Мити чоктан умутланарды бракмаа
о газетайы. Сааде ләәзымды топламаа бираз
пара, ама хеп етмәзди. Варды версин өдүнч
чойуна. Тезек йаптыйды бир простлук — ал-
дыйды өдүнч редактордан едиүз рублә. Шин-
ди о топлаймарды окадар пара чевирмәә
дейни редактора да билмәзди не йапсын?

Тезек Мити фентли журналистти, онун
йазылары, аннатмаклары гозелледәрдиләр га-
зетайы да онуштан редактор истемәзди ка-
чырсын бу сой ишчийи. Ама редактор о сой
табееттә адамды, ани хеп зеевләрди ону:
өдәрди аз, верәрди она изин йазсын йалан,
карайы гостерсин биаз, алдатсын окуйжула-
ры. Тезек кайыл олмарды, чекишәрди редак-
торлан, савашарды чыкармаа мейдана көтү
заабитлери. Редактор са бундан пек кор-
карды.

Дөрт гүн геери Тезек Мити лафеттиди ре-
дакторлан.

— Йардым един бана йапмаа прописка да
булайым бир ичер йашамаа касабада. Ким-
сей истәмеер кабул етмәә квартирайа. Сиз
билерсиниз, ани бән йашээрым беш кило-

метра узак касабдан. Хер аушам гидерим йайан күйә. Бән дилим хайван!

Редактор калдырды дар сурадыны да аар-аар кычырдатты ики сыра алтын дишлерини.

— Ачан бән алдым сени газетайа ишлёмәә, сән башка түркү чалардын, севинәрдин, ани газетада ишлейжән. Шинди са аалашэрсын. Сән тутэрсын мы аклында, ани бән сана адамадым не квартира, не икиүз карбона да өдек парасы. Сән кожа адамсын, бөлә ишлерин ужуну ләазым кендин буласын. Гит, гөрмейим сенин үзүнү!

Ама Тезек инкәр етти:

— Бән ишлеерим пазарлар гүнү да. Хер бир номерә йазэрым дөрт-беш материал, информация, аннатмак, фельтон. Булэрым мераклы ишләр да йазэрым оннар ичин. Некадар кийат кабледерим бән окуйжулардан! Ама не түрлү бән йашээрым сизин ишиниз йок, елбет ки! Бүүннән-бүүн benim йок парам екмек алмаа...

— Сус!

— Сусмайжам, бән диил койун!

Сөлейип бу лафлары Тезек чыкты редакторун одасындан. Сокакта о дурукланды да дүшүндү, нейчин о баарды редактора: «Бән диил койун!», хайван... кара сыр, дана... кузу...

...Кузу — Тезек Мити, йатарак жамал үстүндә гетирәрди аклысына редакторун лафларыны да истәрди гүлмәә. Олмалы, редактор качынэр, аарээр корреспонденти. Ко аарасын бени, насыл бән аарардым ер гежелемәә, өдүнч пара...

Өдүнч пара зорду булмаа. Бизим газетажылар казандардылар аз, онуштан, сордуйнан биринә өдүнч биркач гүмүш, ишидәрдин:

— Йок! Йок! Йок! Бән кендим аарээрым алайым биркимсейдән еди карбона.

— Е, беким, сендә вар?

— Курбаадан йапаа...

— Йардым етсәнә, дост.

— Не сән лафедерсин?! Ангы биринә бән етиштирейим өдүнч вермәә?

Зорду алмаа одунч пара газетажылардан. Қәр верәрсә да бириси беш-алты карбона, ертеси гүнү истәрди геери. Фукааралык, зеет, азар — бу белалар хич бракмаздылар журналисти Тезек Митийи бир минуда да. Сансын бир шейтан менгени сыкарды ону, хеп сыкарды, да кими керә геләрди корку, ани бундан куртулмак йок.

Ама Тезек Мити, макар ки зорду, хеп савашарды дүүшмәә доорулук ичин — йардым етмәә инсаннара.

Бир керә Тезек Мити йаздыйды бир статья, ани ики колхозун инеклери декабри айында дурэрлар сокакта, каар йаайэр оннарын үстүнә. Иапылар орда йыкылмыштылар бир лүзгердән сора. Даналар гезәрләр дизә кадар фышкы ичиндә. Ачан редактор окуду статьяйи инекләр ичин, о тутунду бир колуннан башындан, өбүр колуннан да жанындан да баарды каз гиби:

— Тезек, сән истеерсин бана боклук йапмаа мы? Вар мы нижа чыкармаа газетайа бөлә ишлери. Инсаннар окуйажэklar да санажэklar, ани бизим районда ишләр пек прост гидер.

Бундан сора редактор кенди окуйарды Тезәән хербир статьясыны. Ачан йокту редактор, Тезәә колларды онун йардымжыйкасы — Елизавета.

Бир гүн, ачан оннар икиси да йокту, Тезек етиштирди сокмаа газетанын икинжи сайфасына бир статья, нередә гостерәрди, ани кассабада дүзмеерләр инсаннара квартира, ама саде йапэрлар кыврак-кыврак евләр заабитлерә. Ачан газета чыкты, калкты бүүк потрә. Редактору чаардылар райсполкома. Ордан о

гелмеди, ону таа ешиклердән алмыштылар больницайа Елизавета чаарды Тезяа кабинетя да деди:

— Сенин бетериня бизим газета гөздән чыкты! Сән көтүлерсин үүсек адамнары, санма, ани бу кабаат гечежек сана, нижя бир гүл суйу. Санма...

Ах, бу коркутмаклар! Йоккан демократия, зоор йашамаа бу дүннәяда... Бән койун! Шиндән сора бән хайван. Бундан өтәя диил ләәзым шаш гиби аарамаа ени материал газетая, йазмаа йалан. Диил ләәзым калкмаа еркен да, етиштирмейип траш олмаа, качмаа редакцияйя да хер гүн гөрмәя о узун бурнулу, демир дишли редактору. О хер гүн үүнәрди:

— Бән Парижа гиттим... Бан Франциянын хербир көшесини билерим. Геченнердә бана достум гетирди Китайдан осой бир чай, өлә бир чай. М-м-маа! Несой тортлар бән идим!

Да, койуп үч пармааны дудакларына, өпәрди оннары. Тезек аннарды, ани редактор бу аннатмакларлан хеп истәрди гөстөрмәя кендисини, ки о хепсиндән үстүн, ани калан журналистләр йок адамнар онун йанында. Не сән! Адам Парижа гитмиш, Ромада гезмиш, ойнама, чожук...

Таа гирдийнән газетая ишлемәя. Тезек аннадыды, ани сокту кафасыны тузаа — чыкмаа ордан пек зоорду. Секиз айдан сора Тезек гелди редактора.

— Бендә башка йок кувет ишлемәя бу редакцияда.

Редактор таман неса йазарды ири-ири букваларлан да, бракмайып елиндән калема, обалтты гөзлерини, бакты бир минут осой бакышлан, насыл бакэрлар аквариумда балыклара. Сора топлады пазлама гиби дудакларыны, браайып дудакларын арасында күчүжүк делижяк, сансын сыклык чалмаа, нерейи

осаат сокуверди бир узун, йалабыккы сары кийатчыклан тўтүнү да, тутуштуруп ону чакмаклан, хич колвермеди бир да алка тўтүн не аазындан не бүүк бурнусундан, деди:

— Сән ишлейжән бизим газетада озамана кадар, незаман бән сени кууажам, хич гөзүм гөрмесин.

— Олмалы, буну йапажэныз, — жувап етти Тезек. — Колверин бени, быктым йаландырмаа окуйжулары, хасталандым да...

— Йайма аазыны, йайма! Көтүләмә газетайы! Истарсән гит, колверерим, ама бу саат чевир боржу, кой геери кара касанын парасыны хем нестә, өдә, ани идин кырчмада хем ани ики ай вересийә траш олдун:

— Йок окадар парам!

— Ах, йок! Озаман гит ишлә да казан. Ишләрсән исләә, рекомендат едежәм сени писар бизим журналистлерин топлушуна.

— Истәмеерим! Истәмеерим! Колверин бени бола...

Редактор калдырды саа колуну да, сыкып йумурууну чекич гиби, урду ону софрайа. Тангыр-р, тангыр-р! Атлады софра үстүндән филжан, демирдән күл кутусу. Редактор калдырды сесини, бütүн морарды үфкедән. Ачан о баарды, дудаклары йайылды да гөрүндү кырмызы дамаклары, таа демир дишлерин көкклери. Сансын о дуумушту демир дишлән. О баарарды — аазындан фырларды лигалары:

— Сән, ба Тезек! Сән бозэрсын беним планнарымы, ешек! Сенин еринә бән алажэйдым бир башка караспандит. О сендән үз кат таа исләә сеслейжи. Катыр! Гит, гөрмейим сенин үзүнү!

Тезек чыкты редакторун кабинетиндән кахырсыз. Онун үреенә конду фасыл бир илин дуйгу, ани шеф — бир зулум адам, да бу бетерә йок не кахырланмаа. Тезәән жанына олду исләә, ани баша кадар аннады редакто-

ру. Шу ериф ачылды Тезәә бүтүн калибиннән. Исләә беллийди, ани о чүрүк калипли. Тезек ичиннән аннады, ани о адам маасуз сокту ону бөлә ишә, сокту өлә белайа, нердән хич йок насыл чыкмаа, нердә хем чок зее, хем кахыр. Тезек кенди фикириндә хесап етти, ани о чыкмарса бу чүрүк газетадан, куртулмарса редактордан, онун мындар еллериндән,—о кайбележек нижә бир ауч тоз йол үстүндә. Башка да бишей доору йазмайжэк йашамасында.

Бу гүндән өтәә доору Тезек гиришти гелмәә ишә траш олмадык, сачлары таранмадык. Сабаалән йыкамазды не суратыны, не кулакларыны. Уйумаа йатарды Тезек гимни, доннарыны, гөлмеени хич урмазды үтүйә.

Бир афтадан сора о чекетти бенземәә акылдан диишик адама, ани качмыш акылдан бозукларын евиндән. Пазеертеси гүнү сабаалән, оданын капусуну, нердә отуларды Тезек, ачты Елизавета — редакторун йардымжысы.

— Жанабинизи редактор чыырэр, Тезек, нечин бөлә мындар гезерсиниз?! Айып!

Хепси биләрди, ани Елизавета гезер редакторлан. Тезек бишей жувап етмеди, макар ки истедийди сөлемәә:

— Мари, еркек дүшкүнү, баари сән капаазыны!

Топлайып үрек куветлерини, Тезек капады кенди кабинетини да доорулду редакторун одасына. Ачан о йаклашты капу йанына, ачты ону ардыннан да гирди ичери домалыпта.

— Тезек, нечин сән гирерсин бана бу форма: кычыннан илердә?

— Е, паалы редакторум, жанабиниз бана өбүр керә дединиз, ани истәмерсиниз гормәә беним үзүмү...

— Ах, сени домузуну йаа!— чывдырды редактор да, чыкып масадан, урду Тезәән аур-

дуна бир шамар. Тезек истейипта дүштү ерә,
йумду гөзлерини да гүүсүндән чыкты:

— Оф! Вай!

Редактор коркту, ани өлдүрмесин бишей
инсаны, да тез-тез дөктү су Тезәән башына.
Тезек са хесаплайамады, ани онун үстүнә дө-
кежеклар су, ансыздан ачты гөзлерини, сора
калкты ердән. Бу саат Елизавета тутту ону
сачларындан да, буруп енесини сокту аазы-
на несойса копча. Иудуп копчайы, Тезек, ан-
нады, ки ону өлсүн браамайжэклар, итирди
Елизаветайы бир тарафына да чыкты каби-
неттән. Гирип кенди одасына, о отурду скем-
недә, силди басмайлан суйу сурадындан да
дүшүндү, койуп дирсеклерини маса үстүнә
хем сыкып йаш таа башыны еллериннән. О
дүшүнәрди, нердән таа булмаа 1200 карбона
да өдемәә шу вама парасыны, ангысыны
өдерлар өбүр дүннейә гечәркән. Олмалы, таа
колай гечмәә оники көпрү өбүр дүннейә, не-
кадар чыкмаа бу газетадан хем куртулмаа
бу көпеклердән.

О инциденттән сора Тезек Мити чекетти
маасуз йапмаа йаннышлык газетада. Ачан о
верәрди материалы, бракарды бир-ики йан-
нышлык, ангыларыны зорду денемәә коррек-
торлара. Ачан са газета чыкарды окуйужу-
лара, биркачы денәрдиләр о йаннышлыклары
да йазардылар редакцияйә мектуб. Бир керә
район башы булмушту бир чиркин йаннышлык
Тезек Митинин кабаатындан, да кенну ур-
мушту телефон редактора.

Редактор гелди фена, нижә көпек. Ачан о
гөрдү Тезәә, алатлады да хайатта тутту онун
йакаларындан:

— Бән сени өлдүрежәм, ба! Асажам, ба...
Ер таа бир керә йапарсан бир йаннышлык,
бән сени кыйажам.

Гечти таа үч ай. Гелди кыш. Журналистин
Тезәән нервалары хембеттән йуфкаланды,

шеф хеп зеетләрди ону. Бракмазды раат солусун. Тезәә шиндән сора, ики керә чаардыйдылар суда: о өдедийди штраф прописка ичин хем онуштан, ани гечәрмиш йолу, нердән диил ләәзым гечмәә. Редакцияда о өдеди штраф онуштан, ани хепси газеталары, нердә варды йаннышлык, чевирдиләр геери. Тезек өдеди йапраклар ичин хем бойа ичин.

Гүжүк айын ирми секизиндә ону чаарды шеф кенди одасына, орда топланмыштылар бүтүннә редакциянын ишчилери. Редактор бекледи гирсин Тезек Мити, сора калкты ериндән. О гиимнийди йалабык мор костюман, аякларында сары емени. Тезәә бир секундә гөрүндү, ани редакторун пачаларындан чыкәр диил сары емени, ама ики калын сары йылан кафасы чыкмышлар ордан.

— Кардашлар, — деди редактор, — Тезек Митийи биз верериз милициянын елинә. Насыл шинди исләә билинер, журналист Тезек Мити гидәрмиш колхозлара да коркудармыш председателлери...

Тезек Мити сук-сук башлады титиремәә да чыкты сокаа. О гитти евә йайан. Ики ай геери о гечтийди йашамаа ески чобана Зымба Ристуйа. О дәдунун варды сааде бир оолу, школажы.

Зымба Ристу бекләрди ону. Дәду йапымышты жызлы мамалига. Онун кулаанда тунук йалабыйарды гүмүш күпә. Дәду аннаттыйды Тезәә, ани гагаузларда вармыш осой адет: ачан йок чок вакыт адамын ушаа — о ләәзым койсун бир нышан. Онуштан Зымба ташыйарды шиндән сора ирми еди йыл о күпейи. Бу үзерә да дәдуя инсаннар коймуштулар ад — Зымба, бак койуннара койәрлар нышан кулаана — зымба.

Дәду бекләрди Тезәә, онуштан, ани истәрди сормаа, йок му насыл йардым етсин она журналист, ки бракмамаа колхозлар сүрсүн-

нәр битки чайырлары, зерә йок нердә койун-
нары отлатмаа.

Ачан Тезек гелди, дәду деди она:

— Сән ба, Мити, бән хазырладым жызлы
мамалига. Сән са өлә геч гелдин. Мамалига
сууду.

— Йок бишей, Ристу батү. Бана шиндән
сора не мамалига, не пинир ләәзым ола-
жэк.

— Не олду? Не генә редактор му дакылэр?

— Брак, брак, бән шиндән сора билмеерим
нересини капайым. Оннар бени капана сока-
жэклар.

— Ха йок бишей, йок бишей. И мамалига
да тележән кендинә.

Оннар икиси отурдулар софра йанында,
Савчу — дәдунун оолу йокту, гитмишти ки-
нойа. Зымба Ристу несә аннадарды Тезәә
чайырлар ичин, ани зестлерләр инсаны —
бракмээрлар койун тутмаа, чайырлары сүр-
дүләр. Йок насыл мы Мити йазсын бир кийат
министерлерә да, беким, доорудажэклар бу
йаннышлыклы?

Ама Тезек Мити ишитмәзди. Оун фикри-
риндә башлаарды несә зыннамаа, чаларды
кулакларында чыртмалар хем кларнетләр, ба
йаваш ба хызлы зыннарды каушлар. Даул
нечинсә дүүмәзди, да чалгыжылар шашыра-
дылар ритмайы да музыканын ужу-бужу йок-
ту. Тезек Митигечти ичеринә, сойунду насы
олурса да йатты уйумаа. Ачан о гирди ка-
фесли йорган алтына, осаат далды уйкуйа,
сансын дүштү бир дерин кара куйуйа. Уйку
серсеми о дуйарды, насыл кулакларында хем
буриусунда бүүйер сач.

ХЕДЕРЛЕЗ

Ики ай геери кайбелдиди о чоџук-журналист, ама Зымба Ристу унутмазды ону. Ол малы онун йокту не анасы-бобасы, кимсей да гелмеди сормаа, нердä о калды. Редакциядан да кимсей гелмеди. Несой иш бу? Беки, о кенди качты бирери? Олур олсун, дедиди о, ани истärмишлär канамаа ону,—дүшүнерäk буу, Зымба Ристу дädусу канады чалмарын токатчыны да айдады койуннары сокаа. Сабаленди, саат еди.

— Бр-р-р! Харам!— баарды дäду шен.

Зымба Ристу севärди бу гүнү. Бу гүн— апрелин ирми үчүйдү, сайыларды Хедерлез. Хепси инсаинар савашардылар насы-нижä чыкармаа койуннары күү ичиндän. Осойду ески адет. Зымба Ристу да чок дүшүнмäзди бу ески адет ичин, о таа күчүктän билärди, ани лäйзым тутмаа бу адети. Зымбада варды отуз еди койун. Макар ки о етмиш бир йашындайды, бак бütүн йашамасы о ишледиди күү чобаны. Шинди да о кенди хайваннарыны вермäзди башка чобана— кенди отладарды оннары.

Отуз еди хайван топлау гидärдилär йолдан. Ески чобан осой үүреттийдн оннары, ани койуннар дааамаздылар ойнаны-буйаны. О чоктан таа денедиди, ани койун таа акыллы котан, онуштап тракайы о жер керä асарды койуна. Шинди тракайы онун сүрүжүүндä ташыйарды бир кара үзлү койун. О варды гөрдүү, нижä йабанжы сүрүнүн онүндä гидер кечи. Дäду дүшүнärди, нечин оннар йаклаштырэрлар о шейтан хайваны сүрүйä. Шу сиври сакаллыдан сааде бела: кет гөрсүн бир аач кырда, осаат качер кемирмäй онун кабыны.

Айдайрак койуннары, Зымба Ристу денäмеди, насы етиштилär чайыра. Башка сокаклардан таа инсаинар айдардылар койунна-

рыны чайыра, ойанда-буйанда гөрүнәрдиләр койуч сүрүжүклери. Сааде бырда дәду дуйду кендисини исләә хем илин, таа колай олду солумаа.

Илкйаз шиндән сора каавиленмишти, солук дилди суук, дуйуларды ылыжайык лүзгер-жик. Доорудан демәә, бырда чайырын руху да калмамышты. Иалпы деренин бойунда сычам-сычам йывылыды чамур тепелери. Экскаватор насыл сыбытмышты оннары былдыр, осой да чамур парчалары курумуштулар, да варды насыл санмаа, ани бырдан гечмиш потоп. Бырда йапардылар канал, кенну суламаа кырлары. Ама Зымба Ристу дәдусу дүшүнәрди, ани бу ердән чыкәр тузлу су, да о суйлан йок насыл суламаа башчалары. Бишей йок насыл суламаа: о су йакәр хербир ешиллин. Бу иш ичин аинадардылар таа ихтәәрлар, насыл о тузлу су сызынтыларыны тыкаттырмышты ики араба йапаалан татар Куб-бей. Кенди Зымба Ристу да инанмазды, ани вар насыл сызынтыы тыкамаа йапаалан, ама доорудан биләрди, ани орда чыкәр тузлу су. Койуннар севәрдиләр йаламаа о топраа.

Дәду айдады койуннары бираз илери, орда гермә бойунда, варды бир парча геренсиз чайыр парчасы. Койуннар осаат башладылар чыт-чыт отламаа чимени.

Зымба пинди гермә үстүнә, абанды сопасына да башлады сиретмәә, нижә отлээр койуннар. О севәрди сиретмәә оннары, танымаа хайваннары, ангы сойдан оннар. Ким билмеер, о шашырәр токлуйу хем бобанайы. Хайваннар са херкези кенди дамарындан. Зымба исләә биләрди койун сойларыны. Тә, сүрүнүн илерсиндә тракладарды арада-саатта тракайы караүзлү койун, таа ардындан гидер зифт кара-койун, вар таа вакла, жыба, кывыржык, бизаз, шпанка — ону пак йааны ичин тутәрләр. Тә, айырыжа отлээрлар беш

шишек, токлулар, сүмүклү бобаналар, кузулар... Ехе-хей, чок иш вар насыл аннатсын койуннар ичин сизә Зымба Ристу дәдусу.

Шиндән сора аз инсан тутарды койун — она бак измет ләазым етмәә. Сааде секиз хайвана ләазым ики араба алаф. Ләазым пек чок ишлемәә, тер дөкмәә, ама шинди сиирек инсан малжылыы кулланэр. Евел са гагаузлар тутармышлар биннерлән койун, ен фукаарада вармыш отуз-қырк койун...

Уүлендән сора Зымба дәду айдады койуннары демир йолун йанына да бырда булушту Сепили Танаслан — о айдарды койун сүрүсүнү суламаа. Бир вакыт Танас струнгар дурдуйду Зымбада. Оппар исләә йашардылар — достча.

— Насыл саалык, Ристу бати? — сорду Танас.

— Шиндән сора — мезар капусу.

— Брак, брак, бән таа тез гебережәм.

— Не блә?

— Бу чорбажыларлан шаш блажан. Чекиштиләр бенимнән, суда вердиләр бени. Кенну дивитирмишим ики койуну. Онар са кендилери шашырдылар нышаннарыны да бени кабаатлы булэрлар. Не түрлү сааде нышан йок?! Йа бак хелә койуннара: сол кулаа прик, саа кулаа дүз кесик, сол кулаан ардындан ойук, кырлангач, басамак, тестерә, онүндән — даланты, копча койунун кулаана дикмишләр, зымба, беш зымбажык. Йа бак, төө койунун кулаанада — ирик, чалык, ойук... Е-хе-хей!

— Да-а, — деди Зымба, — бизим гүндә нышаннар бобадан оолуна гечәрдиләр, нышаннар билинәрдилә, да бир кимсей йаланнан алсын беним койунуму — бөлә ны бүүк гүнәә сайыларды!

— Доору, Ристу бати. Дүн гелди ики чорбажы. Бирн баарэр: «Беним койунумда пак

нышан!» О са савашэр койуну динштирмай.
Кудуража... Дүн гелди кийат, суда гидейим.

— Хасталык бишей хайваннарда йок му?—
сорду Зымба.

— Вар, Ристу бати.

— Иа, гөстер оннары бана.

Зымба сайыларды чобаннарын арасында хайван илаччысы. Илачламаа да бежерәрди, варды жимбизи, биркач түрлү йылажы, бежерәрди о енемәй да, бурмаа да хайваны.

Танасчу гетирди бир хаста койуну. Зымба йаттырды ону ерә, бакты исләй, сора колверди. Койун калкты, силкинди да качты суруйә.

— Бу койун делибаш олмуш. Иминдә кызыл курт пейдаланмыш. Ону некадар таа тез ләйзым кесмәй. Иаанысыны да ләйзым вермәй көпеклерә.

Танас кырлигайлан тутту таа бир койун. Зымба ону да бакты, нижә бир исләй доктор сора аннатты:

— Бу койун йапаа ийер.

— Насы өлә?

— Гидер койунун ардындан да ийер онун йапаасыны. Тузлу му она гелер, не. Вер она таш-тузу йааласын, бежим гечежек.

Учүнжү бобананын хасталыыны Зымба осаат таныды.

— Бу койун ыхмээр, жылыз. Онун жеерлери хаста. Ондан шиндәи сора бишей олмайжәк.

— Саа ол, Ристу бати!

Чобан хайдады сүрүйү суламаа. Зымба да йолланды кенди койуннарыннан демир йолундан камышлара доору. Гидәркән хайваннарын ардындан, о дүшүнәрди, насыл олсун да кысыр койун гетирсин кузу. Осой бир гөзәл кузу, ама бакәр фасыл, нижә инсан. Зымба Ристу денедийди бир керә, ани о кара кузу чизәрди ердә бажааннан не са. Сансын савашарды йазмаа йазы ердә. Несой иш бу?

Олмасын шейтан, жады бишей? Бактыйнан о кузуйа, Зымба йапарды ставрозуну. Битки вакыт Зымба дува едәрди Аллаха. Ачан карысы өлдүйдү, Зымба да башлады дүшүмәә өлүм ичин; хазырлады өлүмнүк руба, койду пара чыккыйа филан гүн ичин. Зымбайы гүләрди онун оолу Савчу — онсекиз йашында чожок. Ачан Зымба йапарды ставрозуну да савашарды коркутмаа ону тылсымнарлан, жадыларлан хем хобурларлан — Савчу, отурупта ерә, гүләрди.

Зымба Ристу инанарды ставрозун куведини таа күчүктән. Бир керә 1923-жү йылда коладада о авшамдан хазырландыйды гитмәә нунасына ракыйлан. Исләә билинер, ани ракыйлан гидерләр сабаалән карашныктан, саат бештә-алтыда. О гежә са саат икидә баарэрлар хорозлар, да Ристунун мамусу санэр, ани саат беш да калдырэр оолуну да йолдээр нунасына. Ристу гинер, алэр рақы шишесини да чыкэр сокаа. Гечер байыркы маалейя, чыкэр чатыраа да бакэр, ани она каршы гелерләр бир адам хем кукона кол-кола тутунмушлар. Икиси да биз рубайлан гимни. Доздолайда каар дизә кадар, оннар са йаз рубасыннан гимни. Ачан о кары хем кукона гечерләр Ристунун йанындан, чожок айкырэр оннара да сорэр: «Кач саат?» Адам хем кары бакэрлар она да гүлерлар: «Ха-ха-ха!» Ристу дүшүнер: олмалы, оннар аниамэрлар гагаузча. Сорэр ромынжа. Оннар са гейя: «Ха-ха-ха!» Бир да Ристу бакэр... бакэр да гөрер, ани оннарын бажаклары кара сыыр бажаа. Коркудан савашэр качмаз, ама качамээр — аяклары тутулмуш. Савашэр йапмаа ставрозуну елинийн — йапамэр. Озамаи йавэр ставрозуну дилинийн азында. Да осаат өтерләр хорозлар да о тылсымнар кайбелерләр. Нердә дурармышлар шейтаннар, пейдаланмыш бир талыга текерләя, да о текерлек кенди ту-

курланэр ашаа доору да кайбелер. Озаман-дан Ристуда калдыйды инанмак ставрозун ку-вединя, Доорудан демая, аллаайы инанмазды, ама ставрозу инанарды.

— Сян геери калма адамсын,— сёләрди Савчу. Сааде койуннарлан ишин вар.

— Хадн, хадн бакажэз, не олажэк сен-дән?— мырылданарды Зымба. Сааде кийат окуйэрсин. Не попаз мы олажан?

Зымба Ристу чок керя баарарды чожууна, истәрди үүретмая ону билсин койуннары кулланмаа, ама Савчу истемазди ишитмая да койуннар ичин.

— Чобан олэрлар ен простлар!— жувап едәрди о.

— Сенин гибилери истеселяр да чобан ол-маа, олмайжэклар. Сян бир койун билмеер-син кесмая, ба!

— Беним жаным ажыйэр хайвана.

— Кесмая жанын ажыйэр, ама ачан ийер-син каурма, жанын ажымээр.

— Е-е-е, о башка иш!

Койуннар чыктылар камышларын ичиндән. Бырда варды бир парча чайыржык, нерда ис-лая бүүйәрди кошкаан. Койуннар севәрдиляр кошкаан, оннар севәрдиляр имая карык оту, лобода, сусай, курбаа оту, сүтлү сармашык, чорлан. Ама бу сой отлар шиндән сора аз калдыйдылар. Таа чок варды насыл каршы-ламаа те о отлары, ангыларыны койун имеср — сүүтлен, айы кулаа, гаарга бүкен.

Айдаркан койуннары Ристу дядусу дүшүндү нечинсая, ани койунун барса узанэр ирми беш метрайа кадар.

СҮТЛҮ КУЗУЖУК

Тезек Мити йатарды ики койунун арасында да дүшүнәрди.

Шиндән сора бан койунум. Илктән бу ха-

бер бени хембетән серсем еттийди. Бана гелди, ани кайбелдим, кайбеттим өмүржүүмү. «А-а-а-а!»— баардым бән.— «Нейя бу жеза бана?» Ама ачан гечти еди гүн, бән йаваш-йаваш гелдим кендимә днил осаат, йаваш-йаваш да аннайабилдим, ани койун олмаа таа исләә, некадар инсан. Чекмәә о зорлары: хер гүн гитмәә ишә, хасталанмаа, ишитмәә азар? Не вар бунда исләә? Бән сизә сорэрым? Сиз билмеерсиниз, ама бән хеп истәрдим олсун чок бол вақыдым да урайым кендими бираз философияя. Северим отурупта дүшүнмәә. Вар мы насыл булмаа таа исләә ер философа, некадар койуннарын арасында. Сабаалән хем аушам устү дойурэрлар: папшой кочаны, бираз алаф, чукундур, пләва. Аач дурмээрыз, йок нейя аалашмаа. Чалмарда вар бир таштуз, истәрсән, йала некадар жанын истеер.

Редакцияда ишләркән, варды сыра бән ийәрдим сааде бир керә гүндә, о да аушам үстү. Йазэрсын, йазэрсын түрлү проблемалар ичин, вар насыл акылдан бозулайсын. Таа үч ай ишлейәйдим орда, доорудан шаш олажәйдим. Хализ да о редактор—алтын дишли хайгыр. Брак... брак... брак... хич истәмеерим аклыма да гетирмәә. О кайет зор иштән, режымсиз хем калорнясыз имектән чекеттийди йуфкаланмаа гүүдәм, башладыйды дүшмәә сачларым, бири-бири ардындан уфаланарды дишлерим. Бән шинди да истәмеерим инанмаа, ама чекеттийдим картлашмаа.

Бир гүнү са... бән, траш оларкан, гөрдүм айнада, ани кулакларымын ичиндә чекетмиш бүүмәә кыл. Таа да илери бән денедим, ани бурнумун деликлериндән да чыкэр кара-кара сачлар. Ачан са дөндүм кузуйа, бән дуйдум кендими, нижә бир онеди йашында оглан. Йок бишей, ани бән диши. Қоркэрым сааде ондан, ачан саамал олажам... Башка койуннар

деерлар, ани аҗытмазмыш. Ама бән коркэрым. Вах! Вах!

Хади, хади да шинди она мы кахырланажам. Нейя да инсан сынашмээр бу дүннәәда?

Ачан бени кузуладылар да ачтым гөзлерими,— истедим еммәә. Гиришти узамаа барсаам. Бән шаплаттым дудакларымы, дуйдум мемейи да өлә чекеттим хызлы еммәә, ки куйруум дөнәрди пырылдак гиби. Татлы дуйгудан бән бүтүннә далбындым да несойса фасыл кысмәттән дөндү башым. Хепси билер, ани койун сүдү пек йаалы. Бән таа емәркән, койун йапты ики адым илери да бән ансыздан дүштүм ерә, чевирилдим башашаа да урулдум, сүстүм башка бир койуну, ама о күсмеди бала, үфкеленмеди. Олайды бу иш инсаннарын арасында ийежейдим бир какма аркама.

Не сөлейим? Хепси исләә. Идиктән сора чекедерим дүшүнмәә. Бән истәмеерим бишейжик. Бенидә вар хепси, не ләәзым койуна: сыжак дери, чалмар башымын үстүндә. Бән истәмеерим йапмаа ев, бән истәмеерим евленмәә, аямаа машина, истәмеерим олмаа министир. Ачан са истәмеерсин бишей, хич йок зеег, йок кахыр. Ачан са йок кахыр, хич йыпратмээрсын кендини. Дурәрсин раат. Сгаде дүшүнәрсин кенди-кендини. Да бөлә йашамада, вакыт гелдийнән, ләәзым етишәсин нирванайа. Бу лаф буддизма инанындан. Нирвана бизимжә — женнет. Ким етишер нирванайа, она оләр өлә исләә, сансын ону каблетмиш гөкләр. Кулакларын ишидер мелодияйы, ангысынын ады «кара койун хавасы».

Бән дуйэрым кендими пек исләә. Март гөжеси. Суук, дүзгерсиз хава. Гөкүн дибиндә йалабийәр уфак-уфак йылдызлар. Дон ер да йалабийәр миллиардлан донмуш су парчажыкларынан. Бән са, күчүжүк кара кузу, йатэрым ики бүүк койунун арасында да татлы

уйуклээрм осой бир илинненмиш үреклән,
насыл бир чөк ааламыш ушак. Онда чекедер
ени өмүр — койун өмүрү.

КАУРМА

Иаз вакыды.

Пазар гүнү Зымба Ристу деди оолуна:

— Бүүн кесежэз бир койун да йапажэз каурма. Бән истеерим үүретмәй сени койун кесмәй хем каурма йапмаа.

Савчу жувап етти:

— Койуну кес йалныз, бән азетмеерим бу иштән. Сиз, ихтәр инсанчар, сынашыксыныз гуманизмасыз йашамаа. Беним са пек ажээр жаным дири хайвана.

Зымба шаш-беш зивирдеди:

— Буну му сизи школада үүредерләр? Ачан биз өлежез, ким сизә койун кесежек, ба?

Савчу гүлдү:

— Чыкаражэклар үүреникләр осой машина, ани кендиси кесежек, кендиси да каурма йапажэк. Ха-ха-ха!

Зымба калдырып колверди колуну да гитти гетирмәй чалмардан койуну. Савчу чыкты сокаа да ордан баарды:

— Бака, бән беклейжәм сән кесинжә койуну. Каурмайы йапажэз икимиз.

Гөктә йокту бир да булутчук. Гүн кыздырарды осой титси, ани ачан Зымба гирди чалмара да дурду бираз гөлгедә, она артык гелди илин. Сора о алатсыз паклады ахыры, гетирди койуннара таазә от, дөктү су текнейә. Йаптыйнан буну, Зымба билетти бычаклары. Ачан о чыкарды алажа кузуйу чалмардан — о денеди, ани кәр гөзлеринә бакәр о кара кузу, ангысы пейда олдуиду хализ о гүнү, ачан кайбелдийди журналист. Зымба осаат йапты ставрозуну да үрәй гелди еринә. Сора

дәду кести күзүйү, сойду, парчалады ону, герди софрада дериийи да тузлады ону. Ачан гелди Савчу, о етиштирмишти йыканмаа дерадә, оннар вкисн гетирдиләр йакажак да аулда йактылар атеш. Савчу йардым едәрди хавезлән.

— Бәи северим йакмаа атеш!

Оолу најаклан йарарды одунжук да туштурарды атеши. Бобасы бир тарафта дуурарды йааныйы. Ачан Савчу кыздыртты атеши. Зымба чаарды ону йанына:

— Савчу, йа гел да бак, насыл каурма йаныләр.

Зымба кескин бычаклан айыарды ети кемиклердән. О йаваш-йаваш дуурарды йааныйы, кемиклери да топларды бир синийә. Савчу гетирди атештән тенжередә сыжак су, да бобасы башлады йыкамаа локмалары.

— Йааныйы ләйзым исләй йыкамаа, аннадын мы?

— Аннадым.

Йааны чыкты йакын отуз киләйә. Оннары хепсини Зымба долдурду бир бүүк чүвен ичинә да дөктү орайы бир кила су, таазә су. Савчу тутту чүвенин бир кулубундан, бобасы да өбүр кулубундан: чүвен аарды. Оннар усулуннан ерлештирдиләр чүвени ожак үстүнә.

— Шинди йааны ләйзым кайнасын буулан.

Арада-саатта Зымба карыштырарды чүвендә аач кашыккан. Вакыт гилдәрди ойна, да Савчу башлады сокмаа куру одун атешә: таа тез пишсин каурма дейини.

— Брак, динл ләйзым, — дургутту ону бобасы, — каурма ләйзым пишсин йаваш атештә.

— Е некадар таа беклемәй е? — мырылдан-ды Савчу.

— Йааны ләйзым кайнасын үч-дөрт саат.

Савчу кокту густлу бүүйү, ани геләрди чүвендән да деди:

— Е-хе-хей! Бәи озамана кадар быкажам

беклемää шу каурмайы. Хадн, аннат бир масал.

Зымба бу вакыт карыштырарды тафта кашыклан чувен ичиндä.

— Масал мы истеерсин? Сеслә бир масал, о сана нам ичин олсун. ...Бир вакыт вармыш, бир вакыт йокмуш. Гидәрмиш Аллаа йолда. Бакәр: бир сыртмач отладәр инеклери. Сорэр она: «Насыл гечмää пынара су ичмää?» Сыртмач йатармыш аач алтында гөлгедä, хайлазмыш сенин гиби. Ушенмиш калкмаа да гөстөрмää йолу Аллаха. Калдырэр сол бажааны да чарыын ужуннан гөстерер йолу...

Аллаа бишей жувап етмеер да гидер илери. Бакәр: чобан отладәр койуннары. Сорэр она, нердä вар пынар? Чобан верер Аллаха су ичсин, сора гөстерер йолу. Аннадәр хепсини, нижä дүшер. Бу бетерä шинди сыртмач качэр о шаш даналарын аардыдан, ани геерисиндän брыннээр. Чобан питасы са башка: койуннар гүрлешерлär, топлу гезерлär.

— Ислää масал,— деди дүшүнмели Савчу.

— Бак, Савчу,— битирди лэфыны Зымба.— Сән бу хайлазлыкклан вар качасын төө сыртмач гиби бүтүн йашаманда.

Бу аннатмактан сора Зымба койду чувенä үз грам кара бибер, дафин йапраа, кырыпкырып оннары ики парчайа. Сора койду ики чорба кашыы кырмызы бибер.

— Савчу, бак — деди Зымба, ачан чүвенин капааны,— каурма ичинä лääзым коймаа ики суванжык, оннар даалажэк, кайнадыйнан, ама оннар өлдүрежеклär койунун кокусуну. Шинди таа кайнасын йарым саат, да бакажэз, не олду?

О браады каурма кайнасын, алды шкембейи да башлады йыкамаа ашлак суда, казыттырып-казыттырып ону бычакклан. Ачан еслää паклады шкембейи, бакты, йок му кесик би-

шей да верди шкембейи Савчуяа уусун ону тузлан.

Савчу жувапсыз хызлы-хызлы ууду шкембейи тузлан, арада-саатта чалпалайып ону суйлан.

Ачан хепси олду хазыр, боба хем оол долдурдулар хашлак локмалары шкембә ичинә. Бааладылар ужуну ипликлән, койдулар софра үстүнә да, йасылаттырып шкембейи, кападылар ону таа бир софрайлан. Савчу гетирди бир таш, да ону койдулар баскы.

— Те йаптык иши,— деди Зымба оолуна,— сән гагауз оолу е, ер билмәрсән кадынжа ойнамаа хем каурма йапмаа, озаман сениннән йок не лафетмәә.

КАРА ҚУЗУНУН ДҮШҮНМЕЛЕРИ

Койуннар таа чок отлардылар камышлыкта. Бырда варды куйту ержесзләр, нердә бүүйәрди исләә чименжик хем кошкаан. Тезек Мити да бүтүн гүн отларды кафадарларынан бөлә. О осой исләә дуйарды кендини сүрүдә: отларды, ичәрди су. Тезек Мити хеп дүшүнәрди, хесап едәрди да доймазды севинмәә, несой раатта о булунәр. Не исләә бүтүн гүн отламаа чайырда! Ким дуймады бу йашаманын дадыны, о йок насыл дуйсуи баша кадар өмүрүнүн дадыны хем аннасын, не о раатлык хем не о зеег.

Ким-ким, ама Тезек Мити гечирдийди кенди сыртында түрлү зоорлуклар. Доорулук ичин дүшүнмекләр хер заман зор. Тезек Мити са пек истедийди дүүшмәә доорулук ичин. О үзерә булду бир ер корреспондент газетада. Йсләә билинер, ани журналистләр вар насыл йапсынар чок файда инсаннара. Зорду да гирмәә редакцияя: истемәздиләр алмаа ону онуштап, ани онун кенди занаатыйды—

инженер. Ама ачан Тезек гөстөрди йазыларышы, озаман алдылар. Доорудан демәә, осат алмадылар, редактор деди:

— Бән бир караспандити уурадажам ики афтадан сора. Да онун еринә алажам сени.

Гүздү. Тезек йокту нердә гежелесин. Бир ески досту ишләрди ушак башчесиндә бекчи да гежә бракарды Тезек гежелесин ушаклары ичерлериндә. Тезек йатарды ердә да сарынарды ики палайлан. Гүндүз Тезек гезәрди сокакларда да үөсүрәрди: «Күхү, күхү, күхү».

Ики афтадан сора о генә гелди редактора, Ериф калдырды еллерини, сансын ону алардылар есирләә.

— Вер бана таа үч гүн. Куртуламээрим о караспандитән, отурду насыл Караканзал.

Декабрини едисиндә о завалы корреспонденти алдылар акылдан бозуклары и больничасына, да о ер, ангысыны ададыды редактор Тезәә, бошады. Бу хабердән Тезек корктуйду, ама йокту не йапсын, пек чок вакыт бекледийди о ери. Йок бишей,— деди о кендисинә,— йаза кадар ишлейжәм, сора бакажам бир башка ер.

Таа илк керә, ачан Тезек гелдийди о редакцияйа — беенмедийди, не орда оләр. Редакция булунарды касабаны кенарында, да, булунжәк о йаныйы, о йапан гезди йакын беш километрайа чамур ичиндә, йайаарды бир чискин йаамур да херерси олмушту тапкыр. О евин икнижи катында булунарды хайван лабораториясы. Елли метра да узакта йапыдан булунарды бир ауз, нередә йашардылар о лабораториянын экспериментлери ичин көпеклери. О көпек сүрүсү улуларды гечән машиналарын ардына, инсанара. Да бу көпек салмасындан инсанар качардылар башка сокаклар, да сокак бошту, да чамур ичиндә йокту бир да патекажык. Ачан Тезек гирди о сокаа, көпекләр башладылар улумаа.

Она осой аар гелди, ама о насы-нижӓ гирди йапы ичинӓ. Хайатта дурукланды бираз, жанында хеп таа дурарды те о диил исляӓ дуйгу, ангысы гелдийди она, ачан кӓпеклӓр салдыйдылар ардына. Гирейим ми, осайды гирмейим ми?— дӓшӓндӓ о.— А-а-а! Истедин гаетажы олмаа — озамаи гир. Еер сӓи йардым етмӓрсӓи инсаннара, озамаи ким йардым едежек?

Тезек Мити ачты капуйу, ама бу капунун ардында варды таа бир капу. Пинип ӓч басамак, о ачты икинжи капуйу да. Ачтыиан о капуйу, ону итирди геери бир лӓзгӓр: кимса бир йыртык сеслӓи таказаларды кими-са:

— Есапсыз! Ерӓ сокажам, идирежӓм сана бӓтӓн ферманын фышкыларыны. Несой статья йазмышын сӓи? Кимӓ каршы сӓи калкӓрсын?!

Ачылды редакторун капусу да ордан, нижӓ куршум, фырлады бир генч кыз. Онун ардындан чыкты бир балабан адам, узун бурнулу. Онун бурнусу окадар узунду, ани капудан пейдаланды илкин бурнунун ужу, бир секундтан сора да чыкты кенди редактор. О гечти Тезӓӓн йанындан да гирди бир одайа. Ачык капу ашырысы башлады фырламаа патретлӓр. Редактор баарарды осой чиркин, ани кӓпеклерин улумасы сокакта ишидилмӓзди.

— Маймун! Несой патрет чыкармышын сӓи?! Нечин кӓдрада гӓруимеер тракторун текерлеклери, ама гӓрӓнерлӓр трактористкаларын бажаклары, а? А-а-а! Сынашыксын йапмаа парнография патретлери. Бӓн билерим, ани сӓи чыкарӓрсын патредӓ бӓтӓн касабанын канжыкларыны да бу парайлаи йашӓӓрсын бирдӓн ӓч карыйлаи. Истеӓрси бени да боклаа сокмаа. Хайта! Тез гит та чыкар ени патрет, аннадым мы? Тӓкӓрӓӓм куруйунжа, бырда оласын. Бир бажан орда, бир бажан бырда!

Хайада фырлады патретчи. О ерифин бир бажаа кысайды да о топаллайрак чыкты сокаа, тутарак еллериндä ики фотоаппарат, бойнусуна да асмышты бир бүүк чанта. Пенчедан ислää гөрүнärди, насыл о качэр сокакта, көпеклär да улуйарды онун ардына. «Аллеле, урдум үстүнä»,— дүшүндү Тезек. Онун дүшүнмелерини бозду редакторун сеси:

— Не аарээрсыңыз бырда?

— Бән иш ичин гелдим. Сиз ми редактор?

— Ким сизи йоллады?

— Филан адам.

— А-а-а! Озаман ислää!

Редактор узатты елини.

— Хулуз Николай Буйнузович...

— Тезек Мити.

Оннар гечтилär редакторун кабинетинä. Хулуз отурду каба скемнесинä, койду дирсеклерини гениш йалабык софрайа.

— Бүүн бән йок насыл сени кабледейим. Гележән пазеертеси. Беним бүүн ишим вар. Бән йаздым бир статья— орда бән верерим идея, ани лääзым топламаа сокаклардан көпеклери да ачмаа фабрика. Орда сойажэклар оннарын дерилерини да йапажэклар калпак хем йакалык. Кемиклердән да ун йапажаклар, карыштырмаа комбикормайлан. Тä, статьяйы йаздым, калды сааде адыны коймаа...

Ачан Тезек чыкты сокаа, саат алтыйды аушам үстү. Йаайарды каар. Да о истеди булсун бир бейгир, геери доору налласын ону да гитсин оралара, нердä кимсей булмайжэк ону.

ТОКЛУ

Еди айдан сора Тезек Мити йапты бир бүүк вывод: койунун хем нисанын өмүрү пек бензеер. Токлу олдуинан, нисан чекедер ана түүсүнä гирмäя. Ачан о етишти токлу йашы-

на, она чекеттиләр кочлар бакмаа. О кочлар хайырсыз инсаннар. Йазын, ачан Тезек долдуйду гижник да башладыды йуварланмаа ердә — истамейипта урулду кочун аякларына. О, бир серт шей, башлады сүсмәә Тезәә, хич бакмээр, ани о диши. О ансыздан етиштирәмеди калкмаа, коч са каптырды о кырык буйнузуннан. Хепси койуннар сииредәрдиләр, кимсей карышмады. Исләә билинер, ани койуннар таа акыллы кочлардан. О фена кочу Тезек бензетти редактора. Хайван онун гиби хулузду. Бир чала санды: олмалы редактор дөндү коча, бырда да зееглесин ону. Не олмээр дүннәда? Тезек осой үфкеленди, ани деди кенди-кендисинә: «Адам мы бән, оса фышкы мы?» Да йапты маана кайбетти кендисинә. Коч чевирди сурадыны бир йанына, да бу момент Тезек сиври буйнузуннан каптырды онун бурнусуна. О таа инсан йашамасында биләрди ани бурну пек ажыйан ер. Буйнузу разгелди кочун кәәр бурнусунун сол делинә. Ажыдан коч адык гелди да башлады үүсүрмәә каннын, анырарды, сансын ону өлдүрәдиләр.

— Бе-е-е! Бе-е-е!

«Таа уражан мы? Тут аклында».

Бундан сора башка кочлар чекеттиләр долаинмаа Тезәән йанындан. Кәр нижә инсан йашамасында: истесән сайсыннар сени, каптыр аззына. Карылар да, оннар не шейләр?! Ехе-хе-хей! Чожук! Кәр алалым редакторун йардымжыйкасыны — о хализ шейтанды. Онда варды хепси прост табеетләр, ангылары вар көтү карыларда: маскаралык, домузлук, феналык, икиүзлүлүк.

Бир керә редактор вердийди Тезәә изин, йазсын бир статья ишчи ичин, ангысы чыкмээр ишә. Тезек баша кадар аннамады, не истеер ондан редактор да гирди онун кабинетинә, соруштурмаа ону-буну. Ачты капуйу,

урмадыйнан пармааннан. Редакторун йанында отурарды йардымжыйкасы. О саа колуннан сармашмышты Хулузун белинә хем кенди будуннан ууштурарды редакторун будуна. Тезек йапты, маана гөрмеер бишей да сорду редактора:

— Шеф, бән аннамадым, не форма йазмаа статьяйы о адам ичин?

Редактор да бакты Тезәә, жувап етти:

— Нестә, Мити, сор адама, нечин прост ишлеер?

Тезек ачты аазыны, таман истеди сормаа таа бир соруш, ачан векили фена деди:

— Сүндүк, гит... гит, етежек сүзүлдүн бырда!

Тезек шашарды, несой бөлә гөзәл кары йаманэр осой чиркин, титси адама. Насыл о бракэр өпсүн ону о пазлама дудаклы редактор?

Бир керә, конуштан сора Елизавета чаардыйды Тезәә, гечирсин ону евә кадар. Елизавета сарфошту да гүүсүннән абанарды чожжаа.

— Гел бана бүүн мусаафир,— деди Лизавета,— гележан ми?

Тезек да сарфош олду: өлә байымлы карды Елизаветанын сачлары хем тени. Ачан оннар етиштиләр онун квартирасына, ансыздан гелди машинайлан редактор. О алды Елизаветайы колтуундан да сүрүдү икинжи ката. Тезек дурду пенчерерин алтында, бакты. Ама шилак өлә да тутушмады, редактор да чыкмады сокаа. Несой табеет бу карыда, бракэр йавсыннар оннар не истерлар, кенди са сайыләр векил.

Диши табеетлерини Тезек Мити үүренди, ачан олду койун. Бир керә, ачан булуштулар Зымба Ристу хем Сепили Тапас, бир койун йаклашты оннарын йанына, маана отларды.

О динди койун — о журналист Тезек Митийди. Чобан аалашты Зымба Ристуйа:

— Несой табеет беним о карымда?

Зымба Ристу гүлүмседи да деди:

— Аннадайым мы бир масал?

— Аннат.

— Бир вакыт, Адамнан Ева йашаркан, олмуш оннарын чок ооллары, кызы са сааде бирмиш. Ооллары хевен истәрмишләр о кызы алмаа. Адам демиш: «Дурун, бән сизә булажам кары.» Алмыш адам бир чувал да гитмиш кыра, пайсынымыш топламаа кемик, не кемик олурса. Булмуш жанавар кемин, көпек кемин, кеди кемин, сыыр кемин, хергелә кемин. Долдурмуш бир чувал кемик да гетирмиш евә, коймуш ичери да йалвармыш Ахлаха, йапсын о кемиклери кары. Аллаа йапмыш о кемиклери кары. Да оннара евермиш Адам оолларыны. Шинди карылар түрлү табееттә: кимин кеди гиби, кимиси да хергелә гиби. Ани хергелә гиби о карылар чынар, насыл бейгир. Кожасыз кары — шижә йуларсыз бейгир.

Акына да, — дүшүндү кузу, — Бизим редакторун векили хализ бензеер йуларсыз бейгирә. Ачан Тезек ишитти бу масалы, пек жаны аҗыды, ани йок бир йапрак да йазсын бу масалы. О хич хесап етмеди, ани Зымбада вар бөлә дерин өмүр философиясы. Тезәйн кашынды аучлары йазмаа бир аннатмак Зымба Ристу ичин. Ах, олайды беним бир тефтержим, — пишман оларды Тезек.

ЖАНАВАР ЙОРТУЛАРЫ

Ев ичиндә хер керә кокарды койун дерисинә. Зымба Ристу дүшүнәрди, ани ичердә кокмайайды койуна — о гинип да ааражәйды о ери, нердә кокэр койун дерисинә. Ама бүүн башка гүндү. Бу гүн гелдийди бүүк

йорту — Жанавар йортулары. Ким тутэр койун — ләәзым тутсун бу йортуйу да. Бир керә Савчу сордуйду бобасына:

— Е нечин инсаннар тутэрлар Жанавар йортуларыны?

— Хе-к... онун да вар йортусу.

Зымба Ристу да аннайамазды баша кадар, ким чыкармыш бу йортуйу? Ама исләә биләрди, не аннадардылар жанаварлар ичин ески чобаннар. Чобаннар көтүләмәздиләр о хайваны. Ачан истәрдиләр мететmäә бир чобаны, сөләрдиләр:

— О жанаварлан дост!

Бир керә, генчкенә Зымба Ристу, сүрәрди мерайы Айкыры кулаан йанында. Думан сармышты ери, ачан о дөндүйдү икинжи сырайа. Башладыйды айдыннанмаа. Нечинса көпекләр талига йанында башладылар салмаа, да бейгир үрктү геери. Зымба бракты пулуу да гитти бакмаа нечин улуэр көпекләр. Ансыздан чизидән калкты жанавар. Бир бүүк, балабан, боз жанавар. Лүзгержик даатты бираз думаны, да Зымба исләә гөрдү жанаварын гөзлерини. О бакты-бакты адама ешил гөзлериннән да сора, каави-каави басарак сүрүлмүш чифтә, гитти ашаа, кулак ичинә. Зымба коркудан дөндү, ериндән да сааде етиштирди денемәә, ани кулакта вар таа ики йабаны. Көпекләр салардылар талига алтындан. Нердән да гелди оннарын йанына бир пали. Уфкедән о көпекләр параладылар о йабанжы палини.

Евә гелдийнән, о аннатты, не гелди башына. Доксан йашында бүүк мамусу деги она:

— Оннар сана докунмадылар онуштан, ани бән хер йылын тутэрым оннарын йортуларыны.

Сора, чок йыл гечтийнән, хеп чобаннык едәркән, Зымба Ристу булушарды жанаварларлан. Ама йабанылар докунмаздылар онун койуннарына. Зымба таа чок коруйарды жа-

наварлардан ешеклери. О биләрди ихтәәрлардан, ани жанавар дадарса ешек локмасындан, сора еди йыл сырадан гележек о ерә.

Жанавар йортуларында йапаа ишлемәә олмаз. Аннадардылар, ани бир валканешли чобаны тутмушту ики жанавар о иш ичин, ани онун карысы йапаа ишлемишти Жанавар йортуларында. Факир сойунәр чыплак, бракәр рубаларыны да качәр да куртуләр.

Жанаварлар тутармышлар кабаатлылары күү ичиндә дә. Бир кырбаалылы чобан аннатыйды Зымбайа, насыл үч йабаны гелмишләр она евә да савашармышлар гирмәә ичери. Сааде озаман гитмишләр, ачан онун аклы ермиш сыбытсын капу аралыындан ени кушааны. О кушаа докумушту карысы диил чоктан. Не дайак имишти карысы, ани жанавар йортуларында ишлемиш йапаа.

...Гетирип буннары аклысына, Зымба чыкарды саклы ердән бир курудулмуш жанавар келлеси да баалады онун аазыны тасмайлан. Сора топлады ичердән бычаклары, хербир кескин ишлери да койду оннары асыр алтына.

— Нәбәрсын сән ба, бака?— сорду Савчу, ангысы хемен гелмишти школадан.

— Жанавар йортулары гелдиләр. Кескин ишлери ләазым сакламаа.

— Хеп таа тутажан мы бу йортулллары. Нердә шинди сән гөрдүн жанавар?

— Сән санма,— деди Зымба,— о гележек озаман, незаман сән ону бекләмейжән. Жанаварлап йок насыл чекишмәә. Кимни вар койуннары— о хич да йок насыл бозушсун онуннан.

КОЙУН НАЗЫЛАРЫ

(Бу йазылар йазылыды папшой кочанында)

Хайвана дөндүктән сора, бән дүшүндүм, ани ләәзым йазайым, насыл олдум койун, неләр гечирдим, неләр гелди башыма, не дүшүнерим бән бу иш ичин. Доорудан демәә, нисан дөнеүн хайвана — йоктур ишиттим. Бу ишләр ләәзым калсын. Ама не түрлү бу иши чыкармаа баша? Койунда йок не карандаш, не да йапрак. Олса да, нердә тутажам бән онилары? Койун тырнааннан пек зоор тутмаа карандашы. Бән бир кач керә саваштым, сыкып ики тырнаан арасында бир баа чыбыжаа, йазмаа ердә бишей. Ама койуннар өлә фасыл бактылар бана о бүүк маави койун гөзлериннән, ани бән сыбыттым о баа чыбыжааны да, маана бишей олмады, гириштим кемирмәә папшой кочаныны.

Бундан сора бән дүшүндүм, ани исләә олажэк бән йазайым, не бән гечирдим, benim дүшүнемелеримдә. Не олажэк, хепсини тутажам аклымда не фикир гележек, ону да аклымда тутажам. Евелки Грецияда Сократын, философия школасында, үүренижиләр бишей йазмазмышлар йапраклара. Не аннадармыш ониара Сократ, онилары үүренижиләр тутармышлар аклыларында. Бән да бөлә йапажам. Сиз вар насыл дейәсиниз, не вар насыл тутсуи бу нисан кенди койун кафасында. Вар ижә сорасыңыз. Бән билерим, ани сиз буну солейжениз. Онуштан жувап едерим — бән да кәр койун диллим е. Бән койун нисаны, доорудан демәә, физиология тарафындан, бән уникам-хайван. Саалыжаклан! Сабаа чекедерим йазмаа дүшүнемелерими...

ҚАСЫМ

Гүз гүнүйдү. Чобаннар даадардылар инсаннарын койуннарыны. Қасым гүнүндә чобаннар битирерләр ишлери. Бужакта осой адет— койуннар кышлээрлар чорбажыларында.

Зымба Ристу чаарды оолуну Савчуйу:

— Гел йардым едежән бана койуну кесмәй.

Биркач таказадан сора Савчу карез гелмәзди шиндән сора йардым етмәй бобасына койун кесмәй. Оннар икиси чектиләр кара токлуйу фидан алтына, нердә варды асылы ченгел. Зымба йыкты койуну ерә да осаат кести хайванын гыртлааны. Оннар астылар койуну сол бажаандан ченгелә, да Зымба башлады соймаа хайваны. Дәду сойурду койуну хем аннадарды Савчуйа:

— Кесерсин койунун бувазыны, чыксын кан, жанындан да чыксын, пихтиленмесин. Сора шиширерсин камышлан койуну, хербир ерә гирсин солук. Сора йарэрсин гыртлаандан куйруунадан, йапэрсин ставро гиби оң бажакларындан геерки бажакларынадак. Да чекедерсин соймаа дерийи— геерки бажакларындан хем куйруундан ашаа доору. Баш пармааннан сойэрсин ашаа кадар.

Бундан сора, алып та кесерсин шкембейи. Йаайы унутма сыйырмаа. Ондан илач олэр исләй. Сора чыкарэрсин гөден барсааны, калан барсаklar ардындан. Буну йаптыйнап, айырэрсин кафайы гыртлаандан. Бак, усулунван дүшүр синийә шкембайлан барсаkлары. Куртулдуйнап барсаkлардан, чыкарэрсин бийаз жеерлери, кара жеери, жаны, далаа. Оннар гидерләр каурмайа. Ич йааларыны койэрсин бир чанаа, унутма: ич йаасы— ен исләй илач. Кафайы кайнадэрсин сүүш. Ону дәдулар ийерләр.

Ачан оннар битирдиләр парчаламаа койуну, Савчу сорду бобасына:

— Бака, нейчин сән кестин ен гөзәл кара койуну?

— Совхозун директору деди, ани сабаа геләрмиш редакциядан газетанын редактору бизим күүйә. О редактор нек севәрмиш койун каурмасы. Бизим са күүдә бендән каарә кимсей бежерәмеер шиндән сора йапмаа каурма.

Зымба Ристу силди еллерини бир пачаврайлап да деди:

— Савчу, истеерсин ми үүренмәә, насыл танымаа кач йашында койун. Буну вар насыл танымаа, сааде хайванын дишлериндән. Билежән да кимсей сени алдатмайжәк.

— Истеерим.

Зымба Ристу алды кафайы да баш пармакларыннан ачты аазыны. Ачан Зымба чевирди кафайы гүнешә да бакты онун аазына, ансыздан качырды кафайы, сансын еллеринә йылан сарылды, да чиркин баарды:

— А-а-а!

Койунун аазында инсан дишлерийди, он дишлери уфаланмыштылар көкәдан.

**ГЕНОВ
ГЕОРГИЙ**

Генов Георгий Иванович дууду 1959 йылда Чадыр-Лунга касабасында. Бираз үүренди Кишиневдакы университеттә, журналистика факультетиндә. Чалышэр түрлү ишлердә. Ёашээр Кишиневун Дурлешты көшесиндә.

Чок йашады дәду да бир сабаа аннады, ани гелди онун да вакыды. Кенди да аннамады, нердән бөлә умут, шашты. Шашты, ани йокту коркусу. Корку варды илердән, ачан онун сырты каларды шиндики вакыдын алтына, ачан вакыт ансыздан копарды, да о, күчүжүк бөжөк гиби, тырмашарды йарын кенарына, корку баарарды хербир дамарында, да сааде о верәрди она кувет йашамаа. Йашамаа не да олурса. Хеп өләйди, ачан оннар икиси чингенә Ванчуйлан чалдыйдылар Ромыниядан ики паалы беегир. Озамап оннарын ардына такыштыйдылар жанларлар: аркаларына солуйардылар коолайаннарын беегирлери, беш-алты керә геердән атеш еттилар.

Чок керә өлә олдуиду. Хем херкерә варды корку. Ама о алдадарды өлүмү да каларды йашамаа. Бүүн са корку йокту, бу иш сөләйди: «Да, гелди сенин вакыдын, йок не йапмаа бунуннан».

Не йапмаа? Гелди онун да вакыды бакмаа геери, йапажаа заман битки адымы. Инсанын вар бир бооржу дүннәәдә — өләй. Ама бу динл бир бүүк есап. Биз хелсимиз гелериз бир түрлү, ама гидериз херкез кеидийжесинә. Тә онда, насыл биз гидериз, — хелси: севинмелик, ажы, доорулук хем йалап, күчүжүк хайынныклар хем гиргинникләр, достлук хем севги, хем таа банка ишләр, ангыларыны йок насыл сокмаа бир сыраһа, ангысыны йок насыл тутмаа, ама о өлә татлы, насыл олмуш айва кокусу, — да буна денер йашамак.

Онун Бужаанда кайнарды йаз. О бир шашкын гиби долуйду сыжак куветлән. Дев

куветли гүнеш топраа верәрди кенди севги алифини. Да бу кызгыныктан йанмышты отлар. Сааде йолларын тозу алтында варды серинник.

Гениш йайылмышты кырлар хем бааларлар. Ешерәрди сирек салкым аачлары. Оннарын да тозлуйду йапраклары. Нердә са гөк диндә учарды бир куш. Шиндән сора хепси буинар онунду хем дилди онун.

...Зын каранник. Йылдызлар йалабийардылар гөктә, нижә терли гөлмек үстүндә туз. Кулак ичиндә, нердә сык-сык бүүмүштү түлү аачлар, пытыраклар, каранник бастыарды таа аар. Ванчуун ашлак сеси:

— Йорги, оннар гечтиләр сол тарафтан. Ишидерсин ми?

Беегир тупуртусу карышты үрек дүүлмесиннән. Кайыл олдулар. Корку да кайбелди.

— Йаваш, Ванчу, йаваш. Оннар вар насыл геери гелсиннәр. Бир саат, ики, биткисизлик.

— Йорги, бырда пынар вар, ба. Пынар!

Пынарын диндә, насыл тунук айнада, гөрүнәрди бир гөк парчажыы. Ики киши сулээр йылдызлы гөктә беегирлери. Сора кендилери хызлы-хызлы ичерләр су. Таазә суйун дады. Насыл ананын дудаклары...

Дәду гарип гүлүмседи. Битки вакыт онун аклысындан гечәрдиләр чоктанкы олмуш ишләр. Бу картиналар тутушардылар насылса ачык-ачык да каплаардылар бүүнкү гүнү. О дуйарды бүүнкү гүнү саде о бетерә, ки сызлаарды омузу, ангысыны таа гечлииндә делдийди куршум. Да геләрди она, ани бу асталыклар, гелиннерни шеи сеслери, ушакларын мизлемелери — чоктанкы, унудулмуш гиби ишләр, ама достлары, ишләр, ангылары геләрдиләр она йылдырым гиби,—шиндики, бу парчалар копарылма фикирли чимчирикләи Вакидын каранынндан. Хепси долашмышты

ихтиар кафада. «Карт делерди»,— дээрдиләр онун ооллары.

Ама дәдуйу гетирди кендисинә насыл са шүлә. О бүүйәрди да каплаарды ону хептән. О дарсыклы дөнәрди геери, савашарак орда булмаа раатлык. Ама бу иш йардым етмәәзди, раатсызлык хем кахыр таа сык баттырардылар ону. Буламаазды о раатлык бүүнкү гүндә да. Не са дүшәрди да кайбеләрди онун аклына гетирмеклериндән. Да бу йапарды онун өмүрүнү несой са фасыл хем долашык.

Дарсыклык гетирди дәдуйу кендисинә, верди она кувет, да о гиришти гезмәә сопасыз. Хеп таа аннайамайрак, нердән гелди она бөлә каавилик, о чекетти дүшүнмәә пынар ичин...

О чок керә варды гөрдүү кырда пынар, ангыларны казмыштылар инсапнар хайыр ичин. Да ачан кофа шалдырдаарды дерин пынарын ичиндә, она геләрди, ки о ичер суйлан билә пынары йапан инсанын каавилинини хем хошлууну.

Пынарлар... Оннар чок вар Бужакта. Да хербирин тузлужа суйу коруйэр фасыл инсанын хошлууну, коруйэр о инсанын жаныны да йанэр хысым о инсаннары, ангылары ичтиләр о пынардан су. О вардыр гөрдүү йыкылмыш пынар, сансын йок ким ишитсин сыраламалары.

Фасыл дуйгу йаваш-йаваш бүүдү, да о дүшүндү казмаа бир пынар. Коймаа хепсини кенди ерлеринә. Ачан Ихтиар есаплады йаппама бу иши, дарсылык хем корку кайбелди. Гелди раатлык хем куйту. О олду кырлан бирә-бир. О ишидәрди кырын сесини да жувап едәрди она. Бу лафетмейи аннарды сааде о.

Сабаалән она гелди унукасы, оолунун чоңуу, ангысыны о хепсиндән чок севәрди. Унукасы деди, ани о битирди школайы да кабетти документи, ангысынын кабында йазы-

лы «Аттестат зрелости». Ихтнар гүлдү бу ла-
флара. Вар мы насыл бу кийатчааз гөстерсин,
ани чо́жук гирмиш ана түүсүнә.

— Не дүшүнөрсин йапмаа шинди?

— Билмеерим таа, дүшүнөрим гитмәә үрен-
мәә.

— Исләә. Ама шинди?

— Биз достларлан топландык гитмәә Қа-
ра денизә.

— Сән ләәзымсын бана. Гидежез казмаа
пынар.

— Исләә.

— Сәбаа гидежез аарамаа кырда ер. Сәбаа
ләәзым еркен калкмаа, бу аушам еркенжә
йат. Шинди гидежез комушуйа алалым беги-
ри хем бедаркайы.

Сәбаа дууду таазә хем гүнешли. Илинже-
жик бедарка кошулу бир алчажык чакал кы-
сыраклан шен кайарды тозлу кыр йолунда.
Иаз сәбаасынын сыжаа, отларын кокусу, ге-
нишлик, ангысыны вар насыл бензетмәә сааде
денизә, куш сеслери, койун меелемелери, то-
праан сыжаа — хепси бунар гетирдиләр дә-
дуйа куведиши.

О калкыверди бедаркада да баарды, не вар
үнүү:

— Э-э-э-й!

Сора сыклык етти, насыл генчкенә, каптыр-
ды бегира бир камчы, да кысырак, кычатып,
копушту атлайарак.

Хепси атылды ондан. Өлүм дуйгусу да. Хеп-
си, не ичин о дүшүнәрди битки вакыт, кайып
олду, да калды сааде Кыр, бегири топуртусу,
солук, ангысы хызлы гирәрди онун жеерлери-
нә, хем каршы гелән гөк. Ама бу чимчирик
гиби дуйгулар сүүндүләр, насыл сүүнер ха-
вез, да генә о гелди кенди-кендисинә, дуйду
карт тенини, хазыр олду йапмаа битки ады-
мы. Бу дүшүнмекләр енгел етмәәзди она

аарамаа ер пынар ичин. Сааде үүлендән сора дүду дартты тербеелери да деди:

— Бырда.

Унукасы уйанды дәдунун сесиндән да бакынды:

— Бырда. Ислаә ер. Бырда вар су хем диил дери да.

Дәду чизди ердә камчы сапыннан томбарлак бир чизи.

— Бырда казажәз.

Унукасы шашты онун билгисинә, ама сусту. О биләрди, ани дәду азетмеер каршы лафтан.

— Сабаа чекедежез казмаа.

— Дәду, сән булажан мы бу ери?

Дәду жувап етмедн...

— ...Иорги, сән бракмәжан мы бени?— Ванчунун гөзлери бакардылар ажызган хем умутлу.

— Бракмайжам. Сән даиан ики гүн. Та шарап, екмек. Бән гележәм.

...Курум гечмишти чингенени забун гүүсүндән.

— Ванчу, бән сатажам малы да гележәм геери.

— Иорги, сән булажан мы бу ери?

— Булажам, коркма.

...Гөзүнә гелмекләр кайбелдиләр. Дәду бекледи бираз, санды, ани оннар гени пейда олажәкләр, ама оннар башка дөимедиләр.

— Сабаа чекедежез.

— Ислаә.

— Гитмейжез таа битирменижә, Имәә хем ичмәә гетирежек бобан.

...Оннар казардылар артык үч гүн. Пынарын кара делин фасыл далгалаарды дәдунун үресни. О чекәрди ону, йаклаштырарды кендисинә. Хеп таа дернинә гирәрдиләр оннар. Хеп таа йакын суйа. Хеп таа нек истәәрди дәду анәмаа, не йапты о бу дүннәдә, насыл йанады? Ким о?

Илкин топрак карайды, йымышакты. Хыр-лец колай батарды. Сора бенизи диишти. Боз топрак таа зор вериләрди инсаннара. Сора чекетти кырмызы топрак, ангысы немди...

Топланды үзүмнәр. Ени шарап, доорудан демәә, о диилди таа шарап, несой са дели, кайнаган ички, шаш оларды фычыларда. Уф-леди лүзгерләр, гөтүрерәк илин аучларында сыжаа севән кушларын сүрүлерини. Гелди дүүн вакытлары.

— Йорги, сән беенерсич ми Василкәйи?

— Билмеерим, боба.

— Бай Никулай деди, ани о верәрмиш чиз ики беегир хем баалары, ани Кырчан кулаан йагында.

— Исләә баалар. Бизим да мералар йагында.

— Исләә, ани сән аниээрсын бени, Йорги. Бән тез өлежәм...

...Топрак карайды хем кокулуйду. Гелди чиркинди, гөзлери коркакты. Ичер каранькты, хасыр четинди, Василянын кыса баармасы — хеси бунар өрүлдү гечерәк жанына, насыл жанавар уулумасы.

Дәду гелди кендисинә. Гөрдү унукасынын сурадыны.

— Не сана олду, дәду?

— Бишей. Түрлү ишләр аклыма гелдиләр.

— А-а-а. Бән са сандым, ани бишей олду.

...Хей, Йорги, нердә Ванчу? — Бир карагөз чингенәйка ойналарды шалинкасынын учларыны да онуштан жыгырдаарды онун лифтлери.

— Нердә калды о? Не сусэрсин, Йорги?

— Йок шидән сора о. Тә онун пайы. Ал.

— Насы өлә? О йок, сән са варсын?! Сән алдадэрсин бени. Олмалы, о гена гитти о рускайа.

— Бән сана доору сөледим. Ал паралары.

— Аллахым, Панайажыым! Бетвалы олсун о гүн, ачан о булушту сенинән!..

Бир гежә бир да гүн о арады ону. Ама о гөрәрди сааде узакта жандарлары. О йалварарды Аллаһа йардым етсин она, макар ки биләрди, ани гитмейжек каршы о атлылара, ангыларын еллериндә йалабаарды түфекләр.

Сора са о, бетва едерәк кендисинә, жандарлара, Ванчуйа, айдаарды бегири, сансын ону геердән коолаарды Ванчунун бүүк гөзлери.

— Йорги, сән булажан мы бу ери?

...Илкин топрак карайды, гежә са диилди каранник. О маавийди, печни ки кара топрак йалабаарды.

...Чок гөрдү о кенди йашамасында. Гечирди ики женк, аачлык. Тутарды о аклысында илк автомобил. Жамбаз тозадарды шоферин йанында күүйүн бир ужундан өбүр ужуна. Гетирди аклысына о, насыл йапты ромында аскерлини. Да насыл бир йаз гежеси, алып түфеени, качты евә. О гежедән сора, ачан ишидилди атеш етмекләр,— ромыннар хем немцеләр качардылар Бужактан,— о чыкты тавандан да урду ики плутонер, ангылары гелмиштиләр алмаа онун талигасыны хем бегирини. Еркеи сабаалән йолдан гечтиләр танклар кырмызы йылдызларлан.

Инсаннар лафедәрди несойса колхоз ичин, дээрдиләр, ани топрак, мал олажэймыш хепсинин, да нейи казанажэймышлар, пай едежэймишләр хепси ишчилерә.

Ертеси йыл гелди бела. Делермиш гүн сансын топланмышты еритмәә топраа. Ама топрак са сааде чатлаарды. Чотуклар карармыштылар, екиннәр хем отлар дүбүдүз йанмыштылар. Тоз учарды хавада. О гетирди аклысына о гүнү, ачан өлдү онун еи күчүү. Сора өлдү Васила да...

Гүннәр са гечәрди бири-бири ардына, ай-ай

ардындан. Илкйаз геләрди. Ляйзымды гечир-
мәй, куртулмаа. Куртулмаа не олурса олсун...

Да гелди о, не ичин баарарды о битки се-
синнән. Русиядан гелди екмек. Гелдиләр ма-
шиналар, тракторлар. Да Йорги гөрдү инсан-
нарын суратларында шенник. Ону койдулар
беклемәй ени колхозун терекесини. Бүтүн гүн-
нәрлән о дурарды аач, ама хич таа бир тене-
жәй, ангылары йалабаарды алтын гиби, ан-
гылары йапарды инсаны шаш, алдаттырарды,
докунмады. О кооруду екиннии илкйаза ка-
дар.

— Бән инандым сени, Йорги. Саа ол. Биз
йанылмадык сендә.

О, билерсиниз сиз, насыл кәәмил Бужак
йаз аушамы, ангысы адээр серинник! Сар-
фош едән от кокулары, ангыларын ичиндән
ени каави дуйуләр пелин кокусу. Дипсиз гөк,
серпили йылдызлан, хем башсыз кыр бакәр-
лар бири-биринә. Да солуун тутуләр бу ики
кенарсыз иштән — топрактан хем гөктән. Да
гелер, ани шинди бүежәк канатларын да сән
учажан куш гиби, ангысыны калдырәр йука-
ры ана топраан солуу. Боллук дуудурәр сер-
бестлини. Да гелер, ани йок сынар, ангысы
вар насыл дургутсун сени да онуштан дуйәр-
сын кендини Дев адамы гиби да вар насыл
йаннашасын Ерлән Гөкә.

О! Бужак, сән гөзәлсән сыжакта, ачан чат-
лээрсын, да ауч гиби чатлакларында вар на-
сыл окумаа сенин историяны; илкйазын, ачан
трактор гүрүлтүсүндә вар насыл ишитмәй да
аннамаа сенин беклейән севинмелини. Ачан
ени башчаларын сеслериндә ишидилер ески
легендалар, генч гөзлерин йалабында гөрү-
нер ени гөлләр хем каналлар; дуйуләр онүндә
таа чок ени умутлар хем истемекләр. Бу-
жак — тарла кушун баармасы, даул дүүлме-
си, шарап делирмеси, ихтиарларын фикирли

лафлары хем генчлерин кыйаклыы. Бужак...
Бужак...

Маави гежә сарды кыры. Пынар хазырларды коблетмәә ичинә пак, тузлужа суйу.

— Дәду, сән йуфка мы дуйәрсин кендини?

— Йок бишей, оолум. Бана исләә, өлә исләә, насыл чоктан олмадыйды исләә.

— Дәду, доору му, ани сән, генчкенә, чалармышын Ромыниядан беегир?

— Доору, оолум, доору.

— Е нечин сән бана хич бир керә да аннатмадын?

— Не ләәзым сана билмәә өлә ишлери? Аннэйжан мы сән бени? Сән таа кысметлийсини бендән, сенин жанын диил оталы жанавар уулумасыннан. Шинди жанавар хич калмады бизим кырда. Ачан олду колхозлар, кыра чыкты тракторлар, жанавар йок олду Бужактан.

— Дәду, доору му, ани сени ранит етмишләр ромун жандарлары хем өлдүрмүшләр сенин достуну?

— Доору, оолум.

— Дәду, бән хеп дүшүнерим, нечин бу хепси вар... Биз... Нечин биз йашээрыз? Бән ачан окуйэрын пеливаннар ичин... Аннээрсини мы?

— Аннээрым, оолум.

— Бән дүшүнерим да билмеерим, насыл йашайым.

— Оолум, бән диилим пеливан хем диилим үүреник та. Беним йашамам гечти кырда. Озаман хепси башка түрлүйдү. Чок ши бән гечирдим. Кими керә бана гелер, ани гечирмедим хепсини бән, сансын о бир башка адамды.

— Дәду, бән нердесә окудум, ани инсанын өмүрү бир гөз кыпмасы гибиймиш бу дүннәәда.

— Өлә, оолум. Онуштан ләәзым савашмаа таа чок етиштирмәә йапмаа. Аннээрсини мы

бени? Шиндики заман иликли гечмишлән. Онуштан бән жувапчийым сенин ичин. Сән жувап едежән башкалары ичин. Бу иш, насыл синжир... Насыл пынар. О чекедер дериндә да гидер илери, йукары. Гидер, ама корээр, нейи инсаннар йапымышлар биздән илери. Бунда вар benim да бир пайжаазым. О йысым едер бизи хем гележеклери биздән сора. Аннээрсын мы? Йысым едер хем коруэр. Инсаннар алажэклар ондан хошлук, севги, некадар олажэк бу дүннәә. Бунун йок ужу. Сән аннээрсын мы?

— Аннадым, дәду.

— Исләә. Шинди уйуйәжәз. Сабәә ләәзым олажэк исләә ишләмәә.

— Да. Сабәә битирежәз.

— Бакәжәз.

— Хади исләә. Уйуйәрыз.

Оннар уйукладылар. Ики акыллы инсан Бу-жаан сыжак аужунда. Ики инсан битирилмедик пынарын йанында, ангысы бириси ичин битәрди, өбүрү ичин са — салт чекедәрди. Ама ким бу дүннәәда вар насыл аннасын, нердә өмүр битер хем нердә о чекедер. Онун йок кенары.

О, БЕНИМ ЖАНЫМЫН ГҮЛ ЧИЧАА!

Ама билерсиниз ми сиз, не варды бүүк армут аажын ардында, тә орда, башчәнин диндә, дувар бойунда? Елбетки, билмеерсиниз. Нердән билежейдиниз, ачан тати да, маму да билмәәрдиләр. Орда варды бир делик, делик бүүк ешил дениз ичинә, баалара. Орда бән гезәрдим Дүймовочкайлан, качарак куртулардым Боз жанавардан, лафедәрдим акылы Бухуйлан, индеецлән Дуан Гөзүннән, каршы койуп, дүүшәрдим душман ирокезләрлән, орда исләә дәдужук Дон-Кихот верәрди тутайым онун сүнгүсүнү.

Гечәрди йыл, онун ардындан таа. Бән чекеттим аннамаа, нечин кедидә дөрт бажак хем салт бир куйрук хем нейә ләәзым татийә газеталар. Хелсинин инадына бән калмадым икинжи йыла бешинжи класста да макар зорлан, ама гечтим алтынжыйа. Дзынгырдады чанжааз, да бән копуштум качмаа, тозлу хем йалнайак, сербестли йаза каршы кафа шиширән уроктардан хем быктырыжы үүредижилердән.

Ама о шалвер көстенкеләә гиби кайды, качыверди, шыфырдайып, чыкарды өкчемдән битки тикени, да топаллайрак гитти, сайарак бир шен сайгы.

Сентябринин илк гүнүндә биз билә бир сүрү бизм класслы үүренжикләрлән, басарак шнуркилерә, улуларак йывылдык класс ичинә. Римма Васильевна таа йокту, да дуварлар сарсарды гүлмектән, качыштыдан хем кызларын баарышындан. Бән хализ ковбой гиби чыкарывердим жөбүмдән чаталы «Кольт» системасында да алты керә кеезледим Қалын Мишанын енесини. Сора койдум бир көстек

Гега Колийä, киминнән са динштим марка-
ларлан, кимдән са каблеттим енсемä да... гөр-
дүм ону! О дурарды көшежиктә да фасыл
бакарды бир тарафа хем денемäзди бени. Бу
вакыт гирди бизим Римма Васильевна, да биз
гүмбүртүйлән даалдык ерлеримизä.

Атлайрак бир бажак үстүнда, кайбелди не-
реñ са гүннәр хем афталар. Переменаларда
бән савашардым хер түрлү йапмаа өлә, ки
о баксын бана. Ама уроklar гечәрди масал-
лы дүшүнмекләрдä, нердä бән куртарардым
ону тиграларын тырнакларындан еки да атлы
савашардым етишмäя хырсызлары, ангылары
капмыштылар ону, гөк гүрлемеси гиби атеш
едәрдим беним ескижä пиштофумдан. Тә бән
етиштим оннары, өлдүрдүм оннарын баш хыр-
сызыны, тә таа биразчик да... да бени чаарар-
дылар таблайя, нердä бән хер керä кабле-
дәрдим ики. Күсүлердән бән куртулардым
кенди падишаалыымда. Аалашардым Бухуйя,
аннадардым үреми Дон-Кихота. Да беним ис-
ләä достум акыл верәрди бана, насыл ачайым
бән үреми она.

Да тә гелди о гүн, ачан бән койдум неети-
мä лафетмäя оннан. О таман дежурныйды,
да колайды лафетмäя оннан йалныз йалныза.
Хепсиннән билä чыктыинан класстан, бән са-
кландым сойунмак одасына. Пенчерä үстүн-
дä отураarak, тозлу аскынын ардында, бән
ансырдым хем дүшүнәрдим беним жан ачы-
лынтымы, ангысыны бән истäәрдим чекет-
мäя төлә: «О, беним жанымын гүл чичäя!»

Ама бу секунд бән дуйдум, ани кайэрым
пенчередән, да — Вай! Аман! — ишиттим фе-
налыклы бир чатырдамак. Чатырдайрак йы-
кыларды беним умутларым: бән йырттым дон-
нарымы.

Не о севги? Не йоллээр инсаны гитсин, са-
клайрак жантайлан йыртык доннарыны, үчүн-
жү ката, дүшүнүп насыл са лафлар бир кы-

за, ангысыны о диил чоктан итирди дерейә?
Не?

Тә чок дүшүнмели капу. Бән чектим ку-
лубуну кендимә. Капу йавашыжык гыжыр-
дамайлан, алатламайрак ачылды, да бән, уну-
дуп кендими далгаламактап, гиривердим
класс ичинә. Ира дурарды бана аркасыннан
да силәрди таблайы. Бән бакардым онун ку-
ла пелинә, ангысы зорлуксуз атылйды ар-
касына, да дүшүнүрдүм, не сөлемәә. Гечти
беш минут, ен зор минутлар беним йашамам-
да. Бираздана бән хороз сесиннән чаардым
ону:

— Ира...

О дөндә, сорушлу бакарак, да ансызын
гүлдү.

Доннар! Бән хептән унуттум о йыртык дон-
нар ичин. Бән кызардым енгеч гиби, о са хеп
гүләрди хем гүләрди. Ачан дойду гүлмәә,
сорду:

— Бааражэклар мы евдә?

Бән гогор жувап еттим:

— М-ма!— макар биләрдим, ани бени бе-
клеер бир бүүк дайак. Биз генә сустук, ачан
ансыздан кенди кендимә сөлейәвердим:

— О, беним жанымын гүл чичәә!

О генә кишнеди. Бу саат бән топландым
кирпи гиби да атеш еттим:

— Ира, хади олажэз дост.

— Хади.

...Биз чыктык класстан. Бән гидәрдим йан-
нашык оннан да ташыйардым онун жантасы-
ны. Қысметтән беним долашарды аякларым
да бән аннадардым, аннадардым... Ира гидәр-
ди йаннашык да гүләрди.

Биз гидәрдик хеп таа узаа. Гидәрдик кү-
чүклүүмүздән.

МАРИЯ ДУРБАЙЛО

Дурбайло Мария Ангеловна дууду 1941 йылда Томай күүйүндә, Чадыр-Лунга районунда. Башарды Кишиневдакы В. И. Ленинни адына университетини, история факультетини. Чалышар нижә фольклорист — специалист Молдавия Академиясында гагауз билги бөлүмүндә. Пазэр чоктан. Илк йаратмалары типар олду 1987 йылда.

НАРДЫМЖЫ

Чискин хем суук апрель йаамуру каршылады сабаайы күүдә. Қенаркы евин саркык сачаандан су дамнарды доору сундурмайа, ама хайадында шансора шыпларды суалы ерә да.

Бу алчак сачаклы евдә йашарды дул кары чожууннан. Дрангулары билирди бүтүн долай, нечин дейни оннардан ужуз ишчи йокту. Маринка кайылды нердә олурса ишлемәә гежә-гүндүз, сааде ичердә ушаа олсун ток. Хепси билирди, ани ишлейжек бүтүн гүн бир чанак арпа ичин... Ачаи бүүдү Митика, анасы чекетти ону да алмаа йанына. Да бир гүн чожаа гелди хабер, гитсин устайа Ристуйа.

Бу чискин сабаа анасы йысытты она папшой булгурундан чорбайы да койду софрайа. Ама генч олан отурду софрайа сааде анасынын хатыры ичин. О бүүдү гениш аркалы хем каави бир чожек, да онун ичин о пек бензәрди ер-адама, ани гечирмищ йашамасында чок зорлар. Олан хак хем темиз жанныйды, йалпакты хепсинә. О тутмарды күсү, кии, онун ичин о пек хызлы койурду жанына аалеми кахырны, севимелини.

Ону есаба алды күүйүн ен ии устасы Ристу. Фукааредән о иш ичин паалы алмазды, ама иши йапырды темел-дивеч. Да бу адам теклиф етти Митийи. Евдә йапты лаф, ани алажек Митийи устажылаа.

Мити калкты софранан. Есмер мамалигайы өлә да ачамады. Қара кашлы, гөзәл хем гениш аркалы, о хич бенземәзди, ани бүүмүш мамалигайлан. О гүженик бакты софрайа, ама хызлы дөндү гинмәә.

Чыкты ичердән да сачактан дамна разгел-

ди доору енесинä. Олан калдырды жүкетин йакасыны, чак гөзлеринä чекти чентикли калпааны да йолланды Ристуйа. Йолжа дүшүнүрдү анасыны. О уфарак инсанды, ама ишләрди, нижә куванжык. Нердән да аләр кувет? Уўренежек Мити уста да йардым едежек анасына... Алажэк ону о зор чыраклыктан. Мити хызланды таа тез етишсин, нечин дейни гүн дуумасынын тарафы шансора кызарырды. О истемәзди сокак гөрсүн онун фукаарелинини, аач үзүнү хем йамалы доннарыны.

Ристунун еви ачылды чискиниктән бирдән, зерä о кырнакты, дүзгүндү, керемитлийли. Да Мити утана-утана басты капунун өнүнä. Канкилди да саклады баарлижәäm бираз саргыларын йамаларыны.

Ристу гелди йанына ансыздан да теклиф етти гирсин ичерн. Да о сорду: «Сана ананмы сөледи, геләсин бана?»—«Анам. Ама беним да варды неетимдä сана йалвармаа...»

Ристу бакты чожаа. Аслан гиби бакышлы хем каави бойлу, она хич йарашмазды демäя «Йалвармаа...» Ериф кенди да утанды чожуун йокеуллуундан, ама деди:

— Хади, буйур ичери, отур софрайа. Сора олмайжэк вакыт, пек чок иш вар.

Сыжак, кырнак ичердä курулуйду софра. О дилди пек долу, ама йааны хем сыжак екмек шансора түтәәрди. Мити бакмады бөлä варлаа да сааде деди: «Қәр шинди калктым софрадан. Варса нижә, йапалым лаф измет ичин.»

Мити сыкты кендини. Она дилди пек колай енесмәя манжа кокусуну, да о май фырлады хайада. Ардына чыкты Ристу. Гиттиләр амбара. Чам кокусу урду чожуун бурнусуна, да она гелди бырда даалык. О шенненди да тез унутту софрайы. Ристу пек ачык

хем чалымны чекетти аннатмаа усталыын маасуллууну. Биткидә деди:

— Йа, шинди ал рендейи. Ама тут сыкы, зерә иштә о канатланэр да учэр йымышак еллердән.»

Мити алды елинә кокар гүннәә рендейи да чекетти...

Гечти бир-ики афта, ама Мити шансора бе-жерәрди чок ишләр йапмаа, да Ристу пек майыл олурду онун чалышмасына. Онун йардымыннан Мити алды кендинә бир ени гөл-мек. Да енилик ону май көр етти севинмеликтән. Митинин чоктан йанарды жаны бир кыз ичин, да неетленди чыкмаа пазара хоруя, инсаннаа.

Гитти. Бу пазар үзә чыкты күүйүн гөзел-лин, да чоҗуклар билмәздиләр, ангысына бакмаа. Қим са деди: «Бей, гүнә бакабилер-син, бүүн са буннара йок нижә бакмаа, гөзле-рин камашэр — оқадар гөзәл шу мындралар.»

Мити бакышыннан айырды кызларын бир-сини да неетленди чыкмаа онуннан кенара. О йолланды кызын ууруна, ама чөзүлдү тас-масы чарыында, да о иилди бааламаа. Гөзү капты ески, йама-йама үстүндә доннарыны да утанмактап май фырладыйды йашлары...

Кыз йакынды да гөрдү бу иши. О гүлдү ачык, да гүлүшүнү таа биркачы каврады. Қалкты ансыздан гүлүш, нижә йылдырымны борап. Мити сыкты дудакларыны, дөндү үрек-чә аслана, ама кызы тутту аклысында. О че-килди ондан бир тарафа да йолланды чайыра.

Етишти ону Ристу. Дүрттү ениндән да деди:

— Йа, ба Митика, йа дур. Хич кахырланма. Сенни кабаатын йок. Акына, сән таа дилсин уста, ама алаҗам сени Авдармайа бир ев йапмаа. Қазанаҗан да гиннеҗан адамҗил-лән... Ама күүдән чыкма. Бырда сенни сы-җаап хем куйтун. О кызы са бән авшама

токучлайжам. О benim хысымым. О йапмады исләә. Ама сән да прост ет ону.

Авшамнән Мити гитти су йолуна. Кааршы гелди генә о кызлан да истеди ондан су ич-мәә. Кыз дурду, бекледи Мити динсин дудакларынан суйа да деди: «Баала илкин тасманы...»

Чиркин үфкә каплады чожуун жаныны, ама о бакты уфарак, кыврак бойлу кыза да гүлдү некадар варды куведи. Чукурлар долду өтүшлән. Кыз да гүлдү. Ама сора кыз деди: «Брак бени. Бана дейни вар еменилиләр. Оннар уйэр лафыма.»

Кыз сапты йолдан, да Мити курулу калды ериндә. Кызын лафлары артык йакты-күллетти олаынн жанныны. Мити йолланды евә санжылы үреклән. Капанды дама да дүштү кара кахырлара.

Ертеси гүнү есап алды бу иши Ристу да деди олана:

— Ее, ба аслан! Кәр окадар олма йымышак жанны. Бән сөледим онун бобасына бу ишлери. Не кайышлайжэк о Пачийн.

Саа-селәм иш йолланды. Авшам үстү оннар топладылар тертиплерини гитмәк ичин сабаалән Авдармайа...

Евдә анасы сөледи, ани гелмиш оннара Бузила-румын жандары, аарамыш ону. Мити ләәзымды артык гитсин аскерә. Ачан бозарды, о йолланды устайа. Ристу хазырды, ама печинса кахырсақты. Сора йолда ики-үч лафлан аннатты, не олду.

Ристунун ии досту карышыкты Хотин калкынтысына. Да ишитти, ани орда олмуш бүүк кыран-зәншык. Инсаннара бир кабаатсыз йыкылмыш кинник хем үфкелик. Румыннар чок жан кайбетмишләр онун ичин, ани чифтчиләр каршы коймуш оннарын фена изиннеринә.

Саабидә иш йолланды хызлы. Биркач гү-

нүн заамети учту май денәмедәән. Бир сабаа Мити гөрдү, нижә румын жандары атлы кооларды бир забун чожужаа да баарарды ардына: «Болшевик, болшевик...»

Ристу аннатты, ани ушак копармыш биркач мейва примарын аулундан. Да Мити дүшүнә калды бу ишлердән.

Авшамнән уста верди она казанчыны. Олан шаш-беш олду, ачан гөрдү онжак лей аужунда... Аклынжа севиңарди хем есапларды, нижә харжайжэк бу парайы. Да олан еникуну куртулду кахырдан. О, севиңерәк, гечәрди өртүнүн ба бу башына, ба өбүр башына. Алды нажаа, бакты, нередә не будак вар таа, да йонуп оннары, севиңирди калкан евә. Севиңирди, ани евин курулмасында о да пай алэр хем бираз та аннээр...

«Кәр шинди гелди хабержи. Аннатты, ани пек чиркин ишләр олмуш Хотиндә»— деди Ристу, пейдаланып ансыздан ев йанында. Силди үзүнү да аннатты: «Ачан таа вармыш буз дередә, Хотин калкынтысында пай аланнары, дөмет-дөмет баалы, урурмушлар башларна мочугайлан да сора май таа дири итирирмишләр гаариплери буз алтына.

Айырмазмышлар кабаатлы мы, доору му, кары мы, ушак мы, кыз мы, ихтиар мы — хепсини сыраварды буз алгына... Баксана бе, аслан, неләр олэр дүннәә үзүндә бир-нки хайырсызын бетернә...»

Адам сушту, да Мити гөрдү, нижә силди йашларны. Сора дөндү она да генә лаф катты: «Шинди пойразда олурмуш бүүк йангынар, йакармышлар чифтчилерин евлерини, аулда да өлдүрүрмүшләр не вар таа дири. Да тә, гелди хабер, ани инсан йардым етсин. Версин йардым Хотинә хем долай күүлерә. Йардым етсин, ким нейлән истәрсә. Бән тә койажам пайымы. Сән — нижә истәәрсән? Билерим, ани йоксулеун...»

Мити карарды ишидилмиштән. Онүндәйди о зеевләр, о жаннар, ани калмыштылар румыннарын елиnä калкынтыдан сора. Хем да о ушаклар атеш ичиндә, аналар — ушак куҗаанда бузун кенарында...

Мити чыкарды пайыны жөбүндән, узатты Ристуйа да дөндү йапыйа.— Ол бана дост, адам еви. Олажэк таа казанч, ама бираз гөлгә ет шинди пойраздан достлара.»

КЕНДИ ЕКМАННАН

Краги Нүклай күүдә анылмыш баажы хем башчыванжыйды. Таман орак вакыдында сааде онда варды нижә булмаа кырмызы патлажан, бибер, каун... Краги чыкарырды варлыны сокаа да йывырды оннары тепежик-тепежик бир софра үстүнә: сары зердели, емиш, ерик, патлажан, бибер. Инсаннар да буннары гөрдүйнән, тутушурдулар пофтасына хатыр гүтмәә, да абанырдылар йывынжыкларын үстүнә. Чойунун, беки, парасы йокту, ама истәрдиләр гөрмәә да инанмаа, ани харман вакыды вар нижә олсун бөлә мейвалык. Сора качарак варып-геләрди ким нейлән: битки чанак уннан, йымыртайлан, парайлан, папшойлан... таа пек ушаклар артык үүренмиштиләр холлуклары соймаа: хенси билирдиләр, ани бир күчүжүк патлажан беш йымырта йапәр.

Краги гөрдү, ани бутакым зенгинник кендиси гелирди аулуна. Ама мейвалык гееридән хеп акәр, да о буләр үч чырак оннары тертиплемәә. Ама буннар да енсейәмерләр: зенгинник хеп бүүйер. Неетленди о бир ени мааза йалмаа, зерә ескиси шансора долуйду мейвайлан. Ии, маазажы кайыл олду, уста са дөндү. О билирди бөлелерини. Ама маазажы кайыл олду, зерә адамын варды калабалы хем примара бүүк борчлары.

Бир пазар гүнү ики уста, тертиплериннән сыртында, йылмаландылар Крагийә. Да разгелди — каршы гелдиләр токатта. Йабанжылар, икиси да йамалы доннан хем ески, чүрүк паралийайлан башларында, дикилдиләр Крагийә. Бириси сорду: «Бырда мы йашээр Краги?»

Краги өлчтү йабанжылары бакышыннан да деди:— Бурда. Да не истеерсиниз?

Адамын гөзү илишти карайаз мамалиганын кенарына, йамалы пешкир өртәрди сансын таа биркач куричка хем ешил суван.

— Хаа,— Краги севиңди бөлелеринә да теклиф егги усталары,— Ха, буйурун, сува-тулар, бән сизи беклеерим. Адамнар утана-утана бастылар биз ташлы капу өнүнә. Бу-рада бүүк кырнаклыкты хем дүзгүннүктү. Хереклердә баалыйды патлажманнар, ешил сук йапраклар ичиндән гөрүнүрдү хыйарлар, ка-уннар. Гөзүнү копарамаздын оннардан. Бу ешиллик кокусунә карышырды олмуш зерде-ли да. Пынар йанында ешерирди бир карык ешил феслен, каранфил. Буржу кокулар ка-пладылар йоргун хем аач усталары. Оннар отурдулар сундурмайа. Сааби саушту, да тездә пейдаланды онун карысы. О туйан ин-санды, ама бойу кывракты. Инсан гүлүмсеңи да сорду, нейлән гелмишләр. Да ачан ишитти, ани оннар чак Авдармадан, йапты кендисини пек ажыйан. Усталарын жаны сериннеди: беким, бу маазадан казанырлар таа зеедежә пара. Баксана, не варлык бурада вар...

Саабийка дөктү бир күчүжүк филжанжык ачык шарап, ичти да сора узатты Добрийә. Бу бүүк устайды, она дүшәрди вермаә ил-кин. Сора да дөктү Димуша. Бу генчти, да онун аач гөзлери икидә-бирдә хеп илиширди-ләр инсанын белинә хем тендириз үзүнә, да ачан филжан етишти она, о нижә бир хырсыз тутулду. Аклысы таман кесәрди, нейлән ажа-ба оннары конуклайжэк бу инсан. Оннара дейни ми кокәр незеедли кырма?

Узә чыкты сааби. Аннаштылар, ани мааза ләәзым олсун некадар таа тез, зерә чүрүйер мейвалар. Сааби кайыл олду өдесин таа би-раз үстүнә, салт вакытлан олсун мааза. Уста-лара о гөрүндү жөмерт.

Койдулар софрайы. Димуш аазы ачык гөз копарамазды генч саабийкадан. Пек майыл олду онун кырнаклыына, евжиманныына. Добри да умутлу, сансын өдәрди, артык примара боржуну, алырды Катинкасына шал фу-ста, ени шошони, ушакларына да бомбони.

Ертеси гүнү усталар чекетти ишлемәә. Ара-да-саатта сааби гидәрди ишинә: патлажан сатмаа. Добри шаш-беш калды, гөрдүйнән, ани гелди бир фукара ушак бир чанак йымыр-тайлан. Сааби чыкарды она бир күчүжүк патлажанжык, онун да бир йаны чүрүктү.

Гечти бир-ики афта. Адамнара хер гүн софрайа койурдулар корда пиширилмиш бибер, сирек да кыйардылар бир-ики сарыжа башлы хыйар, ама таа чок софрайы гержикләрди есмер мамалига. Ачан иш йаклашты бит-мәә, сааби есаплады, ани олур усталарлан айнашмаа да, калан иши бир чырак та йапар.

Добри гелди. Краги отурурду бир зердели алтында, хасыр үстүндә, недәнсә үзү бурулмушту. О таа кааршыдан чекетти:— Не, бе, хайлазлар, не окадар соктуруз бени харчлаа? Тә урдум есаба сизин имесниси да тә не чыкәр. Бүн сизә кыйдым отуз ешил хыйар. Бириси едер бир бучук лей. Иа, шинди сән есапла, кач парамы идиниз... ама дур, чөжүк, сиз идиниз бибер да, патлажан да. Дүн гөрдүм, Димуш иди бир да зердели. О са едер бир лей. Хем, чөжүк, сиз таа хер гүн идиниз мамалига пиннирлән. Иа, ур буннары да есаба! Сән нечин санырдын мамалига есмержә? Онун ичин, ани карым она, карыштырыркана, дөкүрдү койун пиннири. Ур есаба таа: серин ердә сиз терлемәздиниз. Кырнак хем гөлгели тыпкарда сизә синекләр да докунмазды. Хер сабаа да куку өтәрди, зердели кокусу гелирди, феслен серинни урурду. Не, буннар дил

ми зенгинник? Йа, ур оннары парайа. Гел-
меер ми үч керä окадар?

Краги сыкты дудакларны да нашей са таа
аклысына гетирди. Да ансыздан деди: «— Аа,
чожужаам, йа дур. Бән таа бир иш унуттум.
Сенин о генч Димушун нечин өлә пек сиире-
дирди беним Хабрамы? Не, о истеди ону кап-
маа бендән? Некадар беним саалымы о ал-
ды! Не, шака мы бу коркулар? Йа ур бу
ишлери да есаба. Тә, гөрерсин ми, некадар
сиз бени харжа соктунуз? Тә, онун ичин бән
вережейдим сизä бир чувал бибер, ама шин-
ди вережам сааде йарым. Йарысыны хем па-
райы сиз идиниз.»

**ТОПАЛ
ИВАН**

Топал Иван Васильевич дууду 1948 йылда Комратта, Башарды Кишиневдакы политехник институтуну. Ишлеер дуума ериндә инженер. Иазмаа хем типарланмаа башлады 80-нжи йылларда рус хем гагауз диллериндә.

ГАГАУЗЛАРЫН ЛИТЕРАТУРАСЫ: БАҚЫШЛАР ХЕМ ДҮШҮНМЕКЛАР

Гагаузларын да, нижә бизим Ватанымызын калан халкларын, вар доорулуу текрарласын поэтик сырайы: «Карандаш хем кийат бизә Лени верди». Совет Бирлиин халкларын генч-йазылы литератураларын акымында гагаузларын литературасы — ен генч. История уурлууна гөрә о башланмак аләр кардашлы национал литератураларын алкасында. Бу ләәзымны колайлык бир дийл бүүк халкын культура илерлемесинә. Ени литературанын пейдаланмак заманы койәр гагауз йазыжыларыны хем илерледижги, хем новатор ролуна. Оннар илерледерләр совет литературасынын үүсек ватандашлык өтмесинин традициясыны хем дүзерләр кенди ени артистлик денейжинини.

Ени йашамак түркүсү, бүүк социал-историк диишилмелери ана тарафымызда — генч литературанын таа баштан ичиндеки истемесийди. Халкын үүсек пафослу измети истәәрди поэтик формалы ресимнери. Бу бир типик олан шей генч литературанын илерлемесиндә. Гагаузларын фольклору, историясы хем культурасы о йылларда истәәрди, ки гелән литераторлар алсыннар аарайжы-ачыжы позициясыны. Бунун ичин диил шашмалы, ани генч литературада ишләәрдиләр лингвистләр хем этнографлар (Д. Танасоглу, Г. Гайдаржи, С. Куроглу), гагауз халк музейини куран (Д. Карачобан), үүретмәк зааметчилери (Н. Танасоглу, Қ. Крецу, Н. Арабаджи, М. Көсә, Н. Бабоглу).

Гагауз литературанын илерлемәк стадиялары диишиләрдиләр таа хызлы, некадар о литератураларын, ангылары дуудулар илк йыл-

ларда революциядан сора. Цивилизациянын паалылык йаратмаларына данышмак рус дилинин йардымыннан хызландыралды бүүнкү артистли дүшүнменин формаларына.

Шиндики заманадак гагауз окуйуужусу каблетти ирми кийаттан зеедä кенди дилиндä. Оннарын сайысында — поэзия хем проза топлумнары. Комратын Культура евинин сценасында олду илк гагаузча пьесанын премьерасы (Д. Танасоглу. «Бужакта йалын»). Типардан чыктылар гагауз фольклорун топлумнары («Бужактан сеслär», «Гагауз фольклору». Хазырлайаннар — Д. Танасоглу, Н. Бабоглу). Чыкты ики кийат, чевирили гагауз дилинä: русчадан — И. А. Крылов. «Масаллар» хем молдованжадан — И. Крянгэ. «Бназ арап» (чевириди К. Крецу). Рус окуйуужусу каблетти үч кийат, чевирили гагауз дилиндän (Д. Карачобан. «Призвание сердца», «Зеленое пламя», М. Кösä. «Запах земли»). Бизим литераторларын йазылары чыктылар украин, молдован, түркмен, азербайжан, киргиз, казах, чуваш, татар, венгер, француз диллериндä. Д. Танасоглу, Д. Карачобан, С. Куроглу, М. Кösä хем Н. Бабоглу кабледилдилär СБСР-нын Йазыжы Бирлиин сыраларына. Белли, ки бу öрнеклär гөстөрмеерлär генч литературанын кефини, ама верерлär колайлык есапалмаа, ани гагаузларын литературасы бүүн — чокжанралы литература, да онда гидер йаратмак аарамасынын процессы. Сааде хализ таазä, интересли хем айдалы кийат варды нижä дургутсун икидилли гагауз окуйуужусуну. Гагауз литературасына соруларды хепси, не дүшер истемää олгун социалист литературасындан. Да бүүн вар нижä демää, ани генч литература таманиээр кенди боржуну. Буну вар нижä гөрмää, изледийнän литературанын йолуну бу йылларда.

Чекедän поэзия дуйарды вакыдын истеме-

сини да жувап едәрди она, чалышарак гитмәә онуннан бир адымда. Илкбаштан бизим йазыжылар фольклор магистрал йолуйду артистли йаратманын техникасында. Кулланмак фольклор колайлыкларыны йардым едәрди генч йазыжылар, оннарын бежермесинә гөрә, ачмаа «илк дуйгулары» уйдурулу йашаманын ени олмаларына.

Гагаузларын халк түркүлерин чоюу курулу ики сыралаы пееттән. Фольклор поэтикасы хепсиндән уйгун измет едәрди о дүшүшлердә, ачан йазыжы данышарды халк темаларына:

*Хороз өтер капуда,
гелин дөнөр аклымда.*

Иа да:

*Женк дүзеннәр сенсиннәр,
түфекләр күфленсиннәр.*
(Д. Карачобан)

Ама бүүнкү артистли культурайа дейни етишмәзди фольклор стилин колайлыы. Гетирелим о вакыдын поэзиясындан биркач өрнек. Бир авторда кыз-гагаузка айдээр трактору:

*Чыкын, бакын, ким гелер,—
кызым колхоздан гелер.*
(К. Василюгло)

Обүрүндә.

*Адам чыкты космоса — да генә:
...Чыкын, бакын, ким гечәр?*

*О Гагарин үйүсөктә,
ракети гөкү кесәр.*
(Д. Танасоглу)

Нижә гөрериз, түрлү ишлери гөстөрмәә дейни, фольклордан алынәр да кулланыләр биртакым артистли колайлыктар. Сонда чыкан кийатларда бу йуфкалыктар башлады кайбелмәә. Бу поэзияа дейни типикты чал-

мак, ама диил ресимнемәк, фиксация, ама диил каплайар бирлештирмәк.

Гагауз прозанын илк кийады чыкты алтмышынжы йылларын ортасында. Д. Карачобанын кийадындан «Алчак сачак алтында» аннатмалар ресимнәрдиләр гагауз күүйүнүн йашамасыны боярлы-ромын оккупациясы йылларында. ...Ен ни чифтчи күүдә сайыләр Куржалы. Оун бүтүн йашамасы гечер биткисиз зааметтә. Оун евинә уурээр ромын корреспонденти. Тә оун лафетмеси Куржалыйлан:

— *Жанабин несой кийат окуэрсин?*

— *Брак бени раада, ба! — дарсык жуван етти Куржалы...*

— *Иштән сора сән нижә динненерсин?*

— *Нижә өкүз, — йатэрым да динненерим, — кести лафы Куржалы...*

(«Караспандит»)

Аннатмакта йок эксплуатация ресими, ама доору хем ачык гөстерили оун результатлары. Кийатта вар ишләр, ангыларында каршылашэрыз адсыз зейгиннәрлән хем фыкаараларлан. Бу аннатмалар херкерә битерләр ариф халк фразасыннан да ачэрлар ашаалы народун ни үреклинни хем инсанныыны («Алтын сыралар») йа да судлээрлар каскатылы хем жансызлы («Икиүзлү оол»). Нижә гөрериз, о йылларда фольклор йазыжынын этик школасыйды. Илк аннатмаларын формасы гөстерер оннарын баалантысыны фольклор прозасыннан. Кими керә каршылашэрыз фольклордан гечирили цитаталарлан.

Д. Карачобанын илк аннатмаларында чекедер есапалынмаа оун геләр ишлеринин манера индивидуаллы: гиперболизация, комиклик хем трагиклик бирлешмеси («Масал», «Қокгөзлемә Ваннини бир кийат атмасы», «Бир чифт чарык»).

Етмишинжи йылларын чекетмесиндә ачы-

лэр ени этап геч литературанын илерлеме-
синдә. Да макар ени кийатларда таа белли
несой-са качырмаклар, ама севиндирижи
факт — авторларын чалышмасы сөлемәә йа-
ратмакта кенди лафыны.

*Пынарын диреклери
йалабээр буздан.
Хей, кимин пеликлери
каратэр орда?*

Бу шен, энергик ритмалары гетирди бизим
поэзияя С. Куроглу. Оун усталыы бүүйәр-
ди кийаттан кийада. Лирик жанраларын фор-
малары онда зенгин: политик, пейзаж, севги,
емин лирикасы.

*Кыш. Аул күртүн-күртүн,
фиданнар да гүмүштән.
Хербир ев чекер түтүн
дөрткөшели лүледән.*

Те бөлә этюдлара, дүзүлү бир-ики чизийлән,
вар нижә адамаа узун өмүр.

Мераклы, үүсек-эмоционал интонацияда йа-
зылы Д. Танасоглунун ватандашлы лирикасы.
...Гечмиш заманда хич бир йылдыз гөк усул-
луунда өлә да доорутмады диреклерини га-
гауз-чобанын ежелинә:

*Бааре бир йылдызчык
шыласэйды бана,
бааре бир гүмүмчүк
йаннашэйды бана.
О сабаа йылдызы
хеп качарды бендән.
О Чолпан йылдызы
пек узакты ердән.*

(«Адамын ишлери»)

Буннар пек гөзәл, үректән сыралар. Дерин
лирикалы стих «Ай, Комрат, Комрат...» олду
севгили, гержик бир түркү.

*Ай, Комрат, Комрат, ени касаба!
Нечин сенин кызларын үфкели бана?..
(«Генчлик түркүлери»)*

Поэт М. Көсә ачты гениш лаф бизим литературеда чифтчинин чокләәзымны, аар хем метинни измети ичин:

*Ей сән, ей сән, чифтчи ели,
Не букадар бежерикли!
Алтынсын, хайырлуйсын пек —
сән нижә бир сыжак екмек!*

Иижә дуйэр да гөстерер бүүнкү заманын поэзиясынын формаларыны йазыларында Г. Гайдаржи:

*Шашмалы темизлик сабаада,
Шашмалы бозарэр дан ери,
Гөлгеләр йок олэрлар ердә,
Дуруклаа йайылсын йол верип.*

(«Ана тарафым»)

Бөлә темиз хем назлы пейзаж лирикасы биздә йазылы сефтә. Стихта йок нейтраллы лаф, онда доланылы ишликли рифмалар.

Окуйужу каблетти Н. Танасоглунун хем Н. Бабоглунун проза кийатларыны. Н. Танасоглунун «Бужак, Бужак...» кийадынын ичиндекилери ачэрлар гагауз күүйүнүн йашамасыны ирминжи-еллинжи йылларда. Литература өлчүсүндә буннар — сырадакы социал-йашайыш историялары, ама кими эпизодлар дүзүлү үүсек артистли.

Газета очеркаларындан чекетти прозасыны Н. Бабоглу. Илк кинадына «Легенданын изи» йазыжы трофа-трофа топлады интересли материал түрк чорбажылыы ичин Балканнарда хем гагаузларын йашамасынын диишилмеси ичин совет заманында. Бабоглунун аннатмаларын сюжет темелинин аслылыы кабледилер шүнесиз, дуйүлэр онун доорудан кийада ге-

чирилмеси. Кийатлан «Легенданын изи» бизим литературага гирди йазыжы, илерледән халк прозанын ен ни традицияларыны.

Социалист танымалын каавилешмесини, нижә долашык, каршылыклы процессы, иллюстрат едер С. Куроглунун кийады «Йоллар». Раада бракмээрлар Гиргинанын кийатлары школа үүредижисини Потапову («Гиргинанын кийатлары»). Кызчаазы бобасы бракмээр битирсин докузунжу классы хем чыксын күүйдән. Боба кендийжесинә аннээр кызын кысметини:

— Таван долу екиннән, мааза — шараплан, не ләазым, хепси вар...

Йазыжы доору гөстерер чифтчинин историйжә курулмуш психологиясыны. Куруоглу прозада да-лирик, ама бу енгел етмеер она ресимнемәә реал зорлуу, ангысыны гечирди гагауз күүйү кенди кысмет йолунда.

1978 йылда чыкты Д. Карачобанын кийады «Таманнык». Йазыжы ишлеер контрастларда. Сюжет драматизмасы — онун прозасынын сечимини. Автор бежерикли кулланер каба бези да («Ихтиар»), чимдикләәр аслылы акварели да («Качырмак»).

Гагауз йазыжыларын уйгун йаратмалары пейдаландылар нижә литература илерлемесинин результаты. Елбетки, бүүн да генч литературада булунмээр хепси ләазымны үүсе-кликтә. Борчлу сайер кендисини критика да.

Генч литература йапәр анжак илк адымнарыны. Онун дуумасы хем илерлемәк колайлыгы гөстерерләр, не чок йапыләр бизим Ватанда онун ичин, «ки калмасын күчүк азсайылы халкын инсаны» (Р. Гамзатов).

ОРИЕНТИР — ТАМАННЫК

Димитри Карачобан литературада ишлеер шиндәнкерә ирми беш йыл. О типарлады дөрт стих сборнин хем да ики проза кийады.

Д. Карачобанын йаратмасы чекедер бүүмәә халк поэзиясынын топраандан. Фольклорун ендири жанраларын бири — лирико-юмористли мааниләр гетирерләр поэти илк дөртсыралыклар. Ама о генишледер бу екси жанранын тематика диапазонуну:

*Иликләә хем назлылаа
бән майылым херердә
да йанык гиби аарзэрым,
айозлу инсан ердә.*

(«Персенгеләр»)

Бөлә дууэрлар онун персенгелери. Сора пейдаланэрлар халкын гечирмелери ичин стихлар. Бессарабия. Отузунжу йыллар. Топраксыз чифтчиләр хер илкйаз гидерләр Добружайа казанмаа биркач гүмүш, ки беслемәә айлелерини. Несой гөстермәә бу ситуацияйы литературада декларативлыксыз, диил сааде адлайарк ишлерин олдууну? Поэт йазэр стихи «Саллангач түркүсү». Йалныз калмыш чыраан карысы; евдә, саллайрак ушааны, чалэр она түркү, ангысы битер лафларлан:

*...Ама не о геценер?
Иаамур йаайэр арасыз.
Урәәм не-са, оф, дуйэр:
гележэктир парасыз...*

(«Персенгеләр»)

Ушак, белли, ки аннамээр бу лафлары. Ана са чалэр, есапалмайарк буну. Бөлә гөстер-

мектә зеег темасы өтөр хализ инанны хем дүртекли.

Иолланарак фольклор темаларындан, поэтын ачылар кенди шыралы, инжә лирикалы поэзиясы:

*Хеп йатэрым, уйанэрым
ба ердә, ба йукарда.
Байылэрым, байылэрым
бән түрлү дуймаклардан.*

(«Байылмак»)

Усталык бүүмесинин йолу долашык хем баалы чокйыллы аарамакларлан. Йазыжы кыйак аарээр ени гөстериш колайлыкларыны, ени формалары, генишленер онун йаратмак проблематикасы. Ресимжийн айырэр чалышмак дургутмаа окуйужунун бакышыны о текрарсыз моменттә адамын ежелиндә, ангысы, Белинскийн лафларына гөрә, «саклы кәр кендиндән адамдан». Чок йазыларда поэт сааде гөстерер ситуацияйы, ачэр сорушу да бракэр окуйужуйа, кенди булсун она жувап. Биз калэрыз геройлан йалныз, ресимжи са гитти... Бу карышмамак — а вторун оригинал идея таманнамасы («Панайырдан», «Евә дөнмак», «Нейлән паклайарсын?»).

Деерләр, вармыш бин колайлык ачмаа доорулуу хем өртмәә ону. Литературада чок вар нижә булмаа фотография өрнеклери. Чок стих тоомнары вар поэзиясыз. Йазынын артистлик хем проблема фыкааралыны йок нижә өртмәә окуйужудан.

Димитри Карачобана йок нижә демәә стих занатчысы. О айырды ачыжы йолуну. О калды инанны кенди принципына: (дил чок, ама белли):

*Ах, топрак, музей бир ер!
Йыл йылдан о дүзүлер.
Таа кырык та вар,*

*бурук та,
Вар нейӑ бакмаа
дуруп та.*

(«Персенгелӑр»)

Поэтин чок стихында белли гагауз гүнү, Бу-
жак кырларын пейзажы, шафклы гӧзлү кӱй-
лӱ есмер кыз, гагауз дилинин мелодиясы. Чок
стихларын мотивлары са танынӑр жӱмлӑ то-
пракларын инсаннарын. Литературанын ин-
тернационаллыгы... Недӑ о? Гамледин трагик
историясыны йаздылар Данияда, легендайы
аннаттылар башка тӱрлӱ Францияда, пьесайы
койдулар Англияда, да... кайбеттилар. Сааде
Шекспирын гигант поэзиясы баашлады Да-
ниядакы принцип трагедиясыны хепси заман-
нара, хепси халклары. Гечежек вакытлар, да
гелӑн инсаннар соражӑклар: «Да Шекспир
англиялы мы?»

Димитри Карачобан денеер йапмаа фило-
софлу бирлештирмеклар:

*Бактым шенник аражыындан,—
бӱтӱн дӱннӑй — алажадан.
Гӧзлеримӑ йашлар долду,—
ким нередӑ, ким не олду!*

(«Персенгелӑр»)

Хализ поэта-ватандаша «дӱннейин бӱтӱннӑ
таманныксызлыгы — онун жуваплыында (Вас.
Федоров). Буна далгалы жувап етти Бужак-
тан автор:

*...Да дӱннӑй динмӑз хеп
чаарӑр, чаарӑр: «Гӑлин,
гӑлин, бени дӱзӱн,
зеремин бӑн — сизим!»*

(«Йаныклык»)

Карачобанын битки стихларында гӧзеллик
хем иилик категориялары элегия тоннарында
гӧстерилерлар биткисизлик гӧрӱмӱндӑ. Ак-

цент оннарда йапылэр горизонт ардына үзәр таманнык идеалына. Ени стихларда хеп таа белли олэр тенденция шейин беллисиз, диил ачык, йайгын гөстермесинә:

*Бән гирерим түтүннү беллисизләй,
да гезерим дуйгуларлан басылы.
Хеп таман не-са истеерим сөлемәй
да демәк хеп каплайамээр аслылы.*
(«Стихлар»)

Бизим онүмүздә — өрнек, ачан лафлар таманнээр музыка ролуну да. Ама стихын мелодиясы казанылэр диил сааде лаф өтмесиннән, лафларын айыры ерлешмесиннән, ама дүшүнкүлерин сечимниннән хем ансызлыыннан да. Секиз сыралаы стих. Априлин таазелини гөстермектүн сора, хаванын усуллууну Чадырын панайыржыына уйдурмактан сора гидерләр сыралар:

*Башчалар кокэрлар замбаа,
гүүсүндә да еримәк.
Ама брак, она узанма,
кимдә йок титиремәк.*
(«Стихлар»)

Таманнаа чыкмак гечер бүүк хем аар измет ичиндән:

*Йолласын ко сон таа зеег,
салт етмәй етиштурсәм
таа курулмадык үч пеет,
кандырлы байгын сесә.*
(«Стихлар»)

Иа да:

*Хеп шүпә таа сык каплээр,
уймак бүкер үреми.
Хеп таа пек кийатта лафлар
гөмер бири бирини.*
(«Стихлар»)

Димитри Карачобанын прозасында гөстерили табеетлик хем эстетика сорушлары бүүн-кү гагауз күүйүн йашамасынын өрнеклериндә. Онда белли гөрүнер халк аннатмаларын формасынын хем рус классик школасынын синкретизмасы.

Адамын табеет халларынын таманны,— Карачобана гөрә,— ен үүсек шүкүрлүк литературайа онун измети ичин.

О касабада, хотелын өнүндә, бән гөрдүм танынар генч ресимжи бөлүүнү, ангылары лафедәрдиләр. Бир дә, есап алып алчак бойлу бир адамы, оннар хепси даныштылар она селәмнемәлән, ангысы өтәрди, нижә Рим гладиаторларын селәмнемеси. Хавайа учтулар баш каплары. Бана дедиләр: «Бу-о». Онун үстүндән гөрүмү герәә гиби йоргунду. Онун арсыз сачлары саурулдулар паралийасынын алтында. Дурукланмайып оннарын йанында, о шен, чок сөлейжи жестлан аннатты, ани йок вакыды, да йок олду.

Бөлүктә генә лафеттиләр. Онун натурал тактсызлыы ичин, онун бежермеси ичин хербир ситуацияда тутунмаа кара иштән. Ким са деди, ани диил чоктан гөрмүш ону пек узак бурдан, бир евелки касабада.

Биркач гүндән сора бән гөрдүм ону киат магазинни тезгеси өнүндә да сииреттим онун сыртыны батар арка торбасыны хем онун фырлар дар кемиклерини, ону, нижә диил симметрик цилиндрлар онун өкчелери. Иаклашып она, бән диндим торбайа.

— Сиз диилсиниз ми Митрофан Алексеевич?

— Да,— жувап етти о.

Бән сордум она, йок му нижә каршылашайым онуннан онун службасында, күүйдә. Сөледим, ани ишиттим онун Кунсткамерасы ичин.

* * *

Чыкты өлә, ани бән булдум ону клубта, кулис ардында, аудиторияа чыкманын өнүндә.

Аушамдан ләәзым файда алмаа — атты о заамет арасында.

...Да те о гезер сценада. Изин верер сүүндүрсүннәр рампада енгел едәр шафклары. Гөстерер кендиндән үүренмиш усталарын ишлерини, лафедер заллан. Шылээр бир идея: ләәзым илерлемәә таманнаа. Херкезин вар колайы динненмәк вақыдында йаратсын бишей. Буна дейни диил ләәзым битирмәә ресимжи школасыны. Митрофан Алексеевич окуйэр стихлары, парчалайрак оннары. Хич бир артистсизлик. Дүшүнмәк ичин. Йалварэр залы рифмаласыннар сырайы. Зал жувап едер хорлан.

Күүдән гитмәә олду геч, да Митрофан Алексеевич теклиф етти гежелемәә онда. Биз алатладык.

...О аушам биз Митрофан Алексеевичлән отурардык ердә, иник кийат долабын өнүндә, еллеримиздә тутардык алюмин чөлмеклери, ичәрдик суук чай хем окуйардык. О сык данышарды Горькийин таман лафларына «Портлердән», илленәрди Толстой ичин йазыларлан, йалварарды окумаа Сулер ичин, Блок ичин, Андреев ичин. Геч саатта биз чыктык сачак алтына. Караньыктан бән ишидәрдим онун мужиклижә, оптимистли сесини. Сора о гечирди бени бүүк одайа, йапты тоглу кривады да диледи бана илин уйку. Бени сарды герәә гиби бүүк сырасызлык. Уйкуйа чекмәзди.

Сабаален «Кунсткамерада» Митрофан Алексеевичи бекләәрди бир пек презентабил кыз. О гелмишти гирмәә ишә.

Ләәзым сөлемәә, ани Митрофан Алексеевичи кимсей коймамыш ачсын күүдә «Кунсткамерайы». Ама бу адам бишей есапламыш — дайанын скептикләр!

— Бән йапыжам хепси кирли ишлери, не

лääзым олажэк,— чекетти Полицмерская.—
Киречлемää хем бойамаа...

— Е сувамаа?— сорду Митрофан Алексе-
евич.

— Вардыр сувадым да... тятүйлән...

— Сән аннээрмыйсын, бән — шейтаным. Бу
иштә лääзым бүүк чалышмак. Бән азар-
лээрым, лääзым олдуинан! Те,— Оли... томак...
бир гержик кадына дийл чоктан ерлешти бен-
дә... Гезинтижилердән азедерсин ми?

— Сиз узаа атәрсыныз... Чалышажам...

Митрофан Алексеевич атлатты кендини
скемнә үстүндә, маказ елиндә.

— Бән кырк үч йыл йашадым... Сән несой
да кыпырдасан, бана хеп йаваш гөрүнежек...
Те, Фрида — бомбони, сааде ишә дүшүнер.
Тутмээр аклында бир да гүн, незаман диннен-
миш. Бендә лääзым ишлесиннәр сааде уурсуз
инсаннар. Кысмет семә едер адамы! Бени вар
нижә беенсиннәр сааде узактан биленнәр.
Фрида, дейжез, гөз ашыры бана баарэр «Йу-
душка». Бән — фанатикым, нижә аннадыйм
сана таа ачык. Бу үзерә бана хепси йакы-
шәр... Бурайы лääзым инсаннар гүреш ичин.
Бән изин едежәм: «Илери!» — да качажам.
Нижә бән качажам, бу дийл лääзымны бил-
мейә. Бән дилим гөзәл. Нечин сән качасын
ардыма?!

— Бу уурда чекер даавалашмаа...

— Бенимнән даавалашмаа дийл лääзым.
Хаслы культура дийл гөстерилмектә. Бән иш-
тә те йалнызым. Беним йардымжыларым —
кийат, карандаш...

— Е не прост олсун достун да?

— Сән ишлә! Озаман бош инсаннар йа-
клашмайжәклар сана.

Полицмерская ишледи ики саат. Бундан со-
ра ону гөрмедиләр «Кунсткамерада».

Дийл чоктан бән дүштүм командировкайа
таман о райцентрайа, нердә гөрдүйдүм Ми-

трофан Алексеевижи. Автостанциянын йанында инсаннар бекләәрди автобусу о күүйә. Йаклаштым, сордум нижә орда ишләр, ачыкмы «Кунсткамера». Жувап вердиләр түрлү-түрлү.

— Салт энтузиазмайлан узаа гидәмейжән!

— О бир ахмак да башка бишей!— үфкели сеслән кести лафы оннардан бириси.

— Сән кайнама өлә пек, кайнама!— карышты лафа киномеханик.— О ахмакларлан— ахмакчасына, арифләрлән са — арифчасына.

— Сиирек инсан ону дайанәжэк. Те буну те бана ачык сөледиләр!— деди аптекарь.— Те нечин о күүйү да браады.

ТУФАР НИКОЛАЙ

Туфар Николай Харлампович (1935). Дуумасы Вулканештгә, чифтчи айлесиндә. Коммунист, история билгилериндә кандидат.

Школайы башарды Ажаптулада (шинди Суворов), сора аскержилни йапты авиацияда, етшип бир бежерикли механик радиотертиплиннә. Зүренди Кишиневдакы университеттә, история факультетиндә, башарды ону еминентликлән, чалышты школада Дондюшан районунда, Бельцтә пединститутта. Аспирантурайы битирди Молдавиянын Академиясында, сора чалышты Молдавиядан Компартиянын историясынын Институтунда, политехника институтунда. Шинди—үстүн билги ишчиси гагаузоведение бөлүүндә МССР-ын Академиясында.

Вар билинмиш йазылары Молдавиядакы Компартиянын историясында: документ топлумнары, брошюралары, статьялары. Былдыр чыкты типардан кийады гагауз дилиндә «Саклы женкчиләр».

Чекетти йазмаа гагаузча, таа школада үүренәркән, илкин кыса пьесаҗыклар, таа сора—аннатмаклар, вар герәә-гиби коллекциясы гагауз фольклорундан. Хазырлээр типар ичин бир аннатмак топлуму.

Г. Гайдаржи

Бизим тарафларда инсаннар таа заманнардан баажылык етмәә севәрмишләр. Май хербир инсанда евелки вакытларда вармыш бир парча баа: кимисиндә таа бүүк, кимисиндә таа күчүк. Қими инсан са баада йапармыш бир да күчүк евжәәз, таа чойу са курармыш бирәр бордейжик. Да ачан үзүмнәр хеменхемен башлармышлар бенненмәә, инсаннар чекедәрмишләр гөз-кулак олмаа: гежә адамнар еки да деликаннылар калырмышлар бааларда, сабаа олдуйнан са, гидәрмишләр башка кыр ишинә. Қими инсан са, таа чок ихтиәрлар, гежәгүндүз йашармышлар бааларда евжеезлериндә еки да бордейжиклериндә. Таман бу вакыт евдә артык йокмуш пек не иш йапмаа: арман вакытлары гечмиштиләр, биаз екиннәр са амбарларындаймыш, еки таваннарындаймыш, женк вакытларында са инсаннар терекейи саклармышлар куйулар да бу түрлү коруйармышлар екиннери фашист оккупантларындан.

Не аннадажам бән шинди, башларына гелмиш ики инсанын: бай Илишканын хем онун карысынын Ляна булүнун, ачан илк гежә баада калмыштылар. Баалары оннарын бүүкмүш хем күүйә йакынмыш. Да те нечин о инсаннар — ики ихтиәр гиби неетленмишләр о йылын биркач гүн таа илери башласыннар беклемәә баайы. Қоймушлар неетлеринә, ани гежә-гүндүз йашайжәклар евжеезлериндә баада. Дүшүмүшләр: ачан баа йакын күүдән, вар насыл чок зарар йапсыннар үзүмнерә көпекләр, ушаклар да вармыш колайы гезсиннәр баа ичинда, да оннар да зарар йапсыннар.

— Илишка, бе, незаман башлайжэз беклемәә баайы. Бана калса, артык ләәзым гдз кулак олмаа баажазымыза. Қим не зарар йаптылар бизә инсаннар да, хайваннар да,— сөләрди Ляна булү кожасына. Хади, вакыт гелди шиндән сора гиделим баайа. Артык хазырладым хепсини, не ләәзым алмаа йанымыза.

— Хеле бак, хеле! Санки гелди ми артык вакыт?— шаш-беш калды бай Илишка.— Не тез гечти гүннәр! Таа етиштирәмедик тамамындан биз екиннери бичип ташымаа кырдан, харманнары да битирмәә, да баалар да гелди башымыза. Артык гүннери да унуттум, пак башым дөндү иштән, гыртлаадан иш вар. Пырылдак гиби дөнә-дөнә, таа чок иш йапмаа дейни, гүннери да йок вакыт саймаа. Не гүннери — айлары да етиштирәмеерим саймаа, денемәә, незаман гечип гидерләр. Бей, айолум, не иш бу иш! Те гене етиштирәмеерим ишлери баша чыкармаа,— лафыны узатты бай Илишка.

— Ләәзым йавашыдасын иши. Етти окадар качынмак, чалышмак. Қо генчләр да таа хызлыжа кымылдансыннар,— деди Ляна булү.

— Оннар да, заваллылар, иштән йок незаман ачсыннар гөзлерини. Генчликлери сабаа гечип гидежекләр, хич дуйамайжәклар, незаман гечти вакыт, насыл биз дуйамадык, оннар да өлә дуйамайжәклар,— лафетти бай Илишка.

— Чоктан, кач йыл олду незамандан бән шиширерим кафанызы, ани коклейәсиниз йакын баайы, етәр бизә йырак баа да, не окадар шарап йапмаа. Сиз ичсениз макар, осайды шарабын таа чойуну верерсиниз башкасы ичсин. Не окадар суламаа йабанжы гыртлаклары?— хомурдады Ляна булү.

— Баайы чыкармаа Вани кайыл олмайжәк. Дүн о дәәрди, ани ләәзыммыш шыранын бир

пайыны кестирмää, да олсун ушаклара не ичмää, бүүкләр да ичежекләр кышы,— деди бай Илишка.

Бөлә лафедерäk, дәдуйлан бабу хазырланмакларыны битирдиләр. Авшам да олмушту, гүн каушмаа башларды, артык вакыт гелмишти йолланмаа баайа. Чыкып аулдан, ихтиарлар кападылар токатлары, да ачтылар йолжаазларыны баайа доору. Бир недән со-ра вардылар баайа. Йоргуннук бетеринä, етишиверинжäk баада евжесзä, йатмышлар динненмää.

Геженин бир вакыдында Ляна булү уйанмыш да савашармыш уйандырмаа кожасыны. Башламыш ону дүртмää:

— Илишка, ани калк та гит долаш баайы. Бак, йок му хырсызлар. Сансын инсан сеси ишидилер.

— Ха-а-ди! Сән да-а!— маана булду бай Илишка карысынын лафларына.— Не, санки таа ешилжä үзүмнери вар нижä топласынар? Не йапажәклар ешилжä үзүмнәрлән?

— Хырсыз булажәк, не йапмаа, салт олсун үзүм,— деди Ляна булү.— Олмалы, көпек сүрүлери да фышкы едерләр баалары.

— Хади, мари, сенин дедини олсун,— зарзор кайыл олду дәду Илишка.— Долашажам баайы.

Заваллы ихтиәр, билирди, ани, ачан бабусу такыләр башына — куртулмак йок насыл хем нердән гелсин; не карар койер — чыкар-амайынжак баша,— бракылмак йок. Да те нечин калкты бай Илишка, бакты дөрт гөз пенчерä ашыры баа ичинä. Дышарда айдынныкты. Лүзгәр есәрди. Бакыркана өлә баа ичинä, бай Илишка денемеш, сансын биркимсей пееда олмуш баада, сансын биркимсей үзүм топлармыш; илип күтүкләр алтына, калкармыш, генä илип калкармыш!

— Мари, Ляна,— демеш бай Илишка.—

Ани бак сән да: гөзлерин таа исләй сечерләр. Сансын биркимсей вар баада, те о сырада. Ляна булү ачан ишидер буну, калкыверер да дәярмиш:

— Те, гөрдүн мө, нечин калдырдым бән сени! Сансын дуйардым, ани вар йабанжы инсан баада. Шинди нәбажан? Ал тырпаны да — илери! Ко билсин, насыл аалемин терини чалмаа, имәә, ичмәә, йок олажаклары! Илери, Илишка! Хич ойаланма, зере вар насыл качырасын хырсызлары.

— Чоклукса оннар нәбажэз?— содру бай Илишка.— Таа исләй хич чыкмамаа дышары. Бән йалнызым, оннар са бир булут, олмалы?— савашты бу инсан усландырсын карысыны.

— Незамандан окадар табансыз олмушун, аман аллахчыым!— маана булду Илишка дәдуйа карысы.— Оннар хырсыз, оннар корксуннар. Сән йок недән коркасын, сән кенди баайында, кенди топраандайсын.

Аннарды бай Илишка, ани карысы йоллэр ону денесин пармаклан денизи, ама йокту нәпсын.

— Хади, генә сенин дедиин олсун,— кайыл олду дәду Илишка, да доорулду чыкмаа ичердән.

— Бак, кору кендини, ансызындан тепелә оннары тырпаннан, унутмадын мы алмаа тырпаны?— үүредәрди кожасыны Ляна булү.

— Гидерим,— деди бай Илишка, да ачты еникуну ичер капусуну. Чыкты дышары, бакты о сырайа, нердә ичердән гөрдүйдү сансын о хырсызы. Хеп өлә илип дооруларды кимса орада: «Бак сән будалайы, о benim терими топласын»,— дүшүндү да таа чок үфкеленди дәду Илишка.— Бән сени, пезевенк, шинди койажам доору йола, үүредежәм акыл». Гөзлери хеп орада дәдунун, нердә сансын биркимсей үзүм топлармыш. Бакынмыш дәду

башка ерлерä да, башка сыралара, ама гөр-
мемиш инсан тарафы, бирердä йокмуш бир-
кимсей. Те нечин башка ердән онун йокмуш
кушкусу. Озаман бу инсан гөзлерини доору-
дәр фар гиби о кушку ерä, да ордан бакы-
шыны чевирмәзмиш, хеп орайы бакармыш.
Дурмуш бираз, солукланмыш, динненмиш. Ай
кими керä сакланармыш, да каранныкта би-
шей май йокмуш насыл сечмәä. Бир недән
сора генä ай чыкармыш, айдыннык олармыш.
Кушку ерä са шүпеси бай Илишканын хеп
дурурмуш. Озаман, ачан ислессиндән диннен-
мек олмуш хем ачан үфкейа доп-долу олмуш,
озаман дәду Илишка чекетмиш сүрүнмәä ер-
дä үзү-койу, савашарак вармаа насыл таа тез
о ерä. Чоктан сүрүнмемиш, таа генчлиндән,
аскерлик вақыдындан. Ажыдармыш топачлар
дирсеклерини, дизлерини. Ама йокмуш не
йапмаа. Ләäзыммыш үзүмнери куртармаа,
хырсызы да акыл үүретмәä.

Кенди да дәду үрекленмиш бираз, ачан ан-
намыш, ани хырсыз йалныз. «Кафадарлары,
олмалы, башка баада топлээр инсаннарын
үзүмнерини,— дүшүнмүш бай Илишка.— Ама
беним йок хич бир дрем да коркум онун ка-
фадарларындан, зерä бән бу ерифлән бити-
режäm иши тез, етиштирәмейжек «мырк» та
демәä, тырпаным беним кескин».

Бөлä умутлан бай Илишка йаклашмыш о
ерä, калмышты сааде биркач адым. Сеслен-
миш: бир шыпырты да ишитмемиш... Генä
бираз динненмиш, кендинä таа бираз гелмиш,
солук алмыш... Да сора... фырламыш топ ги-
би ериндән о ерä доору. Ачан етишмиш
орайы, таман разгелмиш «ону» дооруларка-
на, күтүк алтындан калкаркана, да таа чок
тутушмуш, пак кайбетмиш кендисини, ока-
дар бүүк үфкә алифлемишти бай Илишкайы.
Куведи да вармыш бу момент, насыл үч пе-

ливанда... да, тырпаны саурдуп, илишер «она», о «хырсыза»...

Бир да денемеш, ани тырпанын ардына фырлады бир томбарлак иш. Бай Илишка санмыш, ки бу томбарлак иш — хырсызын кафасы, санмыш, ани инсан өлдүрдү.

Бирдән-бирә үфкеси гечмиш. Шинди башка бела гелмиш башына — ону корку алмыш. Не йапсын?... Некадар качабилирса качмыш ичери. Сөлемиш карысына, аазыны топласын. Сора аннатмыш, ани айытламыш кафасыны о хырсызын:

— Баайын ичи имик долду, — демиш. — Бән о хырсызы өлдүрдүм, парча-парча дууралдым, даран-перан еттим, дааттым кафасыны. Шинди хазырлан евә тыымаа. Тез хазырлан, некадар таа тез. Нәанда килит, килитлейим капуйу да тез күү йолуну капалым. Кимсей гөрмесин бизи бырда баада, еки да евдән чыкарак, зере озаман бизи кабаатлы булажэклар о өлүмә. Белайа гирежез. Тез, некадар таа тез...

Дәдуйлан бабу качынармышлар о евжеездә, коркудан йапрак гиби титирәрмишләр. Насылса, зар-зор топламышлар кендилерини, да асып килиди капуйә, йолланмышлар күүйә. Йолда бир лаф та бөлә чыкармашылар, аазларында килит асылыймыш сансын, коркармышлар биркимсей оннары гөрмесин, ишитмесин, еки да көпекләр дуйсун: салажаклар да инсаннары уйандыражэклар. Инсан да вар нижә чыксын дышары: бакмаа дейни, нечин ажаба салэрлар көпекләр, да озаман гөрөжөкләр дәдуйу хем бабуу, ани оннар гелерләр күүйә гежә йарысында. Санки нердән гелерләр? Ама да баада, нердән оннар гелерләр, не брактылар?.. Бир леш, инсан леш... Қайбелмек олажэк, вай, вай...

Да те нечин бу инсаннар пак качарак гелирдиләр евә, хич сансын солужакларыны да

чекмәздиләр. Чалышардылар, насыл таа тез евә етишмәә, аул ичинә гирмәә, ичердә сакланмаа, кимсей булмасын оннары кабаатлы. Кабаат са бүүк... Бир жан йок етмишләр. Бу диил шака иш... Ама да, нечин о сокулду чалмаа?!

Ляна булү гиринжәк аула, отуруверди. Дүбүдүз кесилмишти, заваллы. Солумаа етишти-рәмәзди. Лафедәлмәзди. Бай Илишка, о да кесилмишти, ама етишти куветчин карысына да йардым, етсин ичери гирмәә. Дөшеклери йапып, йаттылар динненмәә. Евдекилар: оолу, гелини, ушаклар дуймадылар, ачан гелдиләр евә ихтиярлар.

Бай Илишка таа уйумадаан неединә койду, ани еркен сабаалән уянсын, калксын да долашсын баайы хем да, коллайып, ачан калкажәк оолу, Ваниси, аннатсын она кысадан, ани бу гежә баайә гитмемишләр. Баайә авшамдан йолланмышлар, ама Панти куми буйур етмиш евә, да... етишемемешләр баайә... Ләәзыммыш Пантийә да, евдә сабаалән ону булуп, сөлесин, ани сорусаймышлар она, ким онда геч вақыдадан дурмуш авшам, сөлесин: саадыч Илишка карысыннан.

Бөлә дүшүнәрәк, бай Илишка уйуйә калмыш, карысы са таа чоктан уйукламышты. Ачан сабаалән башламышты дан ерлери аарамаа, бай Илишка, дептуру гелип, калкыверди, бакынды доздолай, да, ачан ишитти капунун тынгырдамасыны, калкты айаа: билирди, ани Ваниси артык аякча.

Чыкты дышары. Оолу отурадды сундурмада, уйкулу еснәрди. Йаклашып она, бай Илишка сорду:

— Не окадар еркен аякта?

— Пек тутмады бени уйку бу гежә, тати.

Бай Илишка шүпеленди: ажаба, гөрмеди ми, еки да ишитмеди ми бизим гелмемизи евә бу гежә, ама сорду:

— Нечин, ажаба?

— Санжы тутту саа колуму, дүн дииреннән ташыйардым от да бир керә пек деринә тепейә сапладым диирени, да, ачан дарттым, хыртлады колум омуздан.

— Ләәзым гидәсин кырыкчыя да, булурса колунда ганч, ерлештирежек. О аннайан инсан. Бу иши о бежерер. Беним да бир вакыт бертилдийди колум омузумдан. Гиттим она, тарашлады омузуму да ерлештирди колуму еринә. Сана да йардым едежек... Бән ананнан авшам йолландым баайә, ама етишәмедик орайы. Ачан гечәрдик Панти куминин евин йанындан, о таман токат йанында дурурду, да буйур етти бизи гирелим биркач минуда она евә... Биркач минут узады гежә йарысынадан. Сора да доору евә гелдик.

Буну аннадаркана, бай Илишка бакырды оолунун гөзлеринә, истәрди аннасын, инанэр мы оолу, не она сөлеер бубасы, осайды инанмээр мы?.. Ама өлә да бишей аннамады, не сөләрди Ванинин гөзлери: бай Илишка йоргунду, оолу да генә. Онун ичин оолунун гөзлери бишей сөләмәздиләр. Вани таа бир керә еснеди. Бай Илишка деди она:

— Бүүн, сабаалән, гидежәм бакмаа, ләәзым мы баайы беклемәә, хем бакайым, неләр вар таа баайымызда.

— Сән гит, тати,— деди Вани.— Бежим, алажан ушаклары да. Севинежекляр. «Салт бу бана ләәзымды»— кыпытты бай Илишка. Оолуна са сөледі:

— Башка керә алырым ушаклары, бүүн истеерим баадан сора уурайым Коли ениште-низә. Соражам она, незаман хазыр олажэк бой күркүм. Гүз гелер, беним са күркүм йок.

Хеп бу вакыт са бай Илишка дүшүнәрди: «Таа тезчә ләәзым саушмаа, гитмәә, йоллан-маа, зере ушаклар уйанырсалар, куртуламай-жам оннардан, истейжекляр бенимнән гелмәә.

Озаман гидәмейжәм Пантия да, сөлейим она о лафлары».

Бөлә дүшүнәрәк, бай Илишка калкты да, гееринип хем вайлайып, деди, ани шинди емен йолланажэк бааиа доору.

— Гидейим, Вани, сабаалән, сериндә. Иш бүүн чок вар. Ләазым чок ерлерә уурамаа. Херерлерини етиштирип долашмаа. Оолу да алда сөлә она:

— Нечин аач? Не, йок нейлән карныйы мы долдурмаа? Шинди Кати калкажэк да исыдажэк манжайы. Ийежез да сора йолланарсын иш йапмаа, тати.

Бай Илишка савашты тезчә битирсин лафетмейи да деди:

Истәмеерим хич имәә, бир бука макар аазыма патмаа йок хавезим, жаным чекмеер имди тарафы, Вани. Хади маазайа, ичелим бирәр фиияжан шарап да бән бакайым йолумашта атезми...

Ачан мыкты аулдан, бай Илишка сансын кәбәт гилди! Пәк учарды, аяклары шурдабыр да иди йардиләр ерә. Бир недән сора етишти Панти кумисинә, ачты токатчыы, гирди аул ичинә. Ешиклердә отурурду Панти кумиси.

Сабаа хайыр олсун! — деди бай Илишка. Панти кумиси, ачан гөрдү бай Илишканы бөлә еркен күүдә гезәркәнә, шаш-беш калды.

Да эрду: Не окар еркен йола чекетмишин, саадыч Илишка?

Вар бир лафым шинди аннадажам, ама сән бишей сорма бана. Ер сана соруса бир-күмсей бән хем карым ашам сендәйдик ми, де ани сендәйдик. А шинди сорайым сана, насыл йашамак?

Йаваш йагаш саадыч Илишка. Йок нерәйи хем нәйә алаудлама. Елер, некадар качымак олды. Шинди гештәр качынсыннар.

Оннара чок лӓӓзым, бана азыжык та ете-
жек.

— Хади, кал саалыжаклан, шӓкӓр, ани ис-
леежӓ йашаман, ушаклар да сеслеерлӓр, ол-
малы? Бӓн лӓӓзым гидейим, алатлӓэрым. Бир-
кач гӓндӓн сора уурайжам сана, вар лаф...

Бай Илишка, ачан гӓрдӓ, ани Панти куми-
си капады токатчыы, узадыверди адымнары-
ны. Бир недӓн сора етишти баайӓ. Айдын-
нандыйды ислӓӓ. Урежни бай Илишканын
дӓӓлӓрди, насыл тавшамын. Качарак-сӓрче-
рӓк етишти о ерӓ, нердӓ авшам даран-перан
етмишти о «хырсызы». Ислӓӓ бакса... не гӓр-
сӓн?.. Тырпаннан кесмишти гӓндӓндӓ пита-
сыны. Бир бӓӓк пита йуварланырды бир та-
рафта, ӓлӓ бир еди-секиз метра гӓндӓндӓ со-
пасындан. Ачан гӓрдӓ бу иши бай Илишка,
аннады, ани авшам ӓкӓз алтында бузаа
аарамыш.

— Брӓӓ!— деди.— Бак сӓн иши. Нердеймиш
авшам гӓзлерим беним. Окадар корку чектим
бир гӓнденди питасы бетерине! Вар мы акыл
о карымда ажаба! Қалдырды бени геже йары-
сы, баайы долашайым. Лӓӓзымды мы?!.

Бай Ламбу пек жўмбўшчўйдў. Авшам-сабаа, дургудуп биркимсейи, нашей сә хеп аннадырды. Кими сефер масал, кими сефер хаслы. Гит да анна онун герчеени. Те шинди дә аннатты бир озгә иш... Да те дейәрдим е, вақыдын бириндә йашаармыш бир адам филан күүдә. Адыймыш онун Панчу. Ишчиймиш. Ушак бүүтмәә сефирмиш... Карысы да, Вета, она бензәрмиш. Бүтүн гүн качына-качына иштә, окадар фарыйаармыш, ани, ачан завалы Панчу етишәрмиш аушама, бүтүн ерә дүшәрмиш. Окадар йоргун олаармыш! Ама некадар да йоргун олса, бу инсанын уйкусу пек кушкуймуш. Артык күчүк бир шыпырты копса, бу адам уйаныверимиш да сансын хич уйуямармыш: окадар тез даалаармыш уйкусу. Бу иш, ангысы башына гелмиш, олмуш бир гүз гүнү, гежә вақыды, Қасымда. О гүнү карысы аушам үстү йакмышты фырында атеш: ичерлери йысытмаа дейни.

Гирдийнән сыжак ичери, Панчуйу уйку басывермиш. Ама динненмеси узамамыш хич. О аушам пак евжәәз сарсмыш, ер тепренмиш, ачан геженин бир вақыдында пипилерин бириси, ани йатармыш сыжак бажа үстүндә качырылмыш йукардан ашаа да дүшмүш ожаклаа. Пипи са баталмыш, аармыш да бүүк патырды копармыш. Бу инсан бирдән-бирә, даптур гелип, айаа калкмыш. Уйку серсеминдә илкин аннайамаармыш, нердән хем недән бу патырды. Сора, кендинә гелип, дуйәр нердә бу лумбурту оләр. Аннээр, ани бу ишләр оләр хайатта да шүпеленер, ани гирмиш биркимсей онун евинә. Олә гелирмиш она, ани хайада етишмиш биркимсей да шинди сава-

шэр ичери гирмӓӓ, сансын аарармыш капунун земпересини. Озаман бу окадар чемрек адам калдырьверер карысыны, ангысы уйуйармыш хем хич умурунда да йокмуш калкмаа. Ачан аннээр, ани гүжүлӓ уйандырды карысыны, верер она изин: «Кап Петижни да кач кӓшейӓ, не олурса, бана олсун!»

Кендиси да Панчу сивишиверер капунун ардына, капэр елинӓ суважыйы да беклӓрмиш, незаман ачып капуййу башлайжӓклар гирмӓӓ ичери о пезевенклӓр. Коймуш неединӓ: ачан савашажӓклар гирмӓӓ, урсун суважыйлан енселеринӓ ӓлӓ куветлӓн, ани пак кафа фырласын бир тарафа. Беклемиш бираз — йок кимсей. Ачмаазмышлар капуйу. «Не бу иш?» — дүшүнмүш Панчу. Бырдан са патырды хеп ишидилӓрмиш. Бир недӓн сора о аннамыш, ани патырдынын копмасы ожактан: «Ы-ы, демиш, — бажадан салынмышлар хырсызлар беним евимӓ. Хелӓ бак, хелӓ, хазыронжулары! Бӓн шинди сизӓ гӓстережӓм, не иш о иш аалемин ичеринӓ гирмӓӓ, тарашламаа!» Карыйа да даа бир изин верип: «Кап Петижни да кач кошейӓ!» — ачэр ичер капусуну, чыкэр хайада да хызланэр ожаклаа, нердӓ хеп ишидилӓрмиш патырты. Санмыш, аники орда хырсызлар бири-бирини тепелерлӓр да бӓӓк үфкӓйлӓн башлӓэр ожаклык ерини суажыламаа.

Дӓӓмуш о кымылдамак иши бири-и-и патырты битмейинжӓк. Караннык та — караннык мы?! Гит, гӓр не вар орда, ожаклыкта, зындан каранныкта! Бир чала дурэр, беклеер башламайжӓк мы енидӓн дӓӓнмӓк ожаклыкта. Йокмуш бир шыпырты да бӓлӓ. Озаман гирер ичери, алэр лампайы, сырниклери, чыкып айада, тутуштурэр шылаа. Ачан бакса... Аман, айол!.. Ожаклыкта бир пипп даран-перанмыш...

Да те нейӓ сарылмыш Панчу.

Биркач гүндән сора Панчу дердини аннат-мыш комшусуна. Таа биркач гүндән сора бүтүн күү биләрмыш Панчунун хем Ветанын гечирдини. Гит тә бил хем анна, ләазым мы аннадасын дердини макар ен исләә комшуна?

БИР ГЕЖА ИСТОРИЯСЫ

Ачан илкйазын инсаннар битирәрмишләр сүрмәк ишнини хем екмәә тарлаларны, кимдә вармыш өкүз, верирмишләр оннары отлатмаа. Хербир гагауз күйүндә вармыш өлә адам — өкүзчү дейәрмишләр бөлә инсана, ангысы топлаармыш инсаннарын өкүзлерини да отладармыш оннары.

Бизим күйүдә өкүзчүйдү бай Ангил. Гүнүн бириндә, доору сөледийнән — гежә, гелер адамын башына серемжә. Гежә йарысы о ерә, нердә динненәрмишләр өкүзләр, йаклашәр бир сүрү йабаны да хызланэрлар өкүзлерә. Каранныкмыш. Өкүзлерә зәәннык йапамамыш йабанылар. Хайваннар тездә давранмышлар да етиштирмишләр, калкып аякча, йабанылары вакытлан дургуттма. Да диил, ани дургутмаа, ама таа бүүк иш олмуш бу арада. Өкүзләр, ачан хызланмышлар йабаныларын үстлеринә, жанаварлар чил гиби даалмышлар. Ангы тарафа етиштирмишләр, орайы да качмышлар, Өкүзлә оннарын ардына. Дүбүдүз долай мерайа даалмышлар өкүзләр. Шинди ләәзыммыш оннары топламаа бирери. Гит та топла, гит та бул айваннары кырын уасында. Гежә сә каранныкмыш, ани ики-үч адымдан өтәә гөрүнмәзмиш бишей. Хепси өкүзләр сачылмышлар кырда-мерада. Өкүзчүйү корку алмыш. Дүшүнәрмыш: «Е, дөнүрсә йабанылар бана доору, нәбажам озаман?»

Бу инсанын кысмединә йабанылар дөнмемишләр геери. Белли ки, ани оннар коркудан тыымышлар йыраа. Өкүзчү буннары билмәрмиш.

Бай Ангил кыпытмышты исләәсиндән. Ги-

рер бордейя, капэр аазыны бордейин да куш-
ку отурумуш. Есаба алырмыш: «Чыкмаа ды-
шары — коркунч, е дөнүшярся макар бир йа-
баны бураларда? Няптым озаман? Жанавар
вар няжя ансыздан абансын үстүмя. Таа о
ердя бени паралайжэк, етиштирямейжям,
аннайым макар, не олду бана? Она денмиш
жанавар! Бу дийл ойунжак иши!» Да те не-
чин, бу бетеря отладыжы отурмуш бордейдя
таа дан ерлери башлайынжя аарамаа. Оза-
ман чыкэр бордейдян дышары. Исляя бакса-
орда дорт — беш окүз, отяанда топлу таа бир-
кач окүз, сүрүжүк-сүрүжүк, алай-алай отла-
армышлар. Ачан гөрер адам о хайваннары,
севинмектан пак хавая учажяймыш. Озаман
топлээр хепсийишни бирери. Шүкүр етмиш,
ани олмамыш кайып бир окүзү дя. Сора чок
вакыт хеп аннадармыш инсаннара, не ишляр
олмуш геженин бирисиндя.

— Санки йабаны вар няжя таа каави
окүздян олсун?— сорумушлар бай Ангиля.—
Кыпытмадыйдын мы сан о гежя, Ангил ба-
ти?— узадармыш лафыны соран хем истейян
ишитсин таа бир керя шу аннатмайы.

Хакына, ани пек сийрек олурмуш бля
олуш, ачан жанаварлар атылармышлар кара
сыбра. О күүйдя ихтиярляр да ишитмемиш
бля иш олсун.

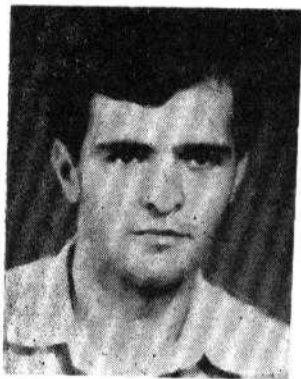
— Елбетки таа каави,— деди бай Ангил,—
сан дя не сорэсын бана бля ишлери?—
Олажак, е-не-е, таа каави окүз, ачан исляя
отладэрсын хайваны.

— Вар, е-не-е,— жувап верирмиш окүзчү.—
исляя?— сорурмушлар инсаннар бай Ангиля.

— Вар, е-не-е,— жувап веримиш окүзчү.—
Сычан, шафк калктыйнан, гөрүнмейжек, ока-
дар балабан от. Вар няжя демяя, ани от ге-
ряя гиби гүр...

Бу күүйдя бу адам ичин те не таа аннадар-
ды инсаннар: качырэр бир керя окүзлери

комшу мерасына да хайваннар зән етмишләр чок екин. Озаман, ачан гөрерләр бу зарары меражылар, пак тутушмушлар үфкедән, да тутуп бу инсаны, дүверләр. Ислейжә, зеде-жә каптырмыштылар завалыйа. Чок вакыт ажы чекмишти. Ама о да верилмәзмиш. Да, ачан ләәзыммыш йилмәә, еки да отурмаа ерә, дейәрмиш: «Вай, вай, вай, дүүдүм о ерифлери, комшу меражылары окадар чок, аники хербир кемижәәм ажыйәр, туршу ги-би олдум, вай, аллахчыым! Олә дә ләәзым о пезевенклерә да башка керә сокулажәклар мы бана? Гөрдүйнән бени, качажәклар бир бойа йыраа»...

**ГАГАУЗ-
ЧЕБОТАРЬ
ПЕТР**

Гагауз-Чеботарь Петр Афанасьевич дууду 1957 йылда Айдар күүйүндә, Чадыр-Лунга районунда. Башарды Кишиневдакы В. И. Ленин адына университети, филология факультетини. Бүүнкү гүндә — билги ишчиси Молдавиядакы Академияда, гагауз этнография хем дил бөлүмүндә.

Иаратма йолунда пеедаланды 80-нинжи йыларда. Дайма чалышэр, насыл таа уйгун, аннашылы, мераклы йазмаа поэзия хем проза сырасыны, насыл таа доору, оригинала йакын олсун чевирмелери башка диллердән гагауз дилинә. Бу кийада гирди кими проза йазылары. Поэзия йаратмалары типарланды айырык бир кийатта — «Жана йакын».

Степан Куроглу

ВАСИЛКА БАБУНУН ҚАЗЛАРЫ

Бир авшамнән, гелдийнән евә, Василка бабу гөрдү аул ичиндә бир чиркин ресим: онун казлары өлүйдүләр. Хепси онбеши!

Бабу аар йуткунду. Онун чыкты аалайжаа. Шака мы демәә — онбеш каз. Некадар ем идиләр, некадар заамет гөрдүләр! Беллийди, ани казлар нердәсә оталанмышлар. О сабаа оннар шен гечирдиләр чорбажыйкасыны ишә, шинди са, кымылданмаз, сансын бичилмиш, даанык йатардылар капу өнүндә чалмардан токатларадан. Бир чала бабуяа гөрүндү, сансын казларын бири, ен каависи, таа жан вермемиш. Да хализ: каз уйку семеси гиби геринди, калдырды кафасыны, бакарак тунук гөзүннән нерейиса бир тарафа, да со-ра куветсиз качырды кафасыны ерә...

Бүүк кайып, ама йок нәпмаа, аала-аалама — файдасы йок. Ләәзым гечирмәә буну да. «Йолажам оннары, бааре түү кайбелмесин», — есаплады бабу да гиришти ишлемәә. Ики саадын ичиндә иш битти. Түү чыкты чок — долу бир чувал. Офлайрак, үклетти бабу чыплак казлары котигайа да гөтүрдү чайыра.

Бүтүн авшам бабунун аклысындан чыкмазды казлар. Башка иш ичин о дүшүнәмәзди. Уреендә сансын варды бир аар баскы. Уйуду о геч. Сабаайа каршы гөрдү дүшүндә казларыны: дири, бийаз, пак. Оннар сармыштылар бабуяу хер тарафтан, севинерәк она, беклейрәк дойурсун. Да өлә гөзәлди о казлар, өлә кәәмил баарышардылар! Ама бу вакыт бабу уйанды. Қаз сеси кесилмәзди. Бабу саллады кафасыны да отурду. Казлар хеп баарарды. Инанамайрак, бабу калкыверди, нижә солдат, да май качарак чыкты ичердән. Қапу өнүндә

о гөрдү казлары. Оннар тутардылар кендилерни өлө, сансын бишей олмады, сансын оннар диилдиләр чыр-чыпак.

Насыл сора аннашылды, казлар хализ ани оталанмыштылар. Ама нейлән?! Аул ичиндә куруйарды жибрә. Илерси гүнү йаады бир йаамуржук, да жибреләр чекетмиш кайнамаа. Казлар, ийип дойунжа, тун сарфош олмушлар. Белли ки, бабу бирдән аннамады, недән казлар олмушлар йаталак. О санды оннары өлү.

Бу история бензеер бир жүмбүшә. Зор гүлүмсәмемәә, ачан дүшүнерсин, нижә казлар сабаалән гелмишләр кендилернә, нижә оннар гидәрмишләр сокакча сә хем нижә ша-шармыш инсан, гөрүп бу фасыл чыпак сүрүйү. Бу бир тарафтан. Ама өбүр тарафтан, бизим арамызда таа булунэрлар өлеләр, ангылары истейипта авшамдан ичерләр, домуза дайка дейинжә, ким билсин нердә гежелерләр да ертеси сабаа бензеерләр шу йолук казлара.

ДЕЛИЛИК

Битәрди беним отпускам. Калдыйды саде бир афта. Күүдә бир афта — о чок, диил нижә касабада, нердә вакыт гитмеер, гечмеер, ама сансын учэр. Бурда са хепси башка: солук, лафлар, долайлар. Биркач гүндән сора генә ләазым гитмәә Кишнова, генә хер сабаа алатламаа ишә, орда качынмаа, сора аушам-бан йоргун нерейиса генә алатламаа. Касабада йашамак — нижә бир биткисиз йарышмак. Кими гүн расгелер, сансын бирйаны да алатламээрсин, отуруп ишлеерсин, ама авшам үстү хеп гелер, ани бүтүн гүн качмышын, нижә бейгир харманда. Бу санылмак, олмалы, олэр те о уултудан, ангысы дурэр касабанын сокакларында оналты саат суткада. Хем ачан инсанын гөзү хербир кыпыш истәәр-истемәз сечер, ани хепси нерейиса алатлээр, она гелер, ани о кендиси да нерейиса геч калэр. Күүдә — башка иш. Техналык. Шаматасызлык. Вар вакыт, йапажэйкан, бишей дүшүнмәә, кантарламаа, есапламаа...

Бөлә дүшүнәрдим бән бир гержик октябри авшамы, дооруларак дәдуйа. Дәду ихтиәрды. Йыл үзери о сексән йашындайды. Ама тутарды кендисини таа четин, верилмәзди ихтиәрлык зорларына.

Бән гирдим аул ичинә. Бурнума урду бир кескин жибрә кокусу. Капу онүндә дурарды дәдунун ески тәскасы. Жыбыра синрек дамнаарды койу-кырмызы шира. Чалмар алтындан чыкты дәду.

— Аушам хайыр олсун, дәду! — дедим бән үүсек сеслән, нечин ки дәду битки вакыт ааржа ишидәрди.

— Хайыр олсун, чождуум! — алды дәду се-

ләмими. — Иа чевирәлим таа бираз тә бу шейи.

Тутунуп тәска аажындан, нижә кайыкчылар, дирештик биркач керә. Аач дөнсүн-дөнмесин йарым чеврә.

— Етер, — деди дәду, аар солуйарак, — кошинди сүзүлсүн. Битки тәска.

— Некадар шарап чыкты бу йыл? — сордум бән.

— Кайнасын да, белли едежек. Кендимә кадар. Сатылык йок. Куракты бу йыл.

Биркач минуттан сора биз сөктүк тәскайы, хырлецлән кестик жибрейи, ташыдык ону сачак алтына, нердә дөшелийди бир узун мушама, да орда жибрейи фаладык, таа хызлы курусун дейни. Йыкадык еллермизи. Есапалдым, ани дәдунун гениш, незаманса каави еллери жибредән олмуштулар кара-замбак.

— Сава, — деди бана дәду, — гитсәнә маазайа чыкарасын бир ока кескин шира. Бән да гидейим бакэйым, бабунун манжасы хазыр мы.

Ачан бән гелдим маазадан, софра дурарды капу өнүндә, зердели фиданын алтында.

— Ийин икиниз, бән динлим аач, — деди бабу да отурду, дайанып аркасыннан евин кара первазына. Биз дәдуйлан отурдук софрайа.

— Дәду, — дедим бән, — битер беним отпускам. Обүр афтайа гидерим.

Дәду бакты бана узун бир бакышлан. Сора деди:

— Е, нәбажан, ачан ләәзым. Е шинди сөлә, Сава, нердә йашээрсын о Кишновда?

— Каблеттим квартира, дәду: ики ичер, айат, куфнә, балкон — хепси вар. Учүнжү катта.

Дәду сансын ишитмеди бени.

— Йавашыдым бән, чожуум, шансора. Сексән йашындайым, — диил шака е. Чоктан хепчекерим неет гитмәә, таа өлмедийнән, орайы

сана, гөрөйм, нердә, нижә йашээрсын. Ама йок. Аллә, гидәмейжәм.

— Дәду, нечин гидәмейжән? Хайди, гиделим! Йаарын сабаа пинежейз автобуса да дөрт сааттан сора — орадайыз.

— Нерейи гидежек о, бә, Сава? — карышты лафымыза бабу. — Олмуш карт текә сексән йашында, гечмиш кендини — гидежек Қишнова гүлүнтү олмаа инсана.

— Дөк таа бирәр филжан, Сава! — деди дәду, сансын бираз дирилип. — Кач саат, деерсин, йол йапәр?

— Дөрт саат. Қалкажэйз еркен. — Бән аннадым, ани дәду кам кайыл. Ләазым салт таа бираз кызыштырмаа ону. — Нашей, зор му? Бән олажам йанында, херерсини билерим. Некадар лаф оләр, ани гележән Қишнова, да хеп бир керә хазырланамээрсын.

— Ей, чожуум, гидежәм! Вар доорулуун. Некадар вар нижә бошуна лафетмәә? Качта, деерсин, автобус?

— Докуз бучукта чыкәр Чадырдан. Қалкажэйз едидә. Таман етиштирежейз. Хич коркма, хепси олажэк гөзәл.

— Сава, браксана ону раада, бә. Шинди йолда тутажэк бир ери, да салт зеетленежән онуннан, — генә карышты бабу да сора екледи дәдунун адына:

— Вар мы акыл, санки, Қишнова гидежек. Отурсана гөтүнә! Беклерләр орда Конушчу Танасы!

— Сән карышма бизим ишимизә, — жувап етти дәду, — биз Савайлан аннашажэйз.

— Дәду, — дедим бән, — аннаштык мы? Озаман вер елини. Кесәлим сөз.

— Аннаштык, — саат едидә олажам хазыр, уура бурайы.

... Ертеси гүнү йарым докуза биз отурардык дәдуйлан бир кырмызы «Икаруста». Дәдунун ери пенчерә тарафындайды. Йолландык. Авто-

бус гидәрди илин, йымышак. Хава серинди, солумаа колайды.

— Ей, чоҗуум, хызлы гидер бу автобус, брә! Пак учәр! Бошуна дедемишләр: «Йукарыуз»!

— Дәду, дедим бән,— Кишнова чоктан мы вардыр гиттин?

— Отуз дөрттә гелдийдик талигаларлан конкуренцайа, румунун гүнүндейди бу иш. Түрлү партиялар чыктыды — кузис, гардефер, либерал. Биз царан партиясына пай тутардык.

Пенчеренин ардында бири-бири арды сора диишиләрди кыр ресимнери хем күүләр. Гечтик Комрады. Сора Чимишлийи, Котовскийи. Йаклаштык Кишнова. Йолда зеделенди машиналык, бизим автобус йавашады. Биркач минуттан сора гирдик Молдавиянын ен бүүк касабасына. Дәду сансын йапышты пенчерейә. О сииредәрди үүсек йапылары, калаба сокаклары, троллейбуслары. Бән кендим отурадым дәдунун йанында да бана геләрди, ани бән дә бакәрым хепсинә дәдунун гөзлеринән.

— Брә!— деди дәду.— Диишилмиш Кишнов, хич таныйамээрым, сансын диил...

Бу вакыт дәду бирдән калдырды дирсеени, капады колуннан сурадыны хем йаннатты кафасыны benim тарафыма, сансын недәнсә сакынды. Бән илктән аннамадым, нечин о өлә йапты.

— Еей,— гүлүмседи дәду,— сандым, ани илишиҗек те о даллар.

Биз индик автостанцияда. Гиттик-пиндик троллейбуса. Ачан йаклаштык о ерә, нердә ләәзымды чыкалым, бир генч, гөрүмнү кары сорду бана:

— На следующей выходите?

— Да, выходим,— жувап еттим бән.

Чыктынан, дәду деер:

— Нашей сорду сана о карагөзка?

— Сорду, инармишик ми бурда.

Дәдү гөз атты беним тарафыма доору да, шалвержә гүлүмсейип, деди:

— Чок е! Вар онун касаветиндә, незаман чыкэрыз. Онун, аллә, башка иш варды нестиндә, ама уймады оса: бән долаштырдым.

Биз айкырладык светофорун уурунда йолу да доорулдук беним квартирама. Калдыйды бир икнүз-үчүз метра. Сокакта варды герәә гиби инсан. Кимиси бизә геләрди каршы, кимиси гечәрди бизи.

— Узак мы таа, ва Сава?— сорду дәду.

— Йок,— деерим,— аз калды, шиндижик етишижейз.

— Сайылэр, сизин маалә мы бу?

— Аха,— деерим,— өлейә гелер.

— Е нечин кимсей селәм вермеер сана, танымээрлар мы? Оса саймээрлар мы?

— Дәду, бурасы диил нижә күүдә. Бурда чок инсан вар, сиирәә танийэр бири бирини.

Иаваш-йаваш етиштик о докуз катлы евә, нердә бән йашардым. Гирдик подъезд ичинә. Бән бастым лифтын кнопкасына. Бираздна лифт ачылды. «Гир ардыма»,— дедим дәдуйа. О гирди кам кыйышсыз. Қапулар капандылар, калдык нижә кафестә. Беним квартирам үчүнжү каттайды, ама, дүшүндүм, гездирейим бираз дәдуйу. Бастым секизинжи катын кнопкасына. Лифт йолланды калкмаа. Дәду диилди хазыр бөлә ишә, онун диздән бүкүлдү аяклары да о сыкы тутунду беним омузумдан. Ачан лифт бирдән дурду, дәду фырлаттырды кендисини, сансын савашты атламаа. Чыктык. Йаклаштык бир томбарлак пенчерейә. Деерим:

— Йа бак ашаа, дәду.

О бакты да деер:

— Несой казыклар орда?

— Диил казыклар, дәду, оннар — дирек. Таа

ашаада да инсан гечер. Биз секизинжи каттайыз.

— Брә!— деди дәду,— Санки аслы мы?!

Хеп лифтлән индик үчүнжу ката, гирдик квартирама. Қары иштәйди, ушак — йаслада.

— Тә, дәду, бурда биз йашәэрыз. Бу ичердә — йатәрыз, бурда — бүүк евимиз, зал, бурда — куфнә.

— Исләә, чожуум, гөзәл дүзүнмүшүнүз. Олсун саалыныыз да йашайын. Ама бән дүшүнәрим, ани аклым вермеди бишей алайым да бош еллән гелдим евинә.

— Йок зарары, дәду, отур тә бурайы дивана да диннен.

Дәду отурду, ама хеп услуланмады:

— Йакышмәэр, чожуум, диил гөзәл. Верейим он карбона да хызлансана аласын бир йарымнык, олсун бендән алдамач.

Дәду өлә сеслән деди, ани истәмедим ону күстүрмәә. Алдым парайы да гиттим. Гелдийнән, отурдук куфнедә, идик-ичтик, гөзәл лафеттик. Сора пенчереләр маавиленди. Башлады каранлык олмаа.

— Сава, чожуум,— деди дәду,— гөстерсәнә бана аяк йолуну, серинненмәә истеерим.

— Гел бурайы,— дедим бән да йаклаштым туалет одасына. Йактым шафкы, ачтым капуйу,— тә бурда, дәду. Биткидә тә бу шейи бастыр, су аксын.

Дәду бакты бана өлә бир бакышлан, сансын бән она урдум бир шамар. Сора о чекти солууну да деди:

— Е-ей! Чоктан вардыр ишиттим, ани касабаларда халеләр ичердәймиш, ама инанжаам гелмәзди, йалап санардым. Аслыймыш, брә! Ама, Сава, йакышмәэр бана бурда. Гөтүрсәнә бени евин ардына бирери.

— Дәду, несой «евин ардына»? Бурда йок өлә ишләр. Гир, хич коркма.

Ачан дәду чыкты, онун суратында йокту

бениз. Беллийди, ани о диил сынашык бөлә йакышыктыклары.

— Дәду, тә бурда ванна, ачайым суйу да йыкан бир керә ваннада...

— А-а, йок-йок! Диил ләәзым!— кести лафымы дәду.

— Нечин диил ләәзым?— сордум бән, ама некадар йалвармадым, о кайыл гелмеди.

...Ертеси сабаа, ачан калктык, йыкандык, сабаа екмәәни идинән, чыктык касабайа йапмаа бир экскурсия есабы. Бирери алатла-маздык. Гездик бүүк соакта. Отурдук бир аз паркта, сииреттик фонтаннары, памятникле-ри. Дәду хеп шашарды:

— Не дүзгүннүк! Не гөзеллик! Йаша, чо-жуум, вар кысметин, вақыдында дуумушун.

Дурукландык бир памятниин йанында.

— Ким бу адам?— сорду дәду.

— Пушкин,— деерим,— ишиттин ми?

— Пушкин... Сансын вардыр бүүк адам-нардан ишиттим. О диил ми, ани Смайылы түрклердән куртармыш?

— Диил, дәду, о Суворову сән сөлеерсин, Пушкин са йазыжыймыш.

— Беки дә,— деди дәду, кысып омузларны.

Гиттик универмакта гездик. Бишей алма-дык. Салт илк катта алдым дәдуйа бир чифт емени ипи. Алты копейка туттулар. Отурдук универмаан йанында бир скемнедә, диннен-дик. Йардым еттим дәдуйа чөзмәә ески ко-пук хем чүрүк иплери, сыбыттым оннары йанымызда бир тепелемә долу кийатлан ур-найа.

— Нечин сыбыдәрсын?— фырлады дәду да осаат, узадып елини, алды иплери, сарды он-нары пармаана да койду жебинә.— Қо олсун, ләәзым олажәк.

Доорулдук автостанция тарафына. Йакла-шарды бизим автобусун саады. Есапалдым, ани дәдунун бакышы башлады сүүнмәә. Онун

суратында белли олду сансын бир зеег гөлгеси. Бир ердә йол казылыды, олмалы, дииштирәрдиләр трубалары. Биркач ишчи, турунжу жилеткаларлан, ендек ичиндән атардылар топрак. Бир дә, уурлаштынан оннарлан, дәдунун кашлары калкты йукары, гөзлери томбарланды. Саа колуну дәду калдырды, сансын ел едежек. О артык йапты бир адым ишчилерә доору, ама сора дургунду, дейип:

— Не бензеттим те о адамы Милана Колийа!

Автостанцияда отурдук бир узун скемнейә, каплы кырмызы дерматиннән... Инсан чок йокту, нечин дейни ишленир гүнүйдү. Дәдунун сурады гөстерирди йоргун хем күсүлү.

— Дәду, исләә ми касабада? Беендин ми?

— Сизә, беки, исләә, ушаам, ама бән бурда дайанамам, диилим сынашык... Сава, тее о инсан диил ми Гарга Лянка?

— Бән билерим ми? Сансын бензеер. Ама кәр о да олса...

Дәду гөзледәрди бир инсаны, ангысы, сумка елиндә, чыкарды беклемәк залындан дышары. Ачан кары кайбелди, дәду дайанамалы — зар-зор калкты да, дейип бана «гидейим-бакайым», чыкты йапы ичиндән. Бән отурдум бираз да чыктым дәдунун ардына. Таа узактан гөрдүм ону. О лафедәрди Гарга Лянкайлан: гүлүмсәрди, салларды елини, неса аннадарды, генә гүләрди. Бу ики гүнүн ичиндә бән сефтә гөрдүм дәдууу бөлә шен.

Гелди бизим автобус. Йолда дәду уйуклады. Гарга Лянка отурарды нердәсә геердә.

Индик Чадыр йолунда, нердән күүйә гидәрди үч километра кадар чакыл йол. Қысмемизә тездә бизи етишти бир «зил», алды икимизи, да кабинайа.

— Дәду,— деерим,— Гарга Лянкайы брактык, пиндик ики адам.

— Сән дүшүнма ону,— жувап етти дәду,— деликли таш йолда калмаз.

* * *

— Бабо-о-о!!! Чык каршыла Конушчу Танасы!— баарды дәду таа токаттан.

Чыкты бабу — модажа, еллери амурлу. Гүлүмсеер.

— Не, гелдиниз ми? Гүлдүрдүн мў инсаны орда, бә? Ачан делийсин...

— Сән, бабу, чок-чок лафетмә, өрү чабу-жак маазайа. Е-ей, йаптым ихтәрлыкта таа бир делилик.

Бабу чыкарды бир ока кескин шира, койду софрайы. Дәдунун сурады ачылды. О шенди, кысметлийди. Онуштан, ани гитти Қишнова мы, оса онуштан, ани етишти евә ми,— ким билсин ону.

БИЗИМ УМУТЛАР

АРНАУТ ТУДОРКА

Арнаут Тудорка Ивановна дууду 1970 йылда Димитровка күүйүндә, Одесса областин Болград районунда. Уүренер Бакуда, Азербайжандакы Девлет университетиндә, филология факультетиндә. Гөрүнтүлери, йазылары ачыклээр бизә поэт табестли бир генч инсаны. Умутланэрыз, ани йазыларыны окуйужулар беенежек. Қо бу илк типардан чыкма пеетләр кувет версин онун ени йаратмаларына, ни уурулу далга—поэт үрсенә.

Степан Куроглу

КЫСМЕТ

Тарафым беним — бенимнән,
Ватаным — йангын жанымнан.
Бенимнән — күүләр, даалар,
Бенимнән — генчләр, ихтиярлар.
Инсаннар — жаныма паалы...
Ко оннарын олсун саалы!
Дүннәә, ани йашамак истеер,
Те нейә кысмет денер!

Кораф бензиндә көпрү —
кушак, атылмыш суйа.
Ачык булутчуклу су
доорулмуш денизә.
Каба чимендә өртүлү
чегиргә чалэр кеменчә.
Дернаә топлээрлар күүйү
гелинжик сүүтләр.
Турналар — колан дүзүлү,
майыллык гетирер түркүйә.
Лүзгержик — үүренмиш түркүжү.
сөз верер сеслерә.

Не бу хава карарды,
тоз-думан калкты.
Қырлангач гөкү йарды,
үүсектән бакты.

«Вер, булутчуум йаамур,
Тарлайа чамур,
Текнелерә да хамур!»
Амбарлар-долур!

Чичекләр кәймил кокар,
куветленмиш чименнәр.
Генчлерә кысмет бакар,—
динч йаамур хем уур гөзәл.

ГҮН ЙОРУЛМУШ...

Гүн йорулмуш...
Динненмää
күү тарафы доорулэр.
Гежә-гежә
чинзимä
маму дүзен докуйэр.
Паттан йорган
саркылмыш,
ток ушаклар
ойнашэр.
«Думан дүштү
күү ичинä...
Ким о соакта
йашээр?»—
ушаклар ойун
ойнээр.
Чыкырык түтер
кызгын,
масурлар роп-роп
атлээр.
Генчлердä — севги,
өпүш,
синжири... көпек
дартэр.

ХА, ГИДЕЛИМ...

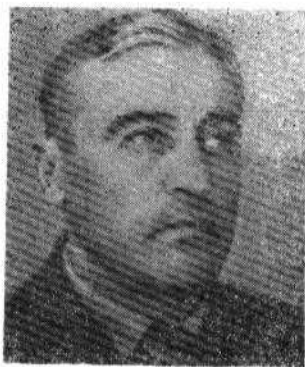
Дернек. Саабиләр
Топланмыш соакта,
Нижә евел жумлә
Лафлашэрлар клуба.

Ха, бе Кости, достум,
Кеменчени чыкар,
Шениетсин шу йолу
Қывыржык калпаклар.

Дернәә карышэр
Сыралар евелки,
Нижә генч олана
Дуйгулар севгили.

* * *

Январь элеер каар...
Касаба чокмүш уйкуйа.
Даалар олмушлар саар,
Көпек качэр куйтуйа.
Булутлар евлерә конмушлар,
Ресимжи... уйдурэр бойайы.
Шавк едер ердә йылдызлар —
Бир йылдырым кескинни.

**ДУЛОГЛУ
ВАСИЛИЙ**

Дулоглу Василий Николаевич дууду 1931-нжи йылда Чешмекой күүйүндә, Вулканешт районунда. Чок йыл ишледи үүредижи школада. Елээр 1961-нжи йылдан.

Дүннеейдә салт бир ана
Верилмиш хербириня,
Ватаным да бир — бана,
Ону ләәзым пек севмәй.

Бүүктүр мемлекетимиз,
Ону ләәзым корумаа.
Барабар хазырыз биз
Женклеря каршы дурмаа.

Некадар биздә варлык,
Оннар да хепсимизин.
«Салт олсун өзлем саалык!»—
Окадар биздән изин.

Женк етмәй биз динл кайыл,
Ону кимсей истемәз,
Дүннәә женгә динл кайыл,
Бириня исләә гелмәз.

Онуштаи, биз, инсаннар,
Кол-кола туттук бирлии.
Бизим дишли душманар
Гөрмәзләр биздән илик.

КОРУЙЖУ АСКЕРИМИЗ

Услу уйу, Ватаным —
Аскерим гежә — гүндүз
Заамети бракмаз йарым,
Зор вакытта коруйур.

Границанын аскери
Душманы урур геери,
Йукардан да геләннәр
Пек тез геери тепәрләр.

Денизлерин аскери
Хазыр хем кушку дурур.
Йабанжы «мусаафири»
Аннык бойунда урур.

Ватаным услу уйуйэр,
Инсан кыврак дүш гөрер,
Аскер бизи коруйэр
Да гүннәр айдын олэр.

ВАҚЫТ ДИИШИЛМЕСИ

Инсаннар лафа дурэр,
Бири-бирини сеслеер.
Вақытлар пек диишилер,
Буннары вақыт истеер.

Диилдир несой илердән,
Бириси изин етсин,
Ишлери пек билмедән,
«Бөлә йапажәйз!»— десин.

Шинди хепси барабар
Сорушу ерлештирер.
Топу нижә кафадар,
Бирә-бир жувап едер.

Онуштан хербир инсан
Диишилмелери аннээр,
Кимә дә буну сорсан,
Хепси пек кайыл олэр.

Ишчиләр хавез едер,
Хербир ишә тутунэр.
Онуштан да пек билер,
Кимә хем нечин ишлеер.

**КАЛЧУ
МАРИЯ**

Калчу Мария Константиновна дууду 1960-эжы йылда Вулканешттэ. Башарды Ново-Анедакы совхоз-техникумуну. Ишлеер инженер Вулканешттэ, колхоз «Гигантта». Яазэр хем тиварланэр 1987-ижи йылдан.

КАВКАЗ ТОПРАЖЫНА...

Масал гиби бу тарафчык
Геләрди аклыма.
Гелди вакыт: учтум-кондум
Кавказ топражына.

Тюмсек байыр — ады Машук —
Севда гиби бана.
Ичем сулар саалык верер
Дүннәә инсаннарна.

Кәәмил ерләр, не сөлемәә,
Уйандырды ахтымы.
Кавказ ерин байырлары
Ачты пек жанымы.

**КАРАНФИЛ
ВАЛЕНТИНА**

Каранфил Валентина Ивановна дууду 1973
йылда Этулия күүйүндә, Вулканешт районунда.
Уренер 9-нжу класста. Пазэр 1987 йылдан. Ки-
ми нестлери типарланды район газетасында.

КЕНДИ ДИЛИМДА

Йаптыңыз бана жеза,
Ама йок бишей.
Сизин бет лафыныза
Жеза да дүшер.

Йашларым дамнээр йапраа,
Ама йок бишей,
Дүннеейдә зор йашамаа,
Ама йок бишей.

Хербир поэтта олэр
Бөлә бүүк ишләр.
Хербири да дайанэр,
Ама... йок бишей.

Ким гүләрди, ко гүлсүн,
Ама диил исләә,
Ким азетмеер дилиндән,
О хич диил инсан.

Бән йазэрым жанымдан,
Кенди дилимдә.
Пеетим коркмээр бишейдән...
Сауш өнүмдән!

ТУРГАЙ СЕСИ

Те генә гүн башлээр топраа
Йалпак елиннән йысытмаа.
Тургай сеси өтер йыраа...
Битир, миллет, сыраламаа!

Сән, кушчаазым, кесмайсин
Жан дургудан түркүнү.
Қо инсаннар севинсин,
Шаннайып ени гүнү.

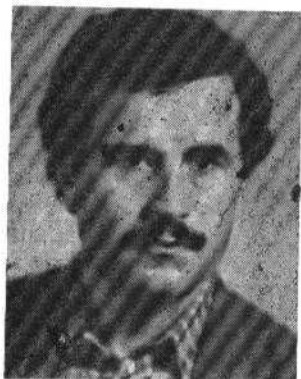
Тарафымыза гөтүр
Селәм, кысмет, узун өмүр!
Йашамамыз, истеериз биз,
Олсун бу дүннеейдә женксиз.

ИСТЕҢИШ

Истәмеерим бу дүннәә
Кара түтүннән түтсүн.
Истеерим бән, ана күүйдә
Хорозун сеси өтсүн.

Истәмеерим ааласын
Чилидә ушажыклар.
Ко бу дүннеейдә калсын
Дирлик хем бүүк кысметләр.

Себепли сулар аксын
Кудретли Бужаамыза.
Гүлейрәк алатласын
Ушаклар кужаамыза.

**КОЧАНЖИ
АНДРЕЙ**

Кочанжи Андрей Константинович дууду 1953 йылда Баурчи күүйүндә, Чадыр районунда. Башарды Қишиневдакы индустриал-педагогик техникумуу, ишлеер «Октябринин 40 йылы» колхозунда. Пазэр 1980-нжи йылдан.

АНА МЕМЛЕКЕТ

Диз чөкежәм бән сана,
Мемлекетимә benim.
Дөнмә ардыны бана,
Бән көстекленәрсейдим.

Прост ет чок ердә бени,
Нердә алданэрым бән.
Ӱзӱн сенин ресимни
Хич кайбелмеер гӱзӱмдән.

Бу коку сарфош едер,
Мемлекетни кокусу,
Бән денедим чок сефер...
Тутмээрым сана кӱсӱ.

Жанымы бән вережәм,—
Басмасын мерет душман.
Чаар бени, бән гидежәм
Лафсыз, олмайжам пишман.

Йоктур хич сепдән паалы,
Баарыпта сӱлеерим бән.
Баалыйым сана каави,—
Бу лафлар пак ӱректән.

Булутлар, гӱзӱл кушлар
Границалар сӱрмели,
Чименнәр, хем бу сулар —
Хепси бана севгили.

ДИЙЛИЗ ЙАЛНЫЗ...

Сайылмамыш халкымыз,
Даанык — заман гүнүндә.
Шинди — дийлиз биз йалныз,
Ачылды бизә пердә.

Гиргин халкым сербестли,
Иши йапэр бир керә.
Түркүлар майыл пеетли,
Хепси да бизә гөрә.

Душман истеди бизи
Гүлүп, маскара етмәә.

Коорудук севгимизи:

Иш йапып — ушак бүүтмәә.

Калк, халкым, гөзәл халкым,
Метет шиндики гүнү!
Ко учсун беним лафым,
Нижә йапраа дөкүмү.

Олмайасын хич дүрүк,

Севинәсин хер бир гүн!

Советләр-каави дүүмүк,

Аскери да пек дүзгүн!

Шен чалэр ешил кавак,
Хызландыйнан пек лүзгәр.
Зор бизә, ачан курак,
Чок түрлү гелер зетләр.

Таа нейләр биз гечирдик!

Хепсини, те, сөлейжез:

Бужаа йашамак вердик —

Бүүк зорлардан гечежез!

Калк, халкым, гөзал халкым,
Метет шиндики гүнү!
Ко учсун беним лафым,
Нижә йапраа дөкүмү.

НЕ ИСТЕЕРСИН САН, ЙАРИМ?

Не истеерсин сән, йәрим?

Сендән паалы йок бана.

Сендә калды гөзлерим,

Ама йашлар-бошуна.

Таа баштан дедим сана:

«Бракма бир керә бени!»

Севгилик дамна-дамна

Бракыр сенин үреени.

Диил ләәзым лафа дүшмәә,

Кайбетмәә сайгы халктан.

Пек зор сондан мететмәә,

Несой да олсан инсан.

Йок нейә ходулланмаа,

Прост ишлери унуттум.

Насыл үреени ачмаа,

Йолда калды умудум.

Чоктур ии инсан ердә,

Зор чекмәә — етти бана.

Йашамак — таа илердә,

Гитмәм, йәрим, ардына.

БЕНИМ АНАМ

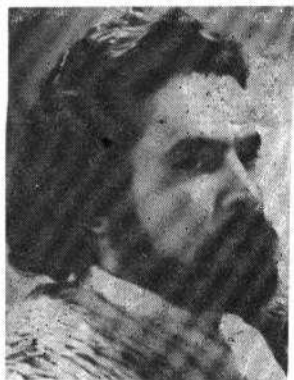
Беним анам, паалы анам,
Артык олдум кожа адам.
Мезарындан калксан, гөрсән.
Несой гөзәл йәшээр инсан.

Беним анам, паалы анам,
Хич йокту беним аннамам,
Ки сән — зесеттә, гөзләр — гоктә,
Сабаа олмуш үчтә-дөрттә.

Беним анам, паалы анам,
Те шинди олду аннамам.
Сән не ичин, эх, кайбелдин,
Кенди өмүрүнү бизә вердин.

Беним анам, паалы анам,
Олса да еринә калсам.
Калайсын сән ушак бүүтмәә,
Прост ишлери үстелемәә.

Беним анам, паалы анам,
Артык ихтиярлады бобам:
Хеп таа гезер, үрек верер,
Унука да о ни бакәр.

**НОВАК
ДМИТРИЙ**

Новак Дмитрий Дмитриевич дууду 1957 йылда Комратта. Башарды Львовдакы полиграф институтуну. Ишлеер ресимжи школасында үүредижи. Илк есфер тинар оладу 1987 йылда.

* * *

Бир гежә,
Бир йылдыз
Урушмуш бир кишийләң.
Бир гежә,
Бир киши
Қарышмыш бир йылдызлан.

Д. Кара Чобанын адына

Хади, генә гирелим
сизин ичери...
Генә ичиндә сенин
санжы серили.

Хер санжы сырасына
сеседәмедик,
хер умуду ичинә —
уйдурамадык.

Сенин дүшүнмеклерин
бүүктү, нижә гөк,
сансын биткиси бизим
арада хич йок.

Сенин стихларын бизи
севгийә сарэр,
ким дә кендини аарээр —
сана йаклашэр.

Нижә хем солуклуйа —
гелжеклар акына,
дүннеейин излерини
бааладын Бешалмайа.

Бу гүн
өлә геништи,
ани сыйдырамадым бән
не дүннеейә, не ичимә,
не дә сенин гөзлериңә.

Бу гүн
өлә ачыкты,
ани саклайамадым бән
не жанына, не үзүмә,
не дә беним ичимә.

Бу гүн
өлә сииректи...
Онун гиби буламадым бән
не долайда, не жанымда,
не да бүтүн дүннеейдә.

РАДОВА
ОЛЬГА

Радова Ольга Константиновна дуулу 1958-жи
йылда Копгэз күүбүүнэй Комрат районунда. Ба-
шарды Кешиневдакы В. И. Лисинский адына дөвлөт
университети, экономика факультетини. Гагауз
газетасында «Ана сөзү» ишлөөр корреспондент.

Илк сфер тинарланды 1987-ж. йылда.

Бир бүүк күү кенарында
Евелки ездә йашээр
Ихтиәр кары йап-йалныз,
Кахырлары — сайысыз.

О бензеер йоргун аажә,
Қаршы дуран лүзгерә
Ачыклы кырда. Артык
Даллары онун кырык...

Сааде бир ешил далжааз
Фидана умут верер,
Ешердикчә ешерер,
Көклери каавиледер.

ГҮЛЛАР

Гүлләр соакта ачәр,
Жаным гүлерәк гезер.
• Не гозәл гүлүн бири
Ичимә артык гирди!

Неетимә ону койдум
Саклыдан тез копармаа,
Донаклы, кыврак гүлүн
Гөзеллиинә севинмәә.

Елими койдум она,
Атеш сарылды бана:
Аужум чалы долду,
Жаныма санжы конду...

Ианнашык гүлү бирдән
Копардым бән ажыдан.

Кысмет ми бу,
Оса бир зеег ми
Сени гөрмää,
Севдам беним?
Аф ег, ани
Нижä ушакым,
Качэрым херкерä сендән.
Ианэрым
Доз-долай йалыннан,
Хич йок кувет бир сой
сүүнмää.
Су хеп ичерим —
тутушэрым,
Сана дийерим —
күл олэрым.
Олса о күлү топлайасын,
Лүзгär ону даадамасын
Да бир көкә сән сепелайсини,
Кысмет фиданы ко бүүсүн.
Да мейвайы о фидандан сән
Даадасын хербир йолжуйа.
Оннар да ко аннасыннар
Несой кысметмиш бу сендä...

ЧОРБАЖЫИЛАН КЕДИ

«Мыр-р-р! Мыр-р-р! Мыр-р-р!»—
Кеди уйуклэр-р-р.
Сычандан са хасыр-р-р
Кытырдыпта кытырдээр...
Пек ислää кеди йашээр!

Чорбажысы пек бакэр,
Локма йанына койэр,
Икидä-бирдä север.
Сүт истäрсән — ич дойунжан!
Йашайжэк кеди өлүнжэк.

Ама бир сабаа кеди
Хептән артык азытты
/Йокту безбелли кефи!/,
Чорбажыйа хызланды,
Нечин сычан тутмады?

Ким билмеер хорозун сертлини, курканын да ходуллаууну? Пена булү да биләрди, ама кушлары бир аулда капалы тутарды. Нәндан алсынды оннара айыры-айыры ер?

— Сынашыр оннар бири-бирилернә, — дүшүндү о. — Нижә да олса, күчүктән билә бүүдүләр.

Сора алды да аул ичинә атты ики ауч папшой тенеси. Хепсижи: тауклар, пипиләр, өрдекләр — топландылар имәә. Хорозлан курканнар ийәрдиләр йаннашык. Курканын бири шиширмишти кендисни, саркытмышты пупулигасыны да хич бишей гөрәмәзди, не вар онүндә. Савашты алсын бир тенә папшой: тык! тык! — кеезлейәмеди. Савашты икинжиләә — да те, разгелди! Ама о тенейи капмышты хорозун аазындан. Хорозун үфкеси чыкты бөлә ишә да башлады гиргиненмәә үүсек, үүсек:

— Ко-ко-ко-ко!

Куркан са хич бакмазды да ондан йаны — хеп ийәрди. Хороз савашты булсун бир ер кендиснә, ама куркан капламышты бүтүн долайы. Хороз таа да пек үфкеленди, тутушту, енесиндә түүләр дикилдиләр. О, далайып, дартты курканын пупулигасыны. Шиш куркан даптур гелди...

Бир хороз му калдыйды ону коркутсун?

Курканын ибии бирдән олду кып-кырмазы, сора маави, сора бозарды, седеф бонжуклары диштирдиләр бенизини. Ажыдан хем таа чок үфкедән башлады баармаа:

— Көөр! Көөр! Көөр! Көөр!

— Сән кендин көөр! — хептән үфкеленди артык дүүшә хазыр хороз. — Каптын аазымдан

букамы да шинди бәи да көөрүм му?..

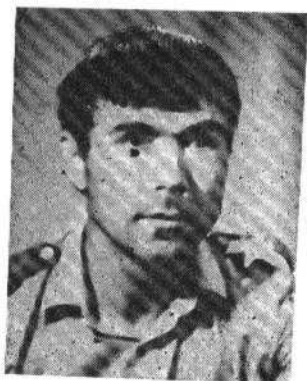
Бөлә дартышмак хорозун хем курканын арасында тез дүүшә гечти. Хороз күчүктү, ама кескинди, башладыйды курканы енсемәә. Чок гечмеди — курканнар олдулар үч: дүүшә гелди таа ики йардымжы. Шиширип-шиширип кендилерини, үчү дә хызланырдылар хороза, ангысынын кукуригусундан артык шыпыр-шыпыр кан дамнарды. Ама о калмазды ашаа, етиштирәрди үчүнүн да пупулигаларыны даламаа, сора да, атлайып курканнарын үстлеринә, каршы урарды: бажаклан, канатлан, бажаклан, канатлан... Аар гүүдели хо-дуллар артык кесилмиштиләр. Кайылдылар дүүшү битирмәә, ама хороз хич бракылмазды. О доорулуу ичин истәрди исләә дүүсүн бу доймазлары. Курканнар са койардылар битки куветлерини, нечинки бу кырмызы түүлү оннары дүбүдүз кудуртмушту. Дүүш ен кызгын ериндәйди, ачан Пена булү чыкты дышары.

— Сиз не, делирдиниз ми? — баарды о.—
Иа бәи сизи шинди тез усландыражам! Канатмышлар бири-бирини! Не сизә етишмедиди?— Кары хызлы гириверди ичери, алды бир чөлмек су да атты кавгажыларын үстлеринә. Дүүш бирдән кесилди. Хороз атлады аул үстүнә да өттү:

— Ку-ку-ри-гу-у-у-у!

Курканнар да аул ичиндән:

— Көөр! Көөр! Көөр! Көөр!

**ТАШОГЛУ
ГЕОРГИЙ**

Ташоглу Георгий Георгиевич дууду 1948 йылда Димитровка күүйүндә, Одесса областинин Болград районунда. Башарды Ростовдакы университети, экономика факультетини хем таа сора Кишиневда аспирантурайы. Ишлеер экономист колхозда, Тузлы күүйүндә, Татарбунар районунда. Чекетти йазмаа 70-ижи йылларда.

БААШЫШ

Үрәәм-жаным севдайлан долу,
Истейишим дурэр йанмаа.
Сана, севгили Ватаным,
Хазырым үреми баашламаа.

Северим ачаар Бужаамы,
Гөзәл өтән маани сеслерни,
Пек икрамжылы хем ойунжу
Иши севән инсаннарны.

Бужак! Дивеч өмүрүндә
Халкыма кысмет гөтүрәсин,
Иашамайы ерин үзүндә
Рус ага гиби коруйасын!

Икрам едәйсин кардашлары
Гөзәл маани түркүннән,
Йожедәсин душманнары
Халкымын чиркиң бетвасыннан!

Истеерим паалы зааметиннән
Дүбүдүз дүннеейә аныласын,
Узун, четин шереметлииннән
Мемлекеди дүзәйсин!

Үрәәм-жаным севдайлан долу,
Истейишим дурэр йанмаа.
Сана, севгили Ватаным,
Хазырым үреми баашламаа.

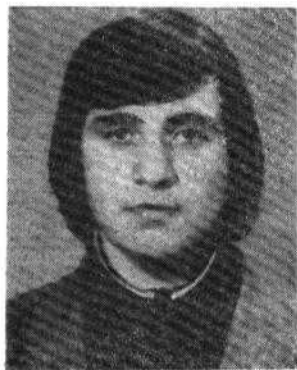
ДУУМА ГҮНҮН...

Дуума гүнүн разгелер
Биринжи Майа,
Незаман гүнешленер
Лаале башчалар.

Незаман севда каврээр
Генч үреклери,
Кырангачлар сефта чалэр
Ев түркүлери.

Бүүк кысмет, ага, дуумаа
Бу гүндә паалы.
Севин, үүрен кулланмаа
Омүрү, саалы!

Ки бу гүн унудулмаз,
Гетирсин кысмет,
Олма бир вакыт хайлаз,
Сайма хич заамет!

**ЯЛАНЖИ
ПЕТР**

Яланжи Петр Трифионович дууду 1964 йылда Тараклы районун Кыпчак күүйүндә, Башарды культпросвет училищесини, Илк йазылары типар олду район газеталарында рус хем гагауз дилиндә.

Диндирттим
Сени чоктап,
Гетирттим
Пек узактан,
Брактым йалғыз
Ишлейәсин,
Суук чамуру
Чиинейәсин,
Дуварлары
Калдырасын.
Сән динди
Да кесилди,
Аар иш
Йапмактан сора.
Сән динди...
Отур, динсе!
Калмайасын ажаба,
Айолум, йары йолда...

СӨЛӘ, НЕЧИН...

Сирек карангыктан,
Гежә обанындан
Гөзлеримә каршы
Йәримин гөзлери.
Салт не ичин оннар
Ташәр йашлардан,
Ики сыра акәр
Йангы йанакларда.
Сени, диник, сыкча
Чекер пек солумаа,
Ансыздан үрәәм да
Башлээр, оф, сыкылмаа,
Сол йандакы күрәәм
Ажы топлээр артык...
Буннары гөрдүйнән
Йалныз бени брактыш...
Сөлә, сөлә нечин
Зеегә бени аттын?..

ИЧИНДЕКИЛАР

С. Куроглу. Иылдызларын айдыннында	3
ПЕЕТЛАР	
<i>ЗАНЕТ ТОДУР</i>	
Инсана ләйзым	8
Евләр	9
Заманнээрсың, евим!	10
Сонет	11
Айаз	12
Саургун	13
Афет	14
«Ушаклардан айрылма...»	15
Мемлекет	16
Чизиләр	17
«Генч ооллары...»	18
Евелки түркү	20
Иаамурлу афта	21
Кей адымы...	22
<i>МАРИНОГЛУ ТОДУР</i>	
Ана	24
Аннээрыз биз...	25
Хеп санажэйз...	26
Санжылар	27
Гүз чичеклери	28
Гьттин...	29
Сессиз гежеләр	30
Севәрсейди инсан...	31
«Сенин үзүн — дурук чөшмә...»	32
«Гөзүнүн ардына...»	33
Ресим вақыды	34
Айдын акарды...	35
Фасыл гежә	36
Нейчин?	37
Заман сөзү	38
Иалиызлыкта	39
Гезерим йолларда...	40
Айол...	41
Хайыр емини	42
Дүшлеримә хер гүн гелерсин...	43
Дуннаа ачыкланды...	44
Дооруйдук	45
Умут	46
«Кахыр йылларлан барабар...»	47
Емиһнәи...	48
Гежә доләр айдыннан...	49
Лузгәр ойнээр...	50
Генә...	51
Қалэрыз айырык...	52
Иылдызларын айдыннында...	53
Қимдин, мари кыз?	54

Сөлпет бонжуклары	55
Сөлейишләр	56
<i>МОЙСА ПЕТР</i>	
Севда	60
Өзлә бени...	61
Олса...	62
Бужак	63
Олсан кайыл...	64
Гүлләр бойу...	65
Гүлләр	66
Гүз	67
Генчлик	68
Йылдызлыын орталыында...	69
Истеерим...	70
Олсун йақын...	71
Мари кыз...	72
<i>ФИЛДОГЛУ ВАСИЛИИ</i>	
Беним Бешалмам	74
Бужак	75
Қысмет	76
Севда	77
Ах, Қара дениз!	78
Инсанын усталыы	79
Ушак буутмаӓ — бүүк қысметтир...	80
Ссвинерим...	81
Бүүлү шылак	82
Уреемдән	83
Бәашлээрым	84
Хош гелмишин!	85
Маму	86
Ко...	88
Йыл кушаан корафлары	89
О гүл шафқы хепбир йаныр...	92
АННАТМАҚЛАР	
<i>БУЛГАР СТЕПАН</i>	
Тракалы өкүв	96
Йанык	108
Аннадылмадык история	121
Битки авшам	127
О инсан	132
Қырмызы күпә ташы	135
Утанжак	139
Жолтай мезарлыы	141
Екмек ичин	142
Кенди башына	144
Қаурма	148
<i>ГЕНОВ ГЕОРГИИ</i>	
Ихтиәр	186
О, беним жанымын гүл чичәә!	196

ДУРБАЙЛО МАРИЯ

Нардымжы	200
Кенди екмайнан	206

ТОПАЛ ИВАН

Гагаузларын литературасы: бакышлар хем душунмеклар	211
Ориентир — таманнык	218
Бана хеп йаваш гөрүнежек	223

ТУФАР НИКОЛАИ

Некадар корку, бошуна!	228
Не олурса, бана олсун!	238
Бир гежә историясы	241

ГАГАУЗ — ЧЕБОТАРЬ ПЕТР

Василка бабунун казлары	245
Делилик	247

БИЗИМ УМУТЛАР**АРНАУТ ТУДОРКА**

Кысмет	258
«Кораф бензиндә көprü...»	259
Гаамура	260
Гүн йоорулмуш...	261
Ха гиделим...	262
Январь, елеер каар...»	263

ДУЛОГЛУ ВАСИЛИЙ

Ана-ватаным	265
Коруйжу аскеримиз	266
Вақыт дншилмеси	267

КАЛЧУ МАРИЯ

Кавказ топражына...	269
-----------------------------	-----

КАРАНФИЛ ВАЛЕНТИНА

Кенди дилимдә	271
Тургай сеси	272
Истейиш	273

КОЧАНЖИ АНДРЕЙ

Ана мемлекет	275
Дийлиз йалныз	276
Не истеерсин сән, йәрим?	277
Беним анам	278

НОВАК ДМИТРИЙ

«Бир гежә...»	280
«Хади, генә гирелим...»	281
«Бу гүн...»	282

РАДОВА ОЛЬГА

«Бир бүүк күү кенарында...»	284
Гүлләр	285
«Кысмет ми бу?...»	286

Чорбажыйлан кеди	287
Дууш	288
ТАШОГЛУ ГЕОРГИИ	
Баашыш	291
Дуума гунун...	292
ЯЛАНЖИ ПЕТР	
Душ	294
«Диндирттим...»	295
Сблă, нечин...	296

И43 Илкйаз түркүсү. Пееглар, аннатмаклар/
Сост. и предисл. С. Куроглу; Фото
Т. Ананьиной.— Кишинев: Лит. артисти-
кэ, 1989.— 300 с.— (Серия «Дебют»).
ISBN 5—368—00420—6

Сборник стихов и рассказов «Весенняя песня» — коллективный дебют молодых гагаузских писателей. Становление молодой смены — очевидное свидетельство дальнейшего развития гагаузской советской литературы. Разными путями пришли в литературу представленные в книге авторы. За их плечами — жизненный опыт, накопленный в процессе учебы, трудовой деятельности. У каждого из них — свой творческий почерк и эмоциональный заряд, своеобразное видение мира. Но их объединяет любовь к Родине, к народу, бережное отношение к родному слову.

И 4702150600—95
М756(10)—89 81—89

ББК 84Г

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ИЗДАНИЕ
ВЕСЕННЯЯ ПЕСНЯ

на гагаузском языке
СТИХИ, РАССКАЗЫ

Составитель *Степан Степанович Куроглу*
Редакторы С. Куроглу, Г. Гайдаржи
Художественный редактор А. Святченко
Технический редактор М. Кривенцова.

ИБ № 3820

Сдано в набор 28.11.88. Подписано к печати 15.03.89. Формат 75×90^{1/32}. Бумага тип. № 1. Гарнитура «Литературная». Печать выс. Усл. печ. л. 11,72. Уч.-изд. л. 9,36. Усл. кр.-отт. 12,11. Тираж 3000. Заказ 969. Цена 75 коп.

Издательство «Литература артистикэ»,
277004, Кишинев, пр. Ленина, 180.

Центральная типография, 277068, Кишинев, ул. Флорилор, 1.
Государственный комитет Молдавской ССР по делам
издательств, полиграфии и книжной торговли.

Күтөлүрүз сизге
Биселге күйүңкөн,
Четкеринг өтөшүңүз
Саалты, Олсун дуралар
Дүйнөдө, Кеткен
Умармаккара.

Кеселүү

Кийат «Илкийаз түркүсү»—гагауз йазыжыларын жум-
лă топлуму. Авторларын таа чойу — генчлър, ангылар
сефтă денерлър йаратмак калемини. Хербири литера-
турайа гелди кенди йолундан. Кими гелди литерату-
райа өмүрүн койусундан, чифтчиликтан, кими — уз
школадан. Хербиринин вар кенди йаратмак өзү, дуйгу
далгасы, гөрүшү. Ама хепсинин йазыларында ачык
гөрүнер севги Ватанымыза, халкымыза, поэзия хем проза
йазысына.

